

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

ANALÝZA LIDSKÉHO A SOCIÁLNÍHO KAPITÁLU V PERIFERII MANĚTÍNSKA

**ANALYSIS OF HUMAN AND SOCIAL CAPITAL IN THE
PERIPHERY OF MANĚTÍN REGION**

Diplomová práce

Eva Vaňková

Praha 2010

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, pod vedením školitele RNDr. Pavla Chromého, Ph.D., a že jsem všechny použité prameny řádně citovala.

V Praze dne 27. 4. 2010

.....
Eva Vaňková

Úvodem bych ráda poděkovala RNDr. Pavlu Chromému, Ph.D., za cenné rady a inspiraci při psaní diplomové práce. Velký dík dále patří starostům Manětína, Nečtin a Plas – PhDr. Pavlu Sukovi, Ing. Jiřímu Křemenákovi a Mgr. Miloslavu Hurtovi za poskytnutí rozhovorů. Zároveň děkuji všem ostatním, kteří mi pomáhali při zpracování této práce.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	6
SEZNAM TABULEK.....	7
SEZNAM GRAFŮ	8
SEZNAM OBRÁZKŮ	8
SEZNAM PŘÍLOH.....	9
ABSTRAKT	10
1 ÚVOD.....	11
1.1 ÚVOD, CÍLE A PŘEDPOKLADY PRÁCE	11
2 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	13
2.1 POJMY PERIFERIE, VNITŘNÍ PERIFERIE, MARGINALITA	14
2.2 VYBRANÉ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K VÝZKUMU PERIFERNOSTI.....	15
2.3 LIDSKÝ A SOCIÁLNÍ KAPITÁL.....	23
2.4 VYBRANÉ PŘÍSTUPY K HODNOCENÍ LIDSKÉHO A SOCIÁLNÍHO KAPITÁLU	27
3 METODIKA PRÁCE	31
3.1 METODIKA HODNOCENÍ KVANTITATIVNÍ POVAHY	31
3.2 METODIKA HODNOCENÍ KVALITATIVNÍ POVAHY	33
4 LIDSKÝ A SOCIÁLNÍ KAPITÁL V OBLASTI STŘEDOČESKO- ZÁPADOČESKÉHO POMEZÍ.....	34
4.1 VYMEZENÍ ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ PRO KVANTITATIVNÍ HODNOCENÍ, JEHO ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA A POZICE VE VYBRANÝCH ROZVOJOVÝCH DOKUMENTECH	34
4.2 HODNOCENÍ ÚZEMÍ PODLE VYBRANÝCH UKAZATELŮ.....	41
4.2.1 <i>Hodnocení lidského kapitálu</i>	41
4.2.2 <i>Hodnocení sociálního kapitálu</i>	50
4.3 HODNOCENÍ VLIVU POUŽITÝCH UKAZATELŮ NA VÝSLEDKY KVANTITATIVNÍHO HODNOCENÍ.....	54
4.4 SHRNTÍ VÝSLEDKŮ KVANTITATIVNÍHO HODNOCENÍ.....	56
5 LIDSKÝ A SOCIÁLNÍ KAPITÁL V PERIFERII MANĚTÍNSKA	58
5.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA MANĚTÍNSKA	58

5.1.1 Vymezení, poloha a dopravní poloha mikroregionu.....	58
5.1.2 Obyvatelstvo a osídlení.....	61
5.1.3 Věková a vzdělanostní struktura obyvatel	65
5.1.4 Trh práce a zaměstnanost.....	67
5.1.5 Spolupráce obcí Manětínska.....	70
5.2 DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ	72
5.2.1 Subjektivní percepce území a spokojenost obyvatelstva.....	73
5.2.2 Důvěra a vztahy obyvatelstva k lokálním aktérům a institucím.....	75
5.2.3 Aktivita obyvatelstva, aktivní pomoc a participace při veřejných akcích.....	77
5.2.4 Doplnkové dotazníkové šetření	79
5.3 ŘÍZENÉ ROZHOVORY SE STAROSTY VYBRANÝCH OBCÍ	81
5.3.1 Vnímání charakteru obcí a analýza jejich společných problémů a priorit....	82
5.3.2 Analýza potenciálu rozvoje Manětínska z hlediska dění v obcích, vzájemných vztahů a spolupráce obcí	84
5.3.3 Hodnocení vlivu administrativních hranic a územněsprávních reforem na spolupráci obcí	87
5.4 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ KVALITATIVNÍHO HODNOCENÍ.....	89
6 ZÁVĚR	91
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	95
PŘÍLOHY	- 101 -

Seznam použitých zkratek

ČR.....	Česká republika
ČSR.....	Československá republika
ČSÚ.....	Český statistický úřad
DHV.....	název společnosti (DHV ČR, spol. s.r.o.)
EA(O).....	ekonomicky aktivní (obyvatelstvo)
EU.....	Evropská unie
GA ČR.....	Grantová agentura České republiky
HDP.....	hrubý domácí produkt
CHKO.....	Chráněná krajinná oblast
IDOS.....	integrovaný dopravní systém
IEZ.....	index ekonomického zatížení
KSGRR.....	katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
MAS.....	místní akční skupina
MPSV.....	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MÚ.....	městský úřad
NUTS.....	nomenklatura územních statistických jednotek
OECD.....	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OÚ.....	obecní úřad
SCI.....	Social capital index (Beugelsdijk, Van Schaik 2005)
SO ORP.....	správní obvod obce s rozšířenou působností
SO POU.....	správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem
SPOV PK.....	Spolek pro obnovu venkova Plzeňského kraje
RIS.....	Regionální informační servis
ŘSD.....	Ředitelství silnic a dálnic
VÚ.....	Vojenský újezd

Seznam tabulek

strana

Tabulka 1: Dynamické pojetí vztahů jádra – periferie podle Reynauda (1981).....	17
Tabulka 2: Administrativní příslušnost zájmového území a hustota zalidnění v jednotlivých obvodech ORP (2008).....	36
Tabulka 3: Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech indexu vzdělanosti (2001).....	43
Tabulka 4: Index vzdělanosti podle správních obvodů ORP (2001).....	43
Tabulka 5: Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech IEZ (2008).....	46
Tabulka 6: Hodnoty IEZ podle správních obvodů ORP (2008).....	46
Tabulka 7: Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech míry nezaměstnanosti (k 31.12. 2004).....	49
Tabulka 8: Porovnání míry nezaměstnanosti podle správních obvodů ORP, příslušných okresů a krajů (k 31.12. 2004).....	49
Tabulka 9: Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech volební účasti (2006).....	51
Tabulka 10: Porovnání volební účasti podle správních obvodů ORP, příslušných okresů a krajů (2006).....	52
Tabulka 11: Zastoupení obcí dle počtu kandidátních listin (2006).....	53
Tabulka 12: Porovnání počtu kandidátních listin podle správních obvodů ORP (2006).....	54
Tabulka 13: Hodnoty ukazatelů lidského a sociálního kapitálu v obcích SO POÚ Manětín.....	57
Tabulka 14: Základní údaje o obcích SO POÚ Manětín (k 1.1.2009).....	60
Tabulka 15: Hustota zalidnění SO POÚ Manětín ve srovnání s vyššími územními celky (k 31.12. 2008).....	62
Tabulka 16: Vývoj počtu obyvatel, přírůstek/úbytek obyvatel v obcích SO POÚ Manětín v letech 1991, 2001 a 2009.....	63
Tabulka 17: Pohyb obyvatel v SO POÚ Manětín (2008).....	64
Tabulka 18: Pokles/Přírůstek obyvatelstva v obcích Manětínska (2008).....	64
Tabulka 19: Sektorová zaměstnanost na Manětínsku (2008).....	67
Tabulka 20: Míra nezaměstnanosti na Manětínsku (2009).....	69
Tabulka 21: Dotazníkové šetření v SO POÚ Manětín.....	73

Tabulka 22: Doplnkové dotazníkové šetření na Manětínsku – věkové složení respondentů.....	80
Tabulka 23: Doplnkové dotazníkové šetření na Manětínsku – hlavní důvod návštěvy..	80

Seznam grafů

	strana
Graf 1: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel Manětínska (1869 – 2009).....	63
Graf 2: Dlouhodobý vývoj počtu domů na Manětínsku (1869 – 2009).....	65
Graf 3: Věková struktura obyvatel Manětínska (2008).....	66
Graf 4: Vzdělanostní struktura obyvatel Manětínska (2001).....	67
Graf 5: Sektorová zaměstnanost na Manětínsku (2008).....	68
Graf 6: Vývoj nezaměstnanosti na Manětínsku (2005 – 2009).....	69

Seznam obrázků

	strana
Obrázek 1: Diferenciace území Česka dle exponovanosti k roku 1980.....	19
Obrázek 2: Rozmístění vnitřních periferií v krajích Česka (1988).....	20
Obrázek 3: Rozmístění vnitřních periferií v krajích Česka (2008).....	21
Obrázek 4: Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru (jádro/periferie).....	22
Obrázek 5: Zájmové území pro hodnocení kvantitativní povahy - poloha v rámci Česka.....	35
Obrázek 6: Index vzdělanosti obyvatelstva v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2001).....	44
Obrázek 7: Index ekonomického zatížení v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2008).....	45
Obrázek 8: Míra nezaměstnanosti EA obyvatel v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (k 31.12. 2004).....	48
Obrázek 9: Volební účast v komunálních volbách v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2006).....	51
Obrázek 10: Počet kandidátních listin v komunálních volbách v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2006).....	53
Obrázek 11: Poloha Manětínska.....	59
Obrázek 12: MAS Vladař.....	88

Seznam příloh

	strana
Příloha 1: Dotazník zaměřený na výzkum lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území Manětínska.....	101
Příloha 2: Dotazník pro návštěvníky Manětínska (doplňkové dotazníkové šetření)....	103
Příloha 3: Dotazník pro starosty obcí.....	104
Příloha 4: Ekonomické subjekty podle kategorie počtu zaměstnanců ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (k 31. 12. 2008).....	108

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá polarizací prostoru, konkrétně problematikou lidského a sociálního kapitálu ve vnitřních periferiích Česka. První část práce je zaměřena na vybrané teoreticko-metodologické rámce výzkumu polarizace prostoru a lidského a sociálního kapitálu. Následující empirická část se věnuje analýze lidského a sociálního kapitálu v širším území vnitřní periferie středočesko-západočeského pomezí, která je provedena na bázi hodnocení kvantitativní povahy. Na základě výsledků kvantitativního hodnocení je provedena analýza lidského a sociálního kapitálu pomocí hodnocení kvalitativní povahy v zájmovém území Manětínska. V závěru je snaha posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska.

Klíčová slova: vnitřní periferie – polarizace prostoru – lidský kapitál – sociální kapitál – potenciál rozvoje – Manětínsko

Abstract

This thesis discusses the process of space polarization, in the concrete the issues of human and social capital in inner peripheries in Czechia. The first part of the thesis deals with selected theoretical and methodological concepts of research of space polarization and human and social capital. Following empirical part concerns with the analysis of human and social capital in the larger territory of inner periphery located in borderland of the Central and Western Czechia. This analysis was based on quantitative evaluation. On the basis of the results of this analysis the analysis of human and social capital was accomplished in the territory of Manětín region. This analysis was on the contrary based on qualitative evaluation. In conclusion there is an effort to consider the quality and potential of human and social capital for the development of Manětín region.

Key words: inner periphery – spatial polarization – human capital – social capital – potential of development – Manětín region

1 ÚVOD

1.1 Úvod, cíle a předpoklady práce

Tato práce se zabývá diferenciací prostoru z hlediska polarizace jádro-periferie, přičemž objektem výzkumu jsou periferní oblasti. Jako zájmové území pro výzkum a hodnocení bylo zvoleno Manětínsko, které bylo již zkoumáno mnoha autory (např. Musil 1988; Musil, Müller 2008; Kubínová 2007 atd.) a je shodně interpretováno jako tzv. vnitřní periferie. Vzniklé práce kladly důraz především na vymezení periferních oblastí pomocí extenzivního výzkumu, hodnocením ukazatelů kvantitativní povahy. Stále však zůstaly nezodpovězeny důležité otázky související s procesem polarizace prostoru, resp. interpretací mechanismů polarizace. V současné době se výzkum polarizace prostoru ubírá ke studiu lidského a sociálního kapitálu (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Právě problematikou lidského a sociálního kapitálu se bude zabývat tato práce, a to ve smyslu hodnocení jeho významu pro rozvoj periferních oblastí, v tomto případě hodnocení vnitřních periferií. Nejprve bude vymezeno území makroperiferie střeďočesko-západočeského pomezí, které již bylo předmětem výzkumu v diplomové práci Kubínové (2007). V tomto širším území bude na základě kvantitativního hodnocení strukturálních ukazatelů diskutován a porovnáván lidský a sociální kapitál. Na základě výsledků extenzivního výzkumu se bude realizovat vlastní výzkum lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území Manětínska, kdy půjde primárně o výzkum kvalitativní povahy.

Na základě výše uvedeného byl stanoven obecný cíl práce, kterým je **diskutovat význam lidského a sociálního kapitálu v rozvoji periferní oblasti Manětínska**.

Konkrétní cíle jsou definovány v několika rovinách:

1. Provést diskurzní analýzu konceptů lidského a sociálního kapitálu. Zjistit, jak se v odborné literatuře definují pojmy lidský a sociální kapitál a jak se tato pojetí a definice liší.
2. Posoudit roli kvality a úrovně lidského a sociálního kapitálu v procesu polarizace prostoru, resp. vlivu na perifernost území.

3. Analyzovat vývoj polarizace prostoru na příkladu makroperiferie západočesko-středočeského pomezí na bázi hodnocení strukturálních charakteristik se zaměřením na lidský a sociální kapitál.
4. Analyzovat lidský a sociální kapitál v zájmovém území Manětínska. Posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska.

Práce vychází z následujících **předpokladů** týkajících se lidského a sociálního kapitálu, a to jak v rovině obecné (definice pojmů), tak konkrétní vyplývající z potenciálu pro rozvoj Manětínska.

1. Definice pojmů lidský a sociální kapitál se u různých autorů liší v závislosti na účelu výzkumu a charakteru zkoumaného území.
2. V průběhu 90. let se problémy na Manětínsku prohloubily. Jedná se o jednu z nejproblémovějších oblastí v makroperiferii. Důvodem je přechod od „nivelizujícího“ totalitního režimu k tržnímu hospodářství (po roce 1989), které se vyznačuje neobyčejnou dynamikou diferenciačních tendencí.
3. Podmínky pro zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu a možnosti jeho rozvoje jsou na Manětínsku i nadále omezené. Důvody mohou být odliv mladých vzdělaných osob a omezená míra územní spolupráce.

Práce tvoří kompaktní celek, který lze rozčlenit na tři hlavní části. Před samotným výzkumem bylo nutné shromáždit a utřídit informace získané ze studia odborné literatury týkající se lidského a sociálního kapitálu, regionálního rozvoje a polarizace prostoru, resp. výzkumu periferních oblastí. Diskuse prostudované literatury a z ní plynoucí teoretické koncepty stěžejní pro samotný výzkum jsou zpracovány v části nazvané teoreticko-metodologická východiska. Ve druhé části práce je na základě již existujících prací a analýzy „tvrdých dat“ hodnocen větší územní celek středočesko-západočeského pomezí. V rámci tohoto výzkumu se klade důraz na hodnocení lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území Manětínska v porovnání s dalšími oblastmi v makroperiferii. Třetí část je zaměřena na samotné hodnocení kvality lidského a sociálního kapitálu na Manětínsku. K tomuto hodnocení bylo využito kvalitativních metod hlavního a doplňkového dotazníkového šetření a expertních rozhovorů. V závěru práce je snaha zodpovědět dílčí výzkumné otázky a vyjádřit se k obecnému cíli této diplomové práce. Dotazníkové šetření použité pro účely této

práce je prováděno v rámci grantového projektu Grantové agentury České republiky (GA ČR) „Role lidského a sociálního kapitálu v procesu integrace periferních regionů do regionálních struktur v Česku v kontextu nové Evropy“ prováděného katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

2 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Před samotným výzkumem bylo nutné shromáždit potřebné informace týkající se fenoménu perifernosti a problematiky lidského a sociálního kapitálu. Těmito teoretickými východisky se zabývá následující text, ve kterém je diskutována domácí i zahraniční literatura. Na výzkum problematiky lidského a sociálního kapitálu upozorňuje ve svých pracích velké množství autorů, z nichž jmenujme například Hampla (2003); Havlíčka, Chromého (2001); Havlíčka, Chromého, Jančáka, Maradu (2005, 2008); Jančáka, Havlíčka, Chromého, Maradu (2008); Pilečka (2010); Pilečka, Jančáka (2010). V rámci této kapitoly jsou nejprve definovány základní pojmy přímo související s tématem této diplomové práce. Poté jsou popsány základní přístupy k výzkumu perifernosti a polarizace prostoru obecně a je nastíněn jejich vývoj. Jako součást hodnocení vývoje přístupů k polarizaci prostoru a fenoménu perifernosti jsou stručně zmíněny také příklady již provedených výzkumů s důrazem na vymezování vnitřních periferií. Poté se zaměříme na pojmy lidský a sociální kapitál, které je nutné podrobněji definovat a pokusit se buď potvrdit nebo vyvrátit hypotézu odlišné definice těchto pojmů u různých autorů. V návaznosti na vymezení pojmů je žádoucí posoudit souvislosti lidského a sociálního kapitálu s periferními oblastmi, konkrétně s vnitřními periferiemi, a zaměřit se také na potenciál jejich rozvoje v těchto oblastech. Dalším úkolem je zmapovat vybrané konkrétní přístupy k hodnocení lidského a sociálního kapitálu, metody výzkumu a zdroje dat, které by mohly být zároveň využitelné pro účely této práce.

2.1 Pojmy periferie, vnitřní periferie, marginalita

V úvodu je nutné nejprve definovat pojem periferie, resp. vnitřní periferie, jejíž výzkum je hlavním předmětem této práce. Pojetí periferie lze nalézt v odborné literatuře mnoho, liší se zejména v závislosti na subjektivním pohledu autora, účelu výzkumu, zvolené řádovostní úrovni výzkumu a období, ve kterém se zkoumá. Všeobecně známý význam slova „periferní“, jak jej lze nalézt ve Slovníku cizích slov (např. Kraus 2007), je okrajový či obvodový. Snahou geografie je vytvoření komplexní definice periferie zahrnující více hledisek a pokud možno nejlépe vystihující skutečnou realitu a její složitost. Obecně jsou periferie výsledkem obecných a specifických procesů vývoje sídelní struktury. Přesto, že jde o podmíněnost komplexní povahy, nejčastěji se studují nejrůznější typy periferií. Např. Leimgruber (1994) definoval ve své studii čtyři typy periferií: geometrickou periferii (okrajová část regionu), ekonomickou periferii (např. regiony s nízkým HDP), sociální periferii (výskyt menšin či sociálně vyloučených skupin) a ekologickou periferii. Rozlišení ekologické periferie je však velmi rozporuplné. Z důvodu omezeného využívání lidmi může být takové prostředí označované jako periferní, avšak z druhé strany ho mohou ekologové chápat jako jádrové pro svůj vysoký přírodní význam. Autor klade největší důraz na ekonomické aspekty perifernosti a zároveň zdůrazňuje nejednotnost a relativitu ve vymezení periferií díky odlišné a subjektivní volbě ukazatelů (Leimgruber 1994).

V poslední době se ve studiích zaměřených na polarizaci prostoru vyskytuje nejčastěji periferie v pojetí Schmidtové (1998). Ta definuje periferii jako *„území nedostatečně integrované do v daném místě a čase dominujících struktur, procesů a systémů“* (Schmidt 1998, cit. v Havlíček, Chromý 2001, s. 2). Další komplexní definici nabízí Havlíček a Chromý (2001, s. 2), v jejichž pojetí se jedná o *„území s poruchou funkčně-prostorových vztahů a sociálně-prostorových vztahů, které jsou výsledkem nerovnoměrného působení vzájemně se podmiňujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních i fyzickogeografických faktorů“*.

Z hlediska polohy jsou specifickým typem periferie „vnitřní“. Pojem vnitřní periferie zavedl do výzkumu polarizace prostoru v Česku Musil (1988) a jedná se o problémové oblasti uvnitř státního území (především při hranicích správních územních celků – krajů). Ten také přistoupil k jejich identifikaci na území Česka (Musil 1988; Musil, Müller 2008). V rámci hodnocení vývoje systému osídlení

Československa vymezili také Hampl, Gardavský a Kühnl (1987) exponovaná a periferní území (viz níže).

Na tomto místě je také nutné odlišit pojmy periferie a „marginalita“, které bývají často nesprávně chápány jako synonyma. Schmidtová (1998) označuje marginální regiony jako území odlišující se od periferních, protože u nich neexistuje prakticky žádný druh vztahu s jádrem a jsou tedy chápány izolovaně – stojí mimo systém a k jeho fungování nijak nepřispívají (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). Ve své studii se odlišením významu periferní vs. marginální zabýval také Andreoli (1994), který obdobně rozlišuje periferní a marginální oblasti z hlediska pozice vůči jádru. Periferní území je takové, které je jádru podřízeno, ale zároveň utváří nedílnou součást ekonomického systému. Oproti tomu marginální území definuje jako oblast vyčleněnou z ekonomického systému, čímž dává najevo jeho izolovanost. Marginální region je v jeho pojetí opakem jádra, tedy integrace do daného systému se mu „nepodařila“. Andreoli (1994) tak rozšiřuje model jádro-periferie o marginální region, který je chápán negativněji než periferie. Na celosvětové úrovni jsou marginální například polární oblasti, zatímco aplikujeme-li tento koncept např. na území Česka, lze za marginální přeneseně považovat pouze prostory vojenských újezdů izolované de facto uměle (Seidl 2008; Seidl, Chromý 2010). To může být důvodem, proč jsou v české literatuře pojmy periferní a marginální často chápány jako synonyma.

2.2 Vybrané teoretické přístupy k výzkumu perifernosti

Tato část práce bude zaměřena na hodnocení vývoje ve výzkumu periferních oblastí, který byl a je vždy podložen teorií. Teoretických přístupů a konceptů řešících polarizaci prostoru existuje velké množství, přičemž pro účel této práce budou vybrány a stručně popsány pouze stěžejní přístupy jak českých, tak zahraničních autorů.

Perifernost jako předmět studia lze souhrnně zařadit k teoriím typu jádro-periferie, u kterých všeobecně převládá spíše divergenční přístup tzn., že s vývojem dochází ke zvětšování rozdílů mezi regiony (Blažek, Uhlíř 2002). Periferií se nepřímo týkala již Christallerova teorie centrálních míst z roku 1933 řadící se mezi tzv. lokalizační teorie. Autor se v ní zabýval identifikací centrálních míst – jader, přičemž mezi nimi explicitně vznikají území vykazující periferní charakter. V tomto případě byl pro vymezování používán geometrický aspekt vzdálenosti. Definice

periferních oblastí v teorii chybí, je založena na definici a popisu jader. Christallerova teorie je statická a neobsahuje charakteristiky procesů a formování centrálních, resp. periferních míst v čase a předpokládá homogenní území (Blažek, Uhlíř 2002).

Další teorie jádro-periferie vznikaly po druhé světové válce a staly se doménou zejména ekonomů, kteří se snažili řešit problémy nerovnoměrnosti rozvoje území. Jednalo se o teorie kumulovaných příčin (Myrdal 1957), teorie růstových pólů (Perroux, Boudeville 1958) a teorie nerovnoměrného rozvoje (Hirschman 1958). Tyto teorie jsou také převážně statické a kladou důraz zejména na ekonomické aspekty rozvoje a v menší míře pak na aspekty prostorové. Zároveň považují růst za nerovnovážný proces, jelikož některé regiony mají určité výhody (Blažek, Uhlíř 2002).

Prostorovými aspekty, institucionálními strukturami a behaviorálními faktory v polarizaci prostoru se více zabýval ve své obecné teorii polarizovaného rozvoje z roku 1966 Friedmann, jehož cílem bylo vytvořit ucelenou teorii. Ve své teorii zavedl pojem jádro-periferie (oba pojmy definoval) a aplikoval v ní principy autority a podřízenosti. Jádro je v jeho pojetí chápáno jako řídicí centrum s nadprůměrnou schopností tvorby inovací a koncentrací řídicích funkcí, kdežto periferie zaznamenává absenci růstu a vzniku inovací, vykazuje nízkou míru autonomie a je jádrem de facto řízená. Kumulativní mechanismy byly utříděny do šesti efektů, které má jádro na periferii: efekt dominance, informační efekt, psychologický efekt, modernizační efekt, efekt vazeb a výrobní efekt. Tyto efekty jsou jednoznačně výhodné pro jádra a jejich spolupůsobením vzniká tedy určité napětí mezi jádrem a periferiemi (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). Friedmann chápal polarizaci jako dynamický proces, což dokládá mimo jiné rozlišením čtyř fází vývoje prostorové ekonomiky, do nichž byl model jádro-periferie zasazen jako druhý stupeň tohoto vývoje. Polarita prostoru se dle této teorie nutně formuje v prvních dvou fázích vývoje: preindustriální fázi a již zmíněné fázi jádro-periferie. V poslední, čtvrté fázi, dochází k integraci ekonomiky a vytvoření závislosti mezi jádrem a periferií, což z dlouhodobého hlediska odpovídá všeobecným tendencím konvergenčního vývoje. Řešením polarizovaného rozvoje je dle Friedmanna posílení pozitivní vazby jádra na periferii, tedy decentralizace moci (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). K urychlení růstu v periferiích doporučuje vytvoření vhodného systému městských regionů. V rámci kritiky je nutné upozornit na Friedmannem příliš zdůrazňovanou dichotomii mezi jádrem a periferií, kdy se jedná spíše o extrémní případy, než vystižení skutečné reality (Blažek, Uhlíř 2002). V realitě

totiž zřídka existují pouze vyhraněná jádra a periferie a pokud ano, je mezi nimi přechodný prostor, který vytváří kontinuální přechod jádra v periferii.

Právě tento „přechod“ se později objevuje v koncepci Wallersteina (1979) jako tzv. semiperiferie a polarizace prostoru tak nabývá kontinuálního rozměru (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

V dalších letech (především 80. léta 20. století) se ve výzkumu polarizace prostoru začínají uplatňovat více aspekty lidského faktoru. Reynaud (1981) v podstatě navazuje na Friedmannovo dynamické pojetí a spojuje prostorový model jádro-periferie právě se sociálním uspořádáním (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). Klade větší důraz na ovlivnění polarity zainteresovanými subjekty než objektivními vnějšími podmínkami. Rozlišuje čtyři typy jader a šest typů periferií, mezi nimiž popisuje existenci sedmi různých vztahů, které jsou znázorněny v tabulce 1 (Reynaud 1981 in Leimgruber 1994).

Tabulka 1: Dynamické pojetí vztahů jádra – periferie podle Reynauda (1981)

Typ vztahu jádro-periferie (J - P)	Toky lidí a kapitálu	Toky surovin
1) dominantní J, ovládaná P	$P \rightarrow J$	$P \rightarrow J$
2) přebujelá J, opuštěná P	$P \rightarrow J$	
3) dominantní J, integrovaná a využívaná P	$J \rightarrow P$	$P \rightarrow J$
4) přebujelá J, integrovaná a anektovaná P	$J \rightarrow P$	
5) upadající J, P rozmnožující kapitál z J	$J \rightarrow P$	
6) autonomní J a P		
7) inverze: P se stává J a naopak	$J \rightarrow P$	$J \rightarrow P$

Zdroj: Reynaud (1981), upraveno podle Leimgruber (1994)

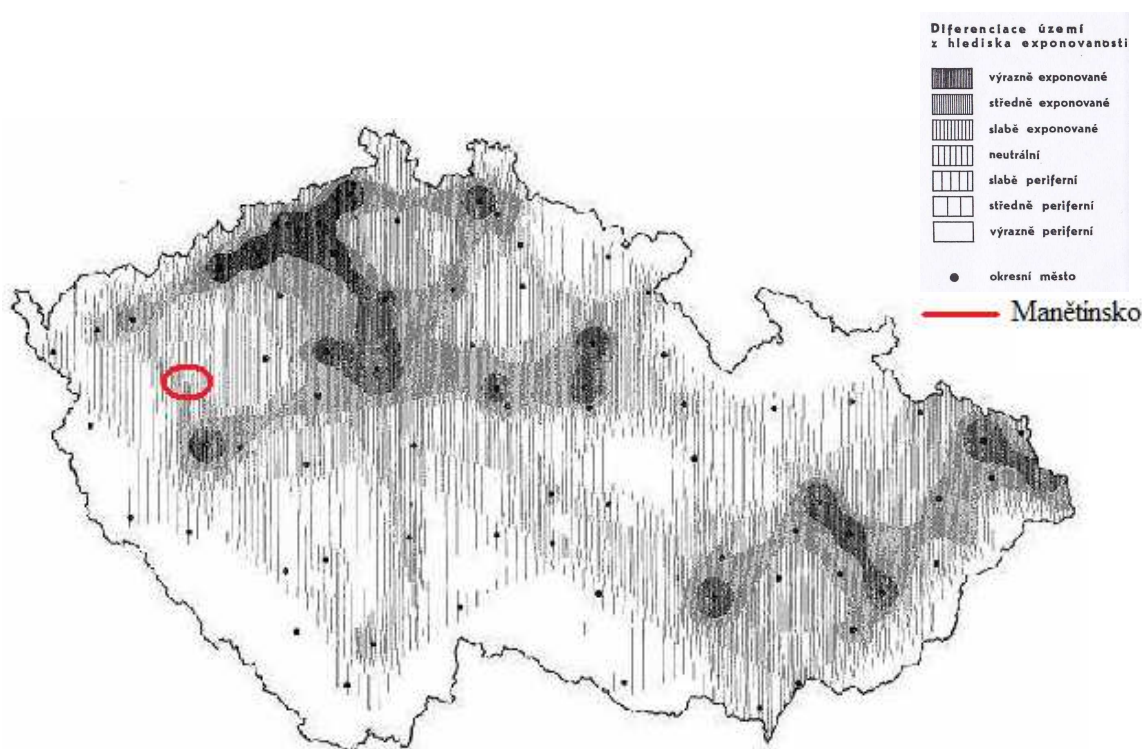
Podobný důraz na lidská rozhodnutí klade také Leimgruber (1998). V jeho pojetí jsou lidská rozhodnutí založena na subjektivních zájmech a hodnotách, rozlišuje tzv. sekulární (racionální) hodnoty typu „top down“ a sakrální (iracionální) hodnoty typu „bottom up“. V prvním případě je zdůrazňována kvantita, zatímco v typu „bottom up“ kvalita (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

Schmidtová (1998) se zabývala přístupy subjektivní i objektivní reality ve snaze nalézt definici, vymezit periferní oblasti a klasifikovat je. Na globální úrovni vymezila „marginální“ území na základě neúspěchu v integraci do globálního systému (viz kapitola 2.1).

Geografický výzkum polarizace prostoru se jako systematický směr výzkumu etabloval v Česku ve druhé polovině devadesátých let. V rámci dřívějších výzkumů byly periferní oblasti vyčleňovány jako doplněk oblastí jádrových, kterým byly podřízeny. Nízký zájem o problémové, resp. periferní oblasti do druhé poloviny 90. let zdůvodňuje několik argumentů. Na prvním místě to byla všeobecná nivelizace regionálních rozdílů za komunistického režimu, která byla relativně úspěšná a díky níž po roce 1989 neexistovaly výrazné rozdíly mezi regiony. Na počátku 90. let se pozornost nejvíce věnovala problematice postkomunistické transformace ekonomiky, společnosti a politického systému a dále pak teoretickým otázkám týkajícím se vývoje systému osídlení v Česku (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). Přesto již některé z výzkumů před rokem 1989 poukázaly na existenci diferenciací ve vyspělosti regionů na území Česka, avšak problémové oblasti (periferie, strukturálně postižené regiony) se staly ohniskem zájmu až díky selektivní úspěšnosti územního rozvoje a prohlubování polarity jádrových a periferních území způsobené společenskou transformací po roce 1989. Tyto diferenciační procesy postkomunistické transformace se začaly výrazněji projevovat právě ve 2. polovině 90. let (Blažek, Csank 2007). Periferie jako oblasti s omezeným rozvojovým potenciálem vybízejí ke zvýšené pozornosti věnované výzkumům významu aktivit lokálních, resp. mikroregionálních aktérů a komunit jako jednoho z rozvojových faktorů (Hampl, Dostál, Drbohlav 2007).

Z hlediska dlouhodobého sledování vývoje polarizace prostoru jsou významné zejména podnětné výzkumy vývoje systému osídlení prováděné na KSGRR Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, v rámci kterých se ve druhé polovině 80. let hodnotila polohová atraktivita resp. exponovanost územních jednotek v rámci celého sociálně-geografického systému Československa (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987). Ukazatel míra exponovanosti zahrnoval vzdálenost i návaznost dílčích jednotek vůči hlavním centrům osídlení, velikost a význam jednotek samotných a intenzitu osídlení v okolí jednotek. Právě implicitně vymezené neexponované oblasti Česka lze označit jako periferní. Jednalo se o relativně homogenní oblasti charakterizované neatraktivní polohou a nízkou intenzitou osídlení, přičemž míra perifernosti se dále členila na slabě, středně a výrazně periferní. Mapa exponovanosti (obrázek 1) znázorňuje, že území Manětínska lze zařadit mezi oblasti neutrální až slabě periferní.

Obrázek 1: Diferenciace území Česka dle exponovanosti k roku 1980

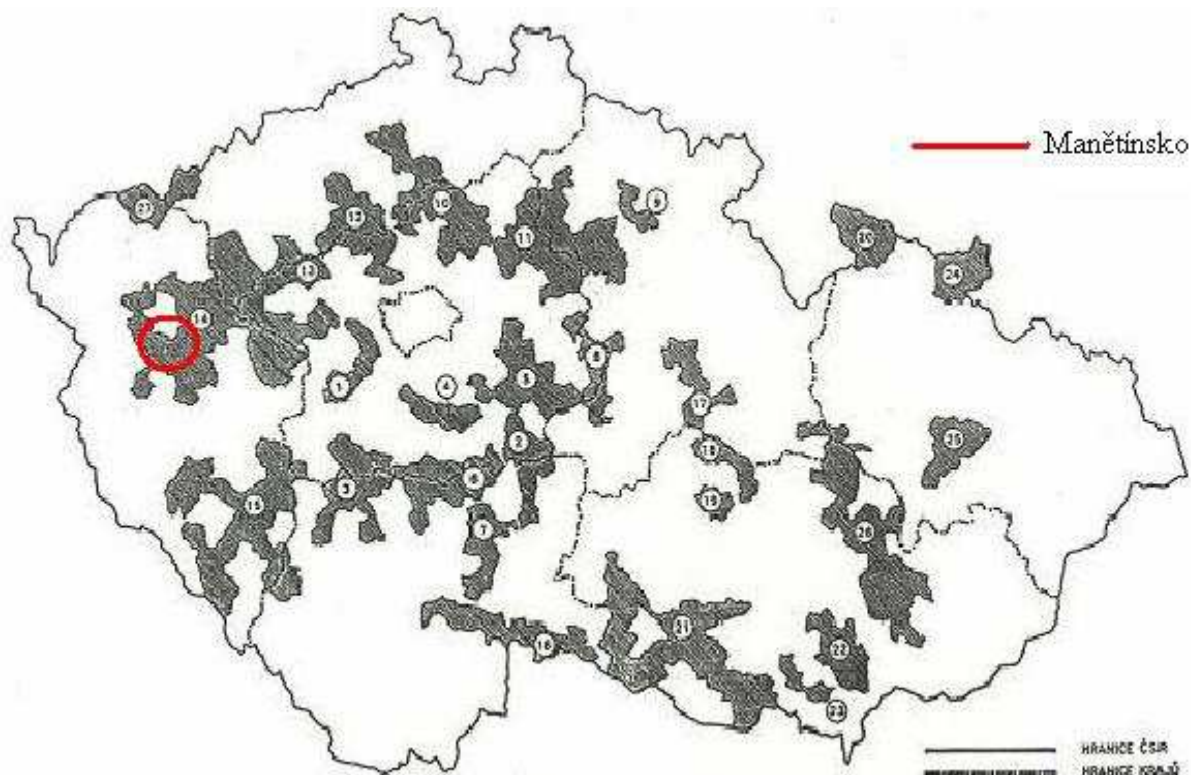
Poznámka: Území je z hlediska exponovanosti rozlišeno (od nejtmažších barev k nejsvětlejším) na výrazně exponované, středně exponované, slabě exponované, neutrální, slabě periferní, středně periferní a výrazně periferní

Zdroj: Upraveno podle Hampl, Gardavský, Kühnl (1987)

Problematikou perifernosti se v rámci výzkumu regenerace sídel a jejich funkčních systémů zabýval Musil (1988) a Musil, Müller (2008). Přínosem těchto výzkumů bylo již výše zmíněné vymezení a popsání vnitřních periferií (problémových území uvnitř státu) a jejich rozmístění na území Česka. V prvním výzkumu z roku 1988 byly vnitřní periferie vymezeny na bázi tzv. generelových jednotek (916 jednotek), kdy byla provedena shluková analýza statistických ukazatelů: úbytek obyvatel, podíl osob ve starším věku, úbytek ekonomicky aktivních osob, rozsah bytové výstavby, podíl osob se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, podíl neobydlených bytů, vysoký podíl zaměstnaných v zemědělství, chudší vybavení domácností a nižší úroveň občanské vybavenosti (Musil 1988). Kartografické vyjádření rozmístění výsledných periferií v Česku bylo vytvořené spojením sousedních generelových jednotek s podobnými charakteristikami (obrázek 2). Vymezené problémové oblasti se vyskytovaly ve větší míře uvnitř státu, zejména podél krajských hranic (tzv. vnitřní

periferie), než v pohraničí. Naše zájmové území – Manětínsko – spadá do rozsáhlé vnitřní periferie označené číslem 14.

Obrázek 2: Rozmístění vnitřních periferií v krajích Česka (1988)

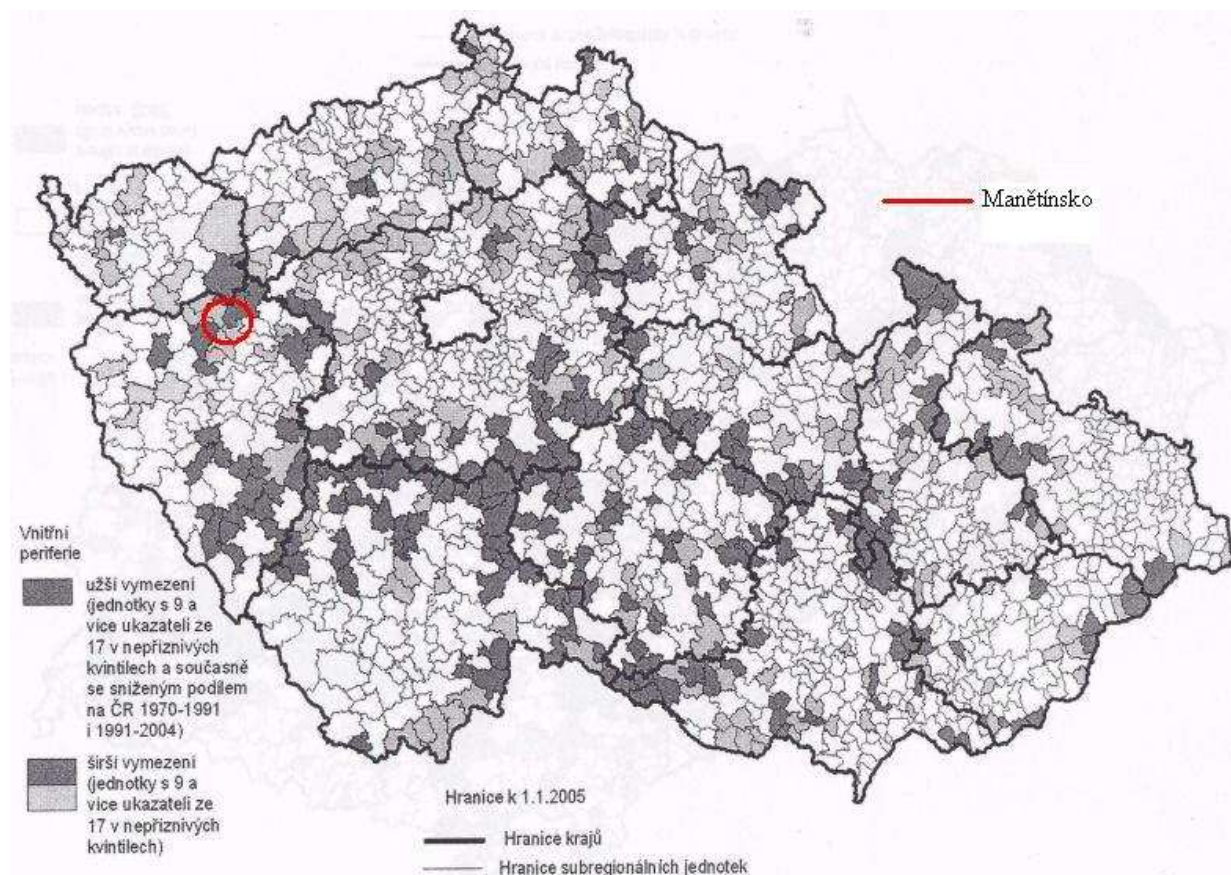

Zdroj: Upraveno podle Musil (1988)

V návaznosti na práci z roku 1988 byl proveden obdobný výzkum v roce 2008. Jednalo se o interpretaci vnitřních periferií jako opomíjeného mechanismu sociálního vyloučení (Musil, Müller 2008). Pro maximální vypovídací schopnost byla vytvořena nová regionalizace Česka na úrovni mikroregionů, kdy bylo území rozděleno do 1424 jednotek. Jednalo se většinou o obce se základními střediskovými funkcemi a jejich zázemím. Jedním z cílů výzkumu bylo mj. porovnat výsledky s výzkumem z roku 1988. Z tohoto důvodu byly při vymezení periferních území použity obdobné ukazatele. Vybráno bylo 17 demografických a socioekonomických ukazatelů, přičemž byla použita data ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001. Stejně jako při výzkumu v roce 1988 byla ve výsledku rozmístěna převážná část periferií uvnitř státu podél krajských hranic (obrázek 3), jelikož v pohraničních oblastech žilo mladší obyvatelstvo. V obou obdobích zůstaly periferní oblasti zejména v oblastech na okraji metropolitních regionů

velkých měst, např. Prahy, Plzně a Brna (Musil, Müller 2008). Území Manětínska náleží mezi vnitřní periferie v rámci obou Musilových výzkumů.

Obrázek 3: Rozmístění vnitřních periferií v krajích Česka (2008)

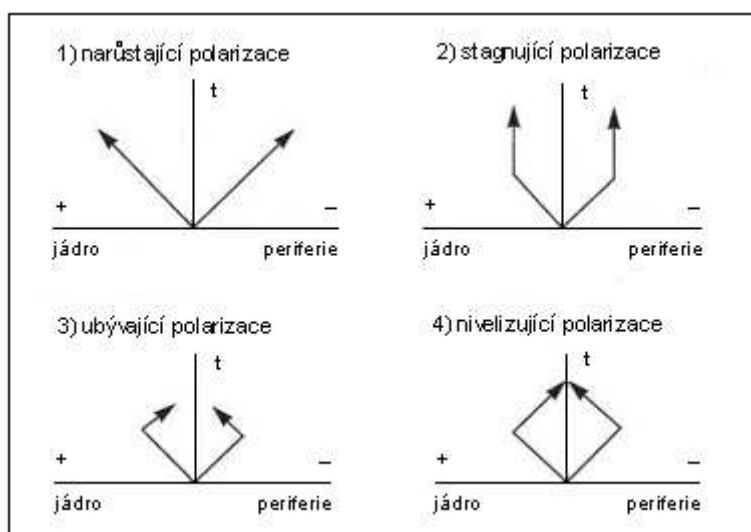
Zdroj: Upraveno podle Musil, Müller (2008)

Výzkumu polarizace prostoru se věnovali také Illner (1988) a Červenka (1989). První zmíněný zdůrazňoval při vymezení periferních oblastí sociální podmínky území, např. ekonomickou aktivitu podle sektorů, vzdělanost, demografické složení apod. (souhrnně jako soustavu charakteristik obyvatelstva) a podíl rekreačních ploch, kvalitu bytů z různých hledisek (souhrnně jako soubor charakteristik hmotných životních podmínek území). Ve výsledné Illnerově mapě tzv. periferních území ČSR se nachází periferní území podobně jako v Musilově výzkumu zejména při administrativních hranicích krajů (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). Červenka (1989) se věnoval hodnocení vybraných aspektů územní diferenciace zaostávajících oblastí Česka pomocí hodnocení sociálních struktur a úrovně vybraných materiálních podmínek života lidí

(bydlení, vybavenost domácností). Toto hodnocení prováděl v rámci různých územních celků s přihlédnutím k řádovostní úrovni (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

V teoretickém konceptu vývoje polarizace prostoru autorů Chromého a Havlíčka (2001) je zdůrazňován diferencovaný vývoj vztahu jádra a periferie v čase. „*Periferní oblasti jsou výsledkem nerovnoměrného vývoje společnosti v území. Tento vývoj je ovlivňován odlišnými historickými, politickými, ekonomickými, sociálními, kulturními a přírodními podmínkami*” (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 10). Je zdůrazňována nemožnost izolovaného studia periferie bez zohlednění širšího vztahu jádra a zázemí a komplexní podmíněnosti. Jsou definovány čtyři abstraktní vývojové typy polarizace prostoru podle modelu jádro-periferie, které vyjadřují vývoj regionální polarizace v industriálním období: narůstající, stagnující, ubývající a nivelizující typ, jež jsou schematicky znázorněné na obrázku 4 (Havlíček, Chromý 2001). V případě zájmového území Manětínska lze předpokládat výskyt narůstající či stagnující polarizace (Váně 2009, Fiala 2009).

Obrázek 4: Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru (jádro/periferie)

Zdroj: Havlíček, Chromý (2001)

V 90. letech 20. století lze ve výzkumu polarizace prostoru v Česku rozlišit tři alternativní výzkumné školy: „Albertovskou”, „Brněnskou” a „Slupskou”. Zatímco první se periferními oblastmi zabývala implicitně převážně v rámci výzkumu transformačních procesů, vývoje územní správy a samosprávy (Hampl 1996, 2001) a jako součásti řešení tématu problémových, strukturálně postižených regionů (Blažek 1994, 2001), výzkum druhé školy spočíval ve vymezení a analýzách periferií a

marginálních oblastí převážně na mikroregionální úrovni (Vaishar 1997, 1998, 1999; Zapletalová 1997, 1998 a další). Třetí, tzv. „Slupská škola“, je svým výzkumem zaměřená na teoreticko-metodologickou stránku studia polarizace prostoru, identifikaci problémových oblastí na území státu a jejich hodnocení např. pomocí metod vícerozměrné statistické analýzy, analýzu konkrétních periferních oblastí z hlediska lidského a sociálního kapitálu apod. (Havlíček, Chromý 2001; Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, 2008; Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Blíže o výzkumu výše zmíněných tří škol a na ně navazujících tematicky blízkých výzkumů lze nalézt v publikaci Novotné a kol. Problémy periferních oblastí (2005).

Jančák (2001) a Marada (2001) zmiňují, že současným trendem ve studiu periferních oblastí je kombinace výzkumu objektivní a subjektivní povahy. Objektivní výzkum využívá kvantitativních metod a velkého objemu statistických údajů, je ovšem často omezován nedostatečnou datovou základnou. Proto je nutné tento výzkum doplnit (ba někdy přímo nahradit) výzkumem subjektivní povahy, který je založen na metodách původně negeografických, převzatých většinou ze sociologie (tzv. kvalitativní metody výzkumu), tj. dotazníkovými šetřeními, tvorbou mentálních map a řízenými rozhovory s klíčovými osobnostmi. Oba typy metod mají svá pozitiva i negativa, proto je ve většině případů žádoucí jejich kombinace, která může efektivněji vystihnout skutečnou realitu. V posledním období, kdy postupně slábne role prostorových aspektů, nabývá na významu právě subjektivní hledisko aktérů a s ním související role lidského a sociálního kapitálu jako faktorů rozvoje periferních oblastí (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008).

2.3 Lidský a sociální kapitál

Lidský a sociální kapitál jsou dva hlavní pojmy, které je třeba si před samotným výzkumem objasnit, zjistit a diskutovat jejich pojetí v odborné literatuře. Cílem následujícího textu je, v návaznosti na jeden z dílčích cílů této práce, provést diskurzní analýzu konceptů lidského a sociálního kapitálu. Tím se rozumí zjistit, jak se v odborné literatuře definují pojmy lidský a sociální kapitál a jak se tato pojetí a definice vyvíjejí a liší. Vycházíme přitom z výše uvedeného předpokladu, že v závislosti na účelu výzkumu a charakteru zkoumaného území se definice pojmů lidský a sociální kapitál

budou u různých autorů lišit. Pro potvrzení či vyvrácení tohoto předpokladu budou v další části práce analyzovány vybrané studie týkající se lidského a sociálního kapitálu u českých i zahraničních autorů.

V posledních letech se lidským a sociálním kapitálem zabývá stále více autorů, což dokládají Beugelsdijk a Van Schaik v úvodu příspěvku „Differences in social capital between 54 western European regions“, kde rozebírají existenci velkého množství prací týkajících se tohoto tématu. Dále upozorňují na potřebu teoretické a empirické jasnosti pojmů lidský a sociální kapitál, protože existují paradigmatické rozdíly v pojetí sociálního kapitálu v sociologii a ekonomii (Beugelsdijk, Van Schaik 2005). Lidský a sociální kapitál, či obecněji lidské zdroje, jsou nejčastěji dávány do souvislosti s regionálním rozvojem a je diskutován vliv hlavních aktérů na rozvoj územních celků. Právě kvalitní lidské zdroje jsou v kombinaci s ostatními faktory rozvoje uvažovány jako hlavní při využívání potenciálu území k jeho úspěšnému rozvoji. Cílem výzkumů týkajících se lidského a sociálního kapitálu je tedy především zjištění kvality lidského a sociálního kapitálu v územních celcích a diskuse využití jejich potenciálu pro další rozvoj. Dále pak zjištění souvislosti úrovně (kvality) lidského a sociálního kapitálu s existencí problémových regionů, jelikož se jedná o významné faktory podmiňující proces polarizace prostoru (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008).

Lidský a sociální kapitál, přestože jsou zmiňovány současně, jsou pojmy odlišné, ale velice spolu související. Nejsou pro ně zavedeny univerzální definice. Obecně je **lidský kapitál** (human capital) faktorem individuálním a zahrnuje zejména vzdělání, dovednosti a zkušenosti jednotlivců. Z počátku byl lidský kapitál chápán zejména prostřednictvím výhod, které vyplývají z investic do vzdělání jedinců a ve výsledku se projevují především vyššími příjmy a produktivitou. Po druhé světové válce pak došlo v souladu s aplikací neoklasických teorií k investicím do vzdělávacích systémů, které byly předpokladem, že jedinci s kvalitním vzděláním (lidským kapitálem) budou nejvíce přispívat k ekonomickému růstu regionů (Preston, Dyer 2003 in Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Také Becker (1962) v souvislosti s tím zmiňuje důležitost investic do vzdělání, školení, zdravotnictví. Podobně Coleman (1988) uvádí, že lidský kapitál znamená přechod z konceptu fyzického – hmatatelného kapitálu (např. stroje) k produktivnímu rozšíření a „vybavení“ pomocí nehmatatelného lidského kapitálu. Empirické studie se soustředily především na shromažďování důkazů

pozitivního vlivu vzdělaných, školených a zkušených osob na výši jejich platů, stimulaci produktivity a ekonomického růstu (Becker 1992). Toto pojetí později zčásti kritizuje Becker (1992), který argumentuje, že takto chápaný lidský kapitál byl „ponižující“, protože se zacházelo s lidmi jako se stroji. Ve svých výzkumech ale shodně dochází k závěru, že analýzy lidského kapitálu mohou pomoci vysvětlit mnoho zákonitostí na trhu práce a v ekonomice obecně a že je možné vytvořit teorii lidského kapitálu, která zahrnuje firmy stejně jako jedince a mohla by zohlednit makroekonomické důsledky jejich činností. V dalších letech byl koncept lidského kapitálu rozšířen o aspekty motivace, morálních hodnot a mezilidských poměrů a kvalifikace, resp. schopností (Cote 2001 in Janc 2006). Současné pojetí lidského kapitálu, ke kterému se přikláníme rovněž v této práci, vystihuje definice OECD (2001). Ta vymezuje lidský kapitál jako „*znalosti, dovednosti, schopnosti a další atributy jedince, které umožňují vytvářet osobní, sociální a ekonomický blahobyt*“ (Janc 2006, s. 40). Důležitá ale není samotná existence kvalitního lidského kapitálu, ale zejména schopnost a ochota tento lidský kapitál využít a uplatnit a skutečně tak zajistit rozvoj daného regionu. Takto definovaný lidský kapitál bude analyzován a diskutován později v této práci na příkladu širšího území (makroperiferie). Atributy jedinců budou hodnoceny pomocí blíže specifikovaných kvantitativních ukazatelů spojených zejména se vzděláním.

Sociální kapitál (social capital) je faktor kolektivního charakteru. Jedním z prvních autorů, který se začal blíže zabývat konceptem sociálního kapitálu, byl Coleman (1988). V jeho pojetí tvoří sociální kapitál více entit (jednotek), které mají dvě věci společné: skládají se z aspektů sociální struktury a umožňují (ulehčují) aktérům vykonávat určité činnosti v rámci oné sociální struktury. Sociální kapitál chápe (stejně jako ostatní formy kapitálu) jako produktivní, umožňující dosažení určitých konkrétních výsledků, které by bez jeho existence nebyly možné, ale na rozdíl od jiných forem kapitálu, podstata sociálního kapitálu spočívá v interakcích (vztazích) mezi aktéry, kterými mohou být např. jedinci, účelové organizace, spolky a sdružení. Ve srovnání s lidským kapitálem je sociální kapitál ještě méně hmatatelný, jelikož existuje ve vazbách a vztazích mezi lidmi (Coleman 1988). Zjednodušeně řečeno sociální kapitál je založen na mezilidské důvěře, sociálních normách a sítích a umožňuje lidem vzájemně spolupracovat v rámci skupin či nejrůznějších organizací za účelem dosažení společných cílů. Stejně jako ostatní formy kapitálu má sociální kapitál také vliv

na ekonomické aktivity (Janc 2006). Na pojetí Colemana v mnohém navázal Putnam (1995), který mimo jiné uvádí, že významným zdrojem sociálního kapitálu je tradice (Putnam 1995 in Janc 2006). Putnam (2000) také definoval dvě základní formy kolektivního sociálního kapitálu, svazující a přemostňující. Pro naši práci je stěžejní sociální kapitál přemostňující, nazývaný též „ofenzivní“, který je považován za pozitivní z hlediska společenského rozvoje a rozvoje občanské společnosti. Sociální kapitál v této formě zahrnuje vzdálenější kontakty se slabými a často nestálými vazbami, jež mají nižší hustotu (např. vztahy se známými nebo s obchodními partnery). Dochází ke spojování lidí např. i z různých sociálních skupin, kteří mají snahu zasadit se o společnou věc a vytvářejí např. různé spolky, sdružení apod. (Pileček 2010). Fukuyama (1995) považuje kulturu za faktor, který nejvíce ovlivňuje vznik a existenci sociálního kapitálu. Zmiňuje existenci mnoha forem sociálního kapitálu, avšak za základní je v jeho pojetí označována rodina. Argumentuje, že rodina jako hlavní forma sociálního kapitálu je historicky zakořeněná, jelikož např. většina obchodů byla rodinných a struktura rodiny a vztahů v rodině měla a má vliv na tyto podniky. V Putnamově (2000) pojetí představuje rodina charakterizovaná silnými vazbami mezi jednotlivci druhou formu sociálního kapitálu tzv. svazující, resp. „defenzivní“ (Pileček 2010). Z ekonomického hlediska je podle Fukuyamy nejdůležitější schopnost navzájem cizích lidí důvěřovat si a spolupracovat. Jedná se o tzv. spontánní socializaci, která se v různých místech liší. Je oslabena zejména v těch kulturách, kde je kladen největší důraz na rodinné vztahy, ale zároveň v mnoha kulturách existuje kompromis mezi silou rodinných vztahů a nepříbuzenských vztahů (Fukuyama 1995).

Sociální kapitál, tak jak je na něj nahlíženo pro účely této práce, je definován komplexně. Reflektuje vztahy a interakce mezi jedinci (společenstvími), vytváření sociálních sítí uvnitř územních celků a ochotu zapojit se do veřejného společenského dění v daném regionu. Lze říci, že lidský kapitál je primární a sociální kapitál je v podstatě jeho nadstavbou; lidský kapitál podmiňuje vznik a existenci sociálního kapitálu, čili mezi jedinci vznikají nejrůznější vztahy a vazby. Tento fakt popisuje následující tvrzení: *„Vytvářením sociálních sítí jedinci kumulují a násobí svůj individuální (lidský) kapitál a přetvářejí jej v (kolektivní) kapitál sociální“* (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008, s. 283). Koncepty ekonomického, lidského a sociálního kapitálu jednoduše shrnul Portes (1998): *„Zatímco ekonomický kapitál mají*

lidé na bankovních účtech a lidský kapitál ve svých hlavách, sociální kapitál spočívá ve struktuře jejich vztahů” (Portes 1998, cit. v Janc 2006, s. 40).

2.4 Vybrané přístupy k hodnocení lidského a sociálního kapitálu

V úvodu této kapitoly nejprve zdůvodníme přístupy vybraných autorů ke studiu lidského a sociálního kapitálu a s tím související problematiku subjektivního vnímání perifernosti. Poté uvedeme a zhodnotíme vybrané příklady studií týkající se lidského a sociálního kapitálu. Právě tyto studie byly nejvíce inspirující při zpracování této diplomové práce.

Obecně by při hodnocení periferií (mikroregionů) měla být zohledněna poloha zájmového území v sídelní hierarchii. Na důležitost rozlišení měřítkové úrovně analýzy upozorňují také Beugelsdijk a Van Schaik (2005). Hodnocení by se mělo soustředit na dvě měřítkové úrovně a to a) na vnější (vyšší), tzn. hodnocení polohy a kvalitativně významové postavení v rámci makroregionu (např. v Česku s ohledem na zahraničí), a b) na vnitřní (nižší) ve smyslu vnitřní diferenciaci mikroregionu (jádro-periferie). Ve většině problémových oblastí včetně Manětínska (řídce osídlený zemědělský mikroregion) je patrný výrazný vliv vnější polohy, a proto je třeba dbát na vnější pomoc problémovým regionům a vnitřní aktivizaci dotčených subjektů/aktérů (Havlíček, Chromý 2001). Vnější pomoc („shora”) však nemusí být bez aktivity místních aktérů dostatečně účinná (Váně 2009). Také Hampl (2003) zdůrazňuje tuto skutečnost a zmiňuje pojmy lidský a sociální kapitál. Zdůrazňuje, že s nástupem postindustriálního období roste význam kvalitativních faktorů v organizaci společnosti. Na významu nabývá „sociální” kvalita regionů – lidský a sociální kapitál. Lidský kapitál je v jeho pojetí vysvětlován jako „kvalifikace, flexibilita a podnikavosti lidí”, zatímco sociální kapitál jako „schopnost institucionální komunikace a spolupráce, integrace prostředků a aktivizace endogenního potenciálu” (Hampl 2003, s. 186).

Vnitřní aktivizace aktérů rozvoje souvisí s „vnímáním” reality člověkem, a to především se subjektivní reflexí perifernosti, kterou lze zkoumat pomocí kvalitativních metod. Fenomén perifernosti je totiž vnímán různými osobami a skupinami odlišně, samozřejmě jinak vidí perifernost ti, kteří v ní žijí, a jinak osoby zvnějšku. Záleží také na velkém množství dalších faktorů jako jsou např. zkušenosti a hodnotové postoje jednotlivce nebo skupin. Perifernost lze tedy vnímat buď pozitivně, anebo negativně.

Pozitivní postoj je motivující ke změně, překonání bariér a rozvoji oblasti, zatímco negativní prohlubuje perifernost regionu a vede k deaktivaci aktérů. Tato subjektivní reflexe perifernosti je zkreslována pozicí pozorovatele (Havlíček, Chromý 2001).

Většinu autorů zabývajících se lidským a sociálním kapitálem spojuje důraz na kvalitu těchto dvou faktorů. Kvalita lidského a sociálního kapitálu je však měřena odlišnými způsoby v závislosti na řešených problémech a výsledky jsou poté nesrovnatelné. Důležitá je tedy použitá metodika a výběr relevantních ukazatelů pro hodnocení kvality a úrovně lidského a sociálního kapitálu. Touto problematikou se ve velké míře zabývají odborné diskuse, které kromě výběru ukazatelů zároveň posuzují podmínky a prostředí pro rozvoj kvalitního lidského a sociálního kapitálu a to jak v rovině obecné, tak na příkladech specifických oblastí. Studie zabývající se hodnocením lidského a sociálního kapitálu dokládají, že výzkum se odlišuje jak v závislosti na zkoumané hierarchické úrovni, tak v důsledku odlišně zvolených ukazatelů pro hodnocení. Ve většině případů se jedná o hodnocení kvantitativní povahy využívající statistických dat, resp. dat z rozsáhlých databází. Vzhledem k rozsahu zájmových území a množství dat není možné použít kvalitativní metody výzkumu. Ty se aplikují až při hodnocení vybraného celku ze širšího zájmového území a stejně tak tomu bude i v této práci.

Při výběru následujících tří studií byl kladen důraz na výzkum lidského kapitálu v různých státech, dále na postižení odlišných hierarchických úrovní zkoumaných jednotek a na různé účely výzkumu, tak aby byl podán širší přehled o množství přístupů k výzkumu lidského a sociálního kapitálu. Obecnější výzkum na evropské úrovni zaměřený zejména na ekonomický růst regionů provedli Beugelsdijk a Van Schaik (2005). Autoři spojují úroveň sociálního kapitálu s ekonomickým růstem a cílem jejich analýzy je otestovat vztah mezi sociálním kapitálem a ekonomickým růstem. Formulují základní hypotézu, že v regionech, kde jsou silné sociální vztahy, důvěra a sdílení hodnot, tzn. kde je vyšší míra a kvalita sociálního kapitálu, je zaznamenán větší ekonomický růst. Zároveň však polemizují s možností efektivního měření sociálního kapitálu díky tomu, že koncept sociálního kapitálu má multidimenzionální charakter a lze ho chápat velmi různě v odlišných kontextech. Byl zjištěn pozitivní vztah mezi sociálním kapitálem (ukazatel SCI) a regionálním ekonomickým růstem (regionální HDP), které byly zkoumány na regionální úrovni NUTS 1 v sedmi evropských zemích. Hodnocení takto rozsáhlého zájmového území s sebou přináší samozřejmě nutnost

generalizace a další metodologické problémy – např. existenci dalších faktorů ovlivňující ekonomický růst, které nebyly do analýzy zahrnuty, či chybějící zohlednění regionálních specifik.

Častěji jsou prováděna hodnocení lidského a sociálního kapitálu na úrovni státní. Např. uskutečněné výzkumy v Polsku a Česku umožňují vysvětlení souvislostí konceptů lidského a sociálního kapitálu a odhalují důvody jejich prostorové diferenciaci. Janc (2006) provedl analýzu lidského a sociálního kapitálu na příkladu Polska. Cílem bylo analyzovat prostorovou diverzitu lidského a sociálního kapitálu a zjištění vztahů mezi nimi. Hodnocení prováděl na lokální úrovni 332 vymezených územních jednotek (v Česku okresy) a data pro analýzu byla z tamního cenzu z roku 2002. Lidský kapitál byl hodnocen na základě tří skupin ukazatelů a to a) výdaje na lidský kapitál (počet knih vypůjčených v knihovnách na hlavu, vládní výdaje na vzdělání jednoho žáka, migrace na 1000 obyvatel), b) zásoby lidského kapitálu (podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, podíl radních s vysokoškolským vzděláním, index ekonomického zatížení) a c) efektivita aplikace lidského kapitálu (počet soukromých podniků na 1000 obyvatel, obecní rozpočtové příjmy na hlavu, úmrtnost mužů ve věku 35–60 let). Sociální kapitál hodnotil pomocí jednoho souhrnného ukazatele zahrnujícího členství v nestátních organizacích a sportovních klubech a účast ve volbách. Mezi lidským a sociálním kapitálem byl zjištěn statisticky významný pozitivní vztah, úroveň sociálního kapitálu je tedy závislá na úrovni lidského kapitálu, avšak je třeba brát v úvahu širší souvislosti. V příspěvku je poukazováno na existenci dvou základních důvodů vysoké úrovně sociálního kapitálu, kterými jsou tradice (se slabým vztahem k lidskému kapitálu) a nové postoje a hodnoty (silně související s lidským kapitálem) (Janc 2006). Přínosem je díky relativně velkému počtu použitých ukazatelů větší komplexita výzkumu, nižší úroveň generalizace díky zkoumání lokálních jednotek a tedy lepší vypovídací schopnost výsledků.

Jančák, Havlíček, Chromý a Marada (2008) se zabývali regionální diferenciací vybraných podmínek pro rozvoj lidského a sociálního kapitálu v Česku. Diferenciace byla hodnocena na úrovni správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem (SO POÚ), tedy na mikroregionální úrovni. Aktivita subjektů byla považována za jeden z nejdůležitějších faktorů úspěšného rozvoje, přičemž je více rozhodující v periferních územích než v jádrových. Pro hodnocení kvality prostředí pro rozvoj lidského kapitálu byly zvoleny ukazatele podíl vysokoškolsky vzdělaných starších 15 let a index

ekonomického zatížení. Ukazatele volební účast v komunálních volbách a podíl kandidátů na počet mandátů v zastupitelstvu obce v komunálních volbách v roce 2006 byly použity pro hodnocení kvality prostředí pro rozvoj sociálního kapitálu. Z výsledků vyplynulo, že polarizaci prostoru indikují spíše ukazatele lidského kapitálu, přičemž problémové jsou oblasti vnitřních periferií. Z hlediska diferenciací sociálního kapitálu je patrná dichotomie mezi Čechami a Moravou, což lze považovat za západovýchodní gradient ve smyslu industrializace versus tradice. Projevila se také diferenciací regionální centrum – dlouhodobě slabá (venkovská) oblast. Oblastí problémových v obou zkoumaných aspektech lze v Česku identifikovat relativně malé množství. Manětínsko náleží na základě hodnocení výše uvedených ukazatelů k oblastem s horšími podmínkami pro rozvoj lidského kapitálu, avšak co se týče kapitálu sociálního, jsou zde podmínky pro jeho rozvoj velice příznivé (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Právě naše práce se pokusí tyto závěry potvrdit či vyvrátit.

Na tomto místě je třeba naplnit první z dílčích cílů této práce, a to potvrdit, či vyvrátit hypotézu odlišnosti definice pojmů lidského a sociálního kapitálu u různých autorů v závislosti na účelu výzkumu a charakteru zkoumaného území. Jak je patrné z předchozího textu, pojetí lidského a sociálního kapitálu se v průběhu minulých let vyvíjelo a definice se více či méně měnila. Lidský kapitál, dříve chápáný pouze ve smyslu vzdělání, v současnosti zahrnuje také zkušenosti a akceschopnost jedinců. Sociální kapitál je koncept aplikovatelný různě v mnoha kontextech, což vede k množství různých způsobů jeho definice. Většina autorů se v definicích sociálního kapitálu shoduje v několika aspektech – sociálních sítích, normách, hodnotách a důvěře (Pileček 2010). V současných výzkumech lze spatřovat rozdíly právě v odlišných účelech výzkumu a ve zvolené hierarchické úrovni, resp. charakteru zkoumaného území a na to navazujících ukazatelích hodnocení. Tyto rozdíly dokládají tři výše zmíněné studie, z nichž každá se zabývá výzkumem lidského a sociálního kapitálu za jiným výzkumným účelem (vztah sociálního kapitálu a ekonomického růstu; regionální diferenciací lidského a sociálního kapitálu a vztah mezi nimi; regionální diferenciací vybraných podmínek pro rozvoj lidského a sociálního kapitálu), na jiné hierarchické úrovni (regiony NUTS1, okresy, SO POU) a s aplikací odlišných ukazatelů pro hodnocení (viz výše). Hypotézu tedy z výše uvedených důvodů přijímáme.

3 METODIKA PRÁCE

Předchozí kapitoly byly věnovány teoretickému zarámování a uvedení do problematiky polarizace prostoru a lidského a sociálního kapitálu. Nyní přejdeme k vlastnímu výzkumu této práce. Metodicky je hodnocení rozděleno do dvou částí, přičemž se jedná o kombinaci metod extenzivního a intenzivního výzkumu. V rámci extenzivního výzkumu se jedná o hodnocení kvantitativní povahy, zatímco při výzkumu intenzivním jde o hodnocení kvalitativního charakteru.

3.1 Metodika hodnocení kvantitativní povahy

Kvantitativní hodnocení je založeno na velkém množství vstupních statistických (tvrdých) dat. Zájmovým územím pro kvantitativní hodnocení je širší území periferie středočesko-západočeského pomezí v podobě, jak jej vymezila Kubínová (2007). Jedná se o obvody čtyř obcí s rozšířenou působností: ORP Karlovy Vary, ORP Kralovice, ORP Podbořany a ORP Rakovník (Kubínová 2007). V návaznosti na předchozí výzkum Kubínové bude na stejném území hodnocen také lidský a sociální kapitál, což umožní srovnání výsledků právě s výše uvedenou prací. Pro hodnocení tohoto širšího území byla využita sekundární data, která byla dále utříděna, statisticky zpracována a porovnávána v rámci zkoumaného území i s hierarchicky vyššími celky. Pracujeme s daty na lokální úrovni – na úrovni obcí. Výsledky hodnocení kvantitativní povahy jsou interpretovány v příslušné kapitole.

Nyní je na místě vysvětlit statistické ukazatele použité pro hodnocení lidského a sociálního kapitálu na území periferie středočesko-západočeského pomezí. Pro **hodnocení kvality lidského kapitálu** byly kombinovány vybrané ukazatele použité při hodnocení Jančáka, Havlíčka, Chromého, Marady (2008) a Váněho (2009). Jedná se o následující ukazatele:

Index vzdělanosti je v našem případě vhodnější nežli podíl vysokoškolsky vzdělaných na obyvatelstvu starším 15 let, který použili autoři ve výše zmíněném výzkumu z roku 2008. Tento podíl je zpravidla na úrovni obcí velmi nízký a nezohledňuje, že se na dění v obci a jejím rozvoji podílejí také další skupiny obyvatelstva (Pileček 2005). Index vzdělanosti je tedy vyjádřen jako $(ZŠ+2xSŠb+3xSŠm+4xVŠ)/(\text{počet obyvatel starší 15})$

let). Zkratka ZŠ vyjadřuje počet obyvatel se základním vzděláním, SŠb se středním bez maturity, SŠm se středním s maturitou a VŠ počet vysokoškolsky vzdělaných.

Index ekonomického zatížení je konstruován jako poměr počtu obyvatel v poproduktivním věku (seniorů ve věku 65 a více let) a předproduktivní složky populace (věk 0–14 let) k počtu obyvatel v ekonomicky aktivním věku (15–64 let). Jedná se o ukazatel hodnotící strukturu obyvatelstva, který vyjadřuje „zatížení“ ekonomicky aktivní složky populace (čím menší je výsledná hodnota indexu, tím je poměr mezi ekonomicky neaktivní a aktivní složkou populace příznivější). Tam, kde je nízká hodnota indexu se předpokládá vyšší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu ve smyslu dostupné pracovní síly. Pokud vyjde výsledná hodnota indexu vysoká, nemusí to mít nutně negativní následky. Proto je následně třeba zjistit, zda v některých obcích vysokou hodnotu indexu způsobuje vysoký počet obyvatel v předproduktivním věku, což by pochopitelně znamenalo pozitivní potenciál do budoucna. Ovšem je-li vysoká hodnota způsobena věkovou kategorií nad 65 let, je potenciál pro rozvoj kvalitního lidského kapitálu nízký.

Míra nezaměstnanosti je vyjádřena jako podíl počtu uchazečů o zaměstnání ku všem osobám schopným pracovat (%), tj. zaměstnaným i nezaměstnaným. Pro naši práci je indikátorem dosud nevyužitého lidského kapitálu v dané obci. Vyšší míra nezaměstnanosti zároveň znamená nedostatek pracovních příležitostí v místě bydliště a tudíž může indikovat vhodné podmínky (ve smyslu dostatku pracovních sil) pro rozvoj malého a středního podnikání (Váně 2009).

Ukazatele pro **hodnocení kvality sociálního kapitálu** popisují společenské prostředí a atmosféru v daném regionu. V našem případě jsme zvolili indikátory:

Volební účast (%) a počet kandidátních listin v komunálních volbách v roce 2006, které slouží k určení ochoty a zájmu obyvatel podílet se a angažovat se ve věcech veřejných (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Předpokladem je, že zájem o dění v obci a ochota participovat na řešení věcí veřejných jsou v periferních oblastech menší.

Z výše uvedených ukazatelů, které budou využity v naší práci, je patrné, že lidský a sociální kapitál je možné hodnotit objektivně pomocí základních „tvrdých dat“. Zároveň však v souvislosti s výzkumem kvality lidského a sociálního kapitálu roste význam tzv. „měkkých faktorů“ při hodnocení. Často se tedy klade důraz na kvalitativní metody výzkumu v zájmových oblastech pomocí realizace dotazníkových šetření či expertních rozhovorů. Jak metody kvantitativního výzkumu (pomocí hodnocení tvrdých

dat), tak metody výzkumu kvalitativní povahy (hodnocení měkkých dat) mají své klady a zápory. V ideálním případě jsou oba přístupy kombinovány, což většinou poskytuje komplexní hodnocení podložené tvrdými daty a následně doplněné o subjektivizované náhledy a zkušenosti. Právě tuto kombinaci využijeme při hodnocení lidského a sociálního kapitálu v této práci.

3.2 Metodika hodnocení kvalitativní povahy

V rámci kvalitativního hodnocení bylo realizováno hlavní a doplňkové dotazníkové šetření na Manětínsku. Pro hlavní dotazníkové šetření bylo využito dotazníku použitého v rámci grantového projektu GA ČR „Role lidského a sociálního kapitálu v procesu integrace periferních regionů do regionálních struktur v Česku v kontextu nové Evropy“ prováděného katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze (www.periphery.cz). Osloveni byli obyvatelé zájmového území, kterým byly v lednu a únoru 2010 rozdány dotazníky prostřednictvím základní školy v Manětíně nebo osobně či prostřednictvím elektronické pošty. Při distribuci dotazníků prostřednictvím školy byl v únoru 2010 proveden jejich centrální sběr, při osobní distribuci do schránek v Manětíně došlo ke spolupráci s Městským úřadem, kam respondenti vyplněné dotazníky vraceli. Co se týče elektronické distribuce, byl dotazník elektronicky zakódován na stránce dotazníkové služby Vyplňto.cz a poté distribuován e-maily a výsledky zaslali zpět pracovníci této služby taktéž v únoru 2010. Za účelem hodnocení atraktivity Manětínska pro návštěvníky bylo v červenci a srpnu 2009 realizováno doplňkové dotazníkové šetření, při kterém byli respondenty turisté, kteří vyplnili krátký dotazník v Informačním centru v Manětíně. Doplňkové šetření mělo za cíl zjistit, co v oblasti vyhledávají turisté, jejich hlavní důvody návštěvy Manětínska, profil návštěvníka a místo, odkud přijeli (dotazníky viz příloha 1 a 2). V návaznosti na výsledky dotazníkových šetření byly v březnu 2010 provedeny řízené rozhovory se zástupci vybraných obcí Manětínska. Rozhovory se zaměřovaly na několik okruhů otázek, které byly částečně převzaty z dotazníku, podle kterého probíhalo šetření mezi lokálními aktéry rozvoje na Rakovnicku (Fiala 2009). Jednalo se zejména o 1. problematiku subjektivního vnímání perifernosti hlavními představiteli, postavení obce v rámci sídelní hierarchie (ORP, kraje, ČR); 2. priority obcí, hlavní rozvojové projekty, jejich

financování a úspěšnost; 3. problémy obcí a návrhy jejich možného řešení; 4. participaci obyvatel na rozvoj obcí, aktivity místních spolků, úroveň společenského života obcí a 5. spolupráci obcí v rámci mikroregionálních sdružení (dotazník viz příloha 3). Syntetizující závěry dotazníkových šetření a expertních rozhovorů jsou interpretovány v příslušné kapitole této práce. Jejich cílem bylo posouzení kvality a potenciálu lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj vnitřní periferie Manětínska.

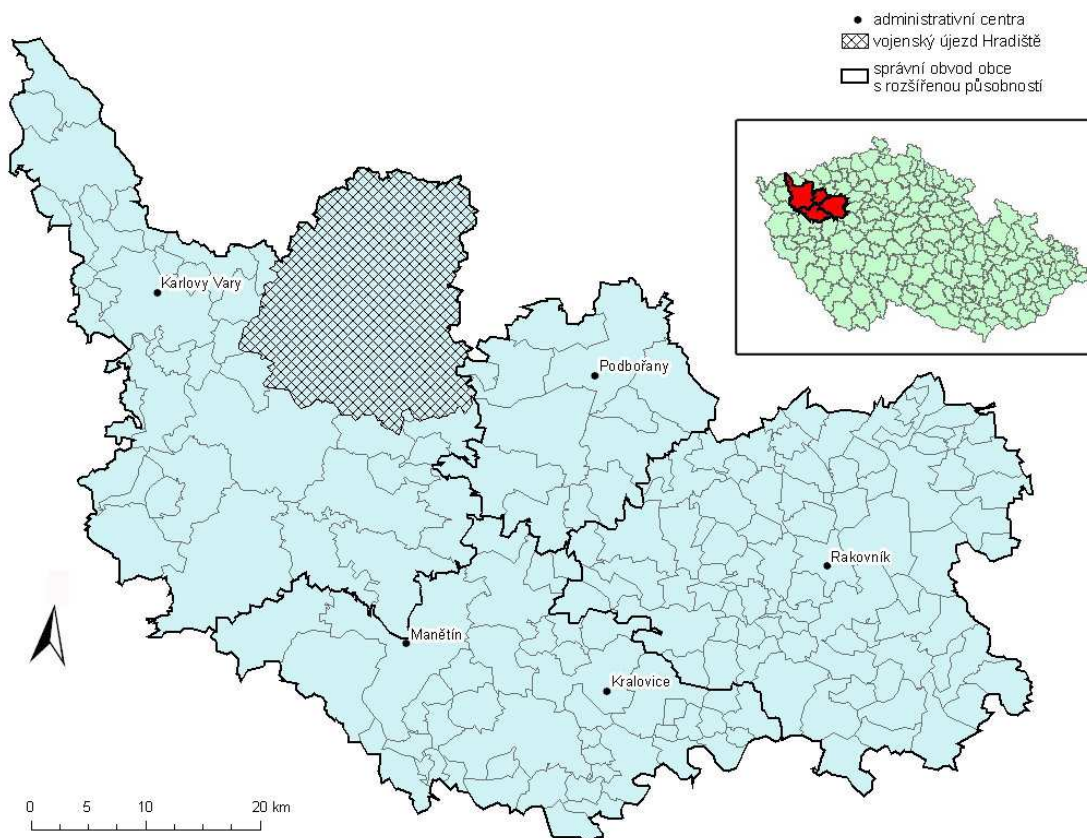
4 LIDSKÝ A SOCIÁLNÍ KAPITÁL V OBLASTI STŘEDOČESKO-ZÁPADOČESKÉHO POMEZÍ

4.1 Vymezení zájmového území pro kvantitativní hodnocení, jeho základní charakteristika a pozice ve vybraných rozvojových dokumentech

Zájmové území hodnocené na základě ukazatelů kvantitativní povahy se nyní pokusíme stručně analyzovat zejména z hlediska polohy. Nejprve stručně nastíníme polohu v rámci Česka, územní správní příslušnosti jednotlivých částí a polohu v krajině (přírodní podmínky). Do analýzy vnější polohy zájmového území (poloha v Česku, krajích a okresech) je zahrnuto hodnocení pozice území ve vybraných rozvojových dokumentech v Česku a příslušných krajích (programy rozvoje krajů). Dále je zmíněna také vnitřní diferenciací zájmového území, současná demografická situace a jeho dopravní a ekonomická poloha. Zájmové území leží na pomezí středních a západních Čech a rozkládá se na území čtyř krajů: na jihovýchodě kraje Karlovarského, jihozápadě kraje Ústeckého, severu kraje Plzeňského a severozápadě kraje Středočeského. Je vymezeno administrativními hranicemi čtyř obvodů obcí s rozšířenou působností: ORP Karlovy Vary, ORP Kralovice, ORP Podbořany a ORP Rakovník (obrázek 5). Správní příslušnost jednotlivých správních obvodů je uvedena v tabulce 2. Jedná se o širší území vnitřní periferie, resp. makroperiferie středočesko-západočeského pomezí v souladu s vymezením Kubínové (2007). Dle vymezení Musila a Müllera (2008) se většina zájmového území nachází v oblasti vnitřní periferie podél krajských hranic. Zájmové území je charakteristické rozdrobenou sídelní strukturou, nachází se zde celkem 178 obcí, z nichž většina je dále dělena na více menších sídel (místních částí). Rozlohou zaujímá takto vymezené území cca 3000 m², přičemž největší podíl

na rozloze má obvod ORP Karlovy Vary a nejmenší obvod ORP Podbořany (ČSÚ 2010). Součástí karlovarského správního obvodu je Vojenský újezd Hradiště. Na vymezeném území žije zhruba 181 tisíc obyvatel a průměrná hustota zalidnění je 58 obyv./km². V porovnání s hodnotou hustoty zalidnění pro Česko (132 obyv./km² v roce 2008) lze zájmové území řadit k řídce zalidněným oblastem. Nejmenší hustotu zalidnění má obvod ORP Kralovice (33), naopak nejvyšší má navzdory existenci Vojenského újezdu silněji urbanizované území ORP Karlovy Vary (74 obyv./km²) (tab. 2).

Obrázek 5: **Zájmové území pro hodnocení kvantitativní povahy - poloha v rámci Česka**

Poznámka: Hranice správních obvodů ORP uvnitř zájmového území je zároveň krajskou hranicí.
Zdroj: mapové podklady ArcČR 500; vlastní zpracování

Tabulka 2: **Administrativní příslušnost zájmového území a hustota zalidnění v jednotlivých obvodech ORP (2008)**

ORP	POČET OBCÍ	POÚ	OKRES	KRAJ	HUSTOTA ZALIDNĚNÍ (obyv.km ²)
Karlovy Vary	40	Karlovy Vary Nejdek Toužim Žlutice Hradiště *	Karlovy Vary	Karlovarský	74
Kralovice	44	Kralovice Manětín Plasy	Plzeň-sever	Plzeňský	33
Podbořany	11	Podbořany	Louny	Ústecký	47
Rakovník	83	Jesenice Křivoklát Nové Strašecí Rakovník	Rakovník	Středočeský	61

* Vojenský újezd; Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Krajina zájmového území je tvořena především pahorkatinami, výrazná jsou hluboce zaříznutá údolí hlavních vodních toků (Berounky, Střely, Teplé). Původem sopečné Doupovské hory na území Karlovarského kraje jsou také výrazným krajinným prvkem (Kubínová 2007). Jižně od Doupovských hor, zejména na Manětínsku a Žluticku, se nachází několik stolových hor a suků, které jsou taktéž sopečného původu (Chlumská hora, Kozelka, Nečtinský špičák, Vladař, Zbraslavský vrch). Krajina, ve které leží zájmové území, je poměrně rozmanitá a hustě zalesněná, činnost člověka je patrná především díky velkému množství zemědělských ploch, jelikož ve venkovských oblastech s výjimkou silněji urbanizovaného Karlovarska má zemědělství dodnes velký význam.

Jak již bylo naznačeno výše, vnější poloha středočesko-západočeského pomezí bude hodnocena na základě rozvojových dokumentů Česka a jednotlivých krajů. Na celostátní úrovni je pozice zájmového území hodnocena v národním rozvojovém dokumentu Strategie regionálního rozvoje České republiky, který tvoří základní dokument politiky regionálního rozvoje pro období 2007–2013 a plynule navazuje na strategii z roku 2000. V části Regionální struktura ČR a politika diversifikace je dle hospodářské výkonnosti, dlouhodobého vývoje, míry koncentrace aktivit a geografické polohy vytvořena typologie regionální struktury na krajské úrovni. Dle tohoto hodnocení jsou kraje Plzeňský a Středočeský zařazeny mezi rozvíjející se regiony. Středočeský kraj z důvodu polohy v blízkosti Prahy a Plzeňský díky úspěšnému procesu

tvorby pracovních míst v nově se rozvíjejících zónách a podnicích. Kraje Karlovarský a Ústecký patří dle této strategie mezi regiony zaostávající nebo jinak problémové. Karlovarský kraj je problémový díky své odlehlosti a nízké úrovni dopravního spojení s ostatními centry v Česku a Ústecký z důvodu útlumu dříve dominantních odvětví a s tím spojených problémů (vysoká míra nezaměstnanosti, existence sociálně patologických jevů, odchod mladé a kvalifikované pracovní síly). Ve strategii jsou znázorněny také rozvojové oblasti (12) a rozvojové osy (11) národního a mezinárodního významu vymezené v rámci dokumentu Politika územního rozvoje České republiky. Za rozvojová centra jsou považována krajská města Karlovy Vary, Plzeň a Ústí nad Labem, pro Středočeský kraj je rozvojovým pólem Praha. Karlovy Vary leží přímo v námi analyzovaném území vnitřní periferie středočesko-západočeského pomezí. Zájmovým územím prochází ve směru západ–východ rozvojová osa z Prahy do Karlových Varů a Chebu (komunikace 1. třídy I/6; E48) a částečně také mezinárodní rozvojová osa Karlovy Vary–Ústí nad Labem (komunikace 1. třídy I/13; E442) a regionální rozvojová osa Karlovy Vary–Plzeň (komunikace 1. třídy I/20; E49) (ŘSD 2010). Rozvojové osy jsou chápány jako kanály, kterými se šíří socioekonomický růst z pólů rozvoje, resp. rozvojových oblastí do okolí, a je potřeba je všestranně podporovat. Území mimo tyto rozvojové osy jsou označována za venkovská a jsou dále členěna na příměstský venkov, mezilehlý venkov a odlehlý venkov (včetně pohraničí) (Strategie regionálního rozvoje České republiky 2007–2013).

Pro účely koordinace územního rozvoje krajů existuje dokument Strategie rozvoje kraje. Nyní se zaměříme na pozici zájmového území v rámci těchto dokumentů, které byly zhotoveny pro období 2007–2013. Jejich součástí je zpravidla regionalizace území ve smyslu identifikace problémových regionů, jejichž rozvoj je třeba podporovat. V Programu rozvoje Karlovarského kraje jsou v rámci hodnocení sídelní struktury vymezeny tři kategorie venkovského prostoru, avšak není uvedeno, na základě jakých ukazatelů byly tyto kategorie vymezeny. Jedná se o a) venkovská území v blízkosti urbanizovaných území s rozvojovou dynamikou zejména v důsledku zajištění sídelní funkce urbanizovaných území; b) venkovská území mimo aglomerace se stabilní sídelní strukturou a rozvojovou dynamikou, která je důsledkem rozvoje cestovního ruchu, případně postupného rozvoje malého a středního podnikání; c) strukturálně slabá, periferní venkovská území s potřebou stabilizace středisek venkovského osídlení, především středisek místního významu a zatraktivnění obcí prostřednictvím cílených

integrovaných investic. Do kategorie c) lze zařadit jihovýchod ORP Karlovy Vary při hranici s krajem Plzeňským a Ústeckým (Program rozvoje Karlovarského kraje 2007–2013).

Dokument Regionální plán Plzeňského kraje zahrnuje generel venkovského prostoru Plzeňského kraje, ve kterém jsou vymezeny čtyři venkovské prostory dále členěné do různých podkategorií, resp. typů. Venkovské prostory byly vymezeny na úrovni obcí podle agregovaného ukazatele, tzv. stupně urbanizace území (agregace hustoty zalidnění, podílu zaměstnaných v terciárním sektoru a mimo zemědělství, podílu obyvatel s úplným středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním a přírůstkem obyvatel v období 1970–2001). Okolí Kralovic a Plas patří mezi venkovské prostory urbanizované, jelikož se jedná o okolí menších měst. Manětínsko je řazeno mezi venkovské prostory „typické“, které jsou členěny do čtyř typů. Typ D, kam Manětínsko dle generelu dále spadá, je charakterizován jako problematické zemědělské prostory. Jedná se o menší venkovské obce, jejichž další znaky jsou nižší až nízká hustota zalidnění, převaha zaměstnanosti v zemědělství a lesnictví, růst vnější závislosti zejména v důsledku úbytku pracovních příležitostí, minimální míra dopravní obsluhy a zachovalé původní funkce i významy obcí a krajiny. Regionální plán také navrhuje řešení problémů venkovských sídel – měly by se stabilizovat ekonomické aktivity, rozvíjet specifické funkce venkovských území a sídel a stabilizovat jejich obytná funkce (Regionální plán Plzeňského kraje).

V Programu rozvoje Středočeského kraje jsou identifikovány regionální disparity v rámci kraje na základě sociálně-ekonomických ukazatelů (míra nezaměstnanosti, výše mezd, podnikatelská aktivita, zaměstnanost v terciéru, věková skladba, vzdělanostní struktura, podíl dokončené výstavby). Různorodost v hodnotách těchto ukazatelů byla zaznamenána dokonce i v rámci jednotlivých okresů. Významným diferenciačním faktorem je také vzdálenost od Prahy, jejíž silný vliv působí jak pozitivně, tak negativně. Rakovnicko je považováno za periferní v rámci kraje a jedná se o region s největším výskytem sociálně-ekonomických problémů. Nízká dopravní dostupnost přispívá k relativní izolovanosti Rakovnicka, je zde zaznamenána vyšší míra nezaměstnanosti, malá podnikatelská aktivita, nízká zaměstnanost v terciéru a vyšší podíl zaměstnanců v primární sféře. Zároveň je ale Rakovnicko hodnoceno jako velmi turisticky atraktivní oblast (Program rozvoje územního obvodu Středočeského kraje).

V Programu rozvoje Ústeckého kraje je zpracováno vnitřní členění a typologie kraje na základě statistických údajů o obyvatelstvu a ekonomice. Jsou vymezeny čtyři subregiony odlišné přírodními podmínkami, strukturou osídlení a ekonomickou základnou: Krušné hory, Pánevská oblast, Zemědělská oblast, Děčínsko a Šluknovsko, přičemž Podbořansko je řazeno do vymezené Zemědělské oblasti. V dokumentu je dále využito vymezení problémových oblastí z dokumentu Politika územního rozvoje ČR, kde je oblast nazvaná Rakovnicko–Kralovicko–Podbořansko (SO ORP Kralovice, Podbořany, Rakovník, zčásti Karlovy Vary) definována jako dlouhodobě problémová z hlediska udržitelného rozvoje území. Jedná se o území vymezené shodně jako naše zájmová oblast, dle Politiky územního rozvoje dále charakterizované jako území s dobrým životním prostředím, ale zaostávajícím ekonomickým a sociálním rozvojem, nízkou hustotou osídlení, které představuje ukázkou tzv. vnitřní periferie na rozhraní čtyř krajů (Program rozvoje Ústeckého kraje 2008–2013).

Rozvojové dokumenty jednotlivých krajů a Politika územního rozvoje hodnotí jako problémové či periferní oblasti právě ty, které jsou součástí našeho zájmového území pro kvantitativní hodnocení – středočesko-západočeského pomezí. Periferie středočesko-západočeského pomezí je vnitřně rozdělena do čtyř správních obvodů ORP, jejichž území jsou rovněž vnitřně diferencována. V rámci obvodu ORP Karlovy Vary, který je ze všech ORP nejvíce urbanizován, je zřejmá existence jádrové oblasti Karlových Varů a nejbližšího okolí a vzdálenějšího jihu a zejména jihovýchodu, který tvoří z hlediska polarizace prostoru této ORP periferii. Vojenský újezd Hradiště je považován za marginální území a blíže se mu věnovat nebudeme (Seidl 2008; Seidl, Chromý 2010). V obvodu ORP Podbořany lze identifikovat odlehlejší jižní část, která sousedí s VÚ Hradiště a nejdlehlšími oblastmi ostatních obvodů ORP. Stejně tak je tomu i v případě Jesenicka (západní části Rakovnicka) (Fiala 2009). V rámci obvodu ORP Kralovice již není patrná tak výrazná dichotomie jádro-periferie, jelikož se zde nenachází tak silná regionální centra. Centry lokálního významu jsou Kralovice, Plasy a Manětín, který má jednoznačně nejperifernější polohu a z ní vyplývající nejhorší dopravní napojení a dostupnost do okolních sídel a regionálního centra Plzně. Dopravní dostupnost do center obvodů ORP je z různě vzdálených sídel odlišná. Problematická je zejména v případech, kdy jsou sídla od centra výrazněji vzdálena. Zhoršení dopravní dostupnosti v průběhu 90. let je dnes celorepublikovým problémem (Marada, Květoň 2010). V rámci širšího zájmového území vnitřní periferie středočesko-západočeského

pomezí lze tedy na lokální úrovni jednotlivých obvodů ORP rozlišit jádrové (centrální) oblasti a periferní (spíše zemědělské) oblasti, které jsou poznamenány nevýhodnou polohou a odlišným zejména hospodářským vývojem.

Demografickou situaci v zájmovém území lze v současnosti označit jako stabilizovanou. Většina obvodů ORP se v minulosti potýkala s přirozeným úbytkem obyvatel, který byl na Kralovicku a Rakovnicku vyrovnáván migračním přírůstkem (Kubínová 2007). V posledních letech však došlo k obratu a všechny obvody ORP s výjimkou Kralovicka byly roku 2008 jak přirozeně, tak migračně ziskové. V oblasti Kralovicka je stále patrný mírný úbytek obyvatel přirozenou měnou, ale zároveň migrační přírůstek (ČSÚ 2010). Ekonomická situace (míra nezaměstnanosti, počet volných pracovních míst, počet ekonomických subjektů) v zájmovém území je příznivější v centrech obvodů ORP (Karlovy Vary, Podbořany, Rakovník). Ve venkovských oblastech je obecně velmi nízké zastoupení malých a středních podniků a podmínky pro podnikání jsou spíše nepříznivé. Následující kvantitativní hodnocení se pokusí v rámci hodnocení úrovně lidského kapitálu nastínit potenciál pro rozvoj malého a středního podnikání. Např. vyšší míra nezaměstnanosti může pro tento rozvoj indikovat vhodné podmínky ve smyslu dostatku pracovních sil (viz hodnocení lidského kapitálu). Naopak velké podniky s více než 100 zaměstnanci jsou lokalizovány nejčastěji při větších centrech a v jejich počtu výrazně vyniká Karlovarsko (60 v roce 2008), naopak nejméně se jich nachází v oblasti Podbořanska (9 v roce 2008). Podrobněji jsou ekonomické subjekty dle kategorií počtu zaměstnanců v příloze 4 (ČSÚ 2010; MPSV 2010). Potenciál pro cestovní ruch je v zájmovém území relativně vysoký. Nejvýznamnější nadregionální atraktivitu představují bezpochyby „lázeňské“ Karlovy Vary, které jsou dále doplněny atraktivitami regionálního významu jako např. klášterním komplexem v Plasích (SO ORP Kralovice) či hradem Křivoklát (SO ORP Rakovník). Na území se vyskytují také již zmíněné přírodní atraktivity např. CHKO Křivoklátsko či malebné údolí řeky Berounky (Programy rozvoje jednotlivých krajů 2010).

4.2 Hodnocení území podle vybraných ukazatelů

V rámci kvantitativního hodnocení úrovně lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území periferie středočesko-západočeského pomezí jsme přistoupili k hodnocení několika dílčích ukazatelů. Hodnocení probíhalo na úrovni obcí, přičemž byla použita nejaktuálnější dostupná data pro daný ukazatel (viz hodnocení vlivu použitých ukazatelů na výsledky kvantitativního hodnocení). Pro hodnocení lidského kapitálu byly zvoleny ukazatele: index vzdělanosti, index ekonomického zatížení a míra nezaměstnanosti. Pro hodnocení kapitálu sociálního to byla volební účast a počet kandidátních listin v komunálních volbách v roce 2006, resp. počet kandidujících stran a sdružení. Pouze z hodnot jednoho ukazatele však nelze vyslovovat konečné závěry o kvalitě lidského a sociálního kapitálu, nýbrž je nutné hodnotit syntézu zkoumaných ukazatelů, o což se pokusíme v závěrečném shrnutí kvantitativního hodnocení. Předpokládali jsme existenci významných rozdílů v hodnotách těchto ukazatelů v jednotlivých obcích zájmového území, přičemž příznivější hodnoty byly očekávány v jádrových oblastech, tj. ve správních obvodech s většími centry (zejména administrativní centra obvodů ORP) a obvodech v jejich nejbližším okolí.

4.2.1 Hodnocení lidského kapitálu

Pro hodnocení kvality lidského kapitálu jsme použili tři ukazatele, jejichž výsledky se nyní pokusíme interpretovat.

Index vzdělanosti jednoznačně potvrdil předpoklad, že příznivější hodnoty vykazují jádrové oblasti a jejich nejbližší okolí, kde je vzdělanost obyvatelstva obecně vyšší (obrázek 6). Je to způsobeno lepšími možnostmi uplatnění obyvatel s vyšším vzděláním (zejména vysokoškolským) právě v centrech. Opačný trend se často vyskytuje ve venkovských oblastech, odkud lidé s vyšším vzděláním odcházejí za pracovními příležitostmi – v našem případě nejčastěji do Plzně či Prahy. Průměrná hodnota indexu vzdělanosti v zájmovém území je 1,8. Této a vyšší hodnoty indexu vzdělanosti dosahuje 68 % obcí zájmového území, přičemž největší procento obcí má hodnoty indexu vzdělanosti ve druhém a třetím nejvyšší intervalu hodnot (tabulka 3). V tabulce 4 jsou průměrné hodnoty indexu vzdělanosti za jednotlivé obvody ORP. Z hlediska regionální diferenciací indexu vzdělanosti jsou obecně vyšší hodnoty patrné

na území Kralovicka a Rakovnicka. Zajímavý je výsledek pro obvod ORP Kralovice, který dosahuje nejvyšší průměrné hodnoty, přestože se zde nevyskytují žádná větší a významnější jádra, jako je tomu např. na Karlovarsku či Rakovnicku. Některé obce Kralovicka jsou bydlištěm obyvatel s vyšším vzděláním, kteří odsud dojíždějí za prací např. do poměrně dobře dopravně dostupné Plzně (Plasy, Kaznějov apod.). Dalším důvodem je samotná konstrukce indexu vzdělanosti, jelikož ukazatel zohledňuje také další skupiny obyvatelstva podle vzdělání. Z hlediska hodnocení lidského kapitálu jde proto o ukazatel vhodnější než podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, jehož hodnoty by byly na úrovni obcí nízké. Z těchto důvodů, jak je zřejmé i z kartogramu (obrázek 6), je na území Kralovicka nejvíce malých venkovských obcí s vysokou hodnotou indexu vzdělanosti. Tyto obce lze označit jako obce s příznivými podmínkami, resp. potenciálem pro rozvoj kvalitního lidského kapitálu, přičemž vysoká hodnota indexu nemusí nutně znamenat, že je tento potenciál efektivně využíván, což pouze předpokládáme. Nejnížší hodnotu indexu vzdělanosti jsme zaznamenali na Podbořansku. Co se týče hodnocení jednotlivých obcí, vůbec nejvyšší index vzdělanosti má město Rakovník (2,16). Ten, obdobně jako některé části Kralovicka pro Plzeň, představuje potenciál pro imigraci obyvatel s vyšším vzděláním zejména v důsledku relativní blízkosti Prahy, kam stále větší část obyvatel dojíždí za prací (Program rozvoje územního obvodu Středočeského kraje). Ačkoli se dalo předpokládat, že v Karlových Varech jako krajském centru a hierarchicky nejvyšším centru zájmového území bude vzdělanost nejvyšší, není tomu tak. Karlovy Vary jsou překvapivě v pořadí obcí dle indexu vzdělanosti na deváté pozici (hodnota 2,08). Tomuto výsledku však není potřeba věnovat zvláštní pozornost, jelikož mezi obcemi na předních příčkách jsou rozdíly minimální.

Tabulka 3: **Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech indexu vzdělanosti (2001)**

Interval hodnot	Zastoupení obcí	
	abs.	%
méně než 1,49	5	2,8
1,50 - 1,59	3	1,7
1,60 - 1,69	16	9
1,70 - 1,79	33	18,5
1,80 - 1,89	43	24,2
1,90 - 1,99	53	29,8
2,00 a více	25	14

Zdroj: ČSÚ 2010 – Sčítání lidu, domů a bytů 2001; vlastní zpracování

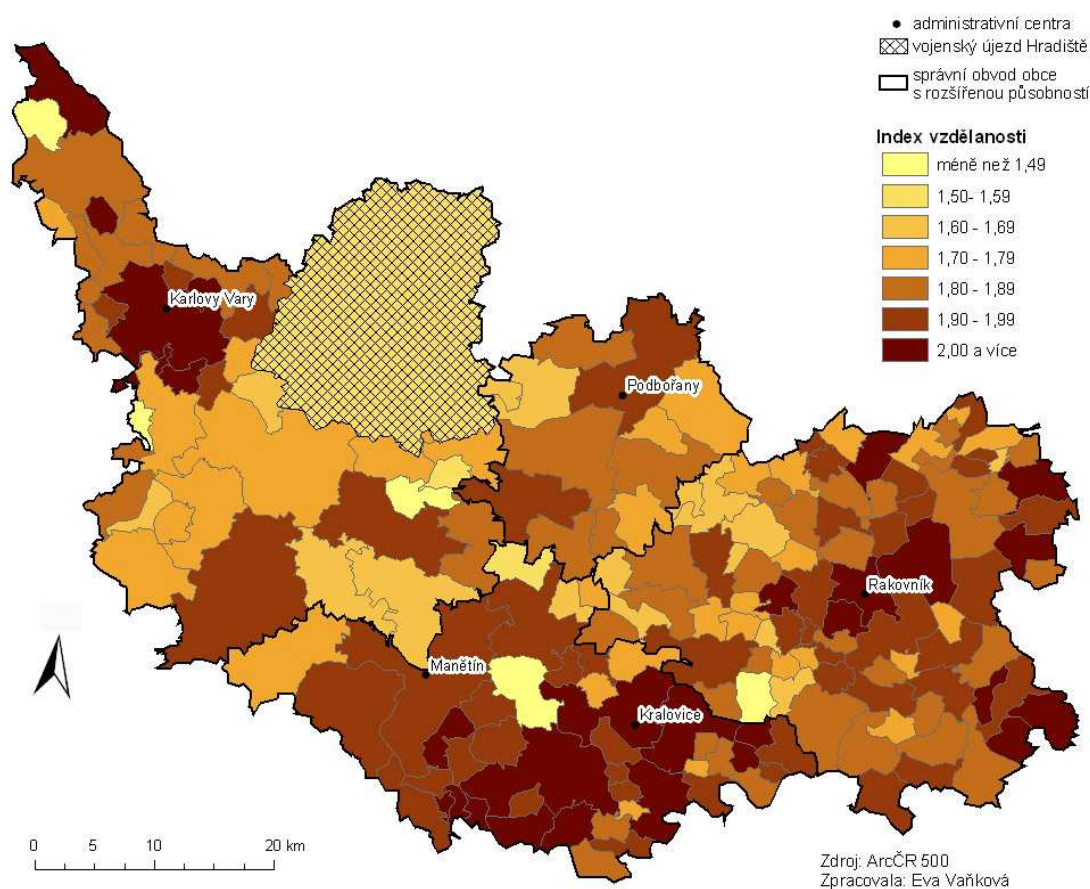
Tabulka 4: **Index vzdělanosti podle správních obvodů ORP (2001)**

ORP	Index vzdělanosti
Karlovy Vary	1,79
Kralovice	1,89
Podbořany	1,78
Rakovník	1,85
Průměr celkem	1,8

Zdroj: ČSÚ 2010 – Sčítání lidu, domů a bytů 2001; vlastní zpracování

Menší obce, které z hlediska hodnot indexu vzdělanosti obsadily přední příčky jsou Sýkořice (2,11; Rakovnicko), Dolní Bělá (2,1; Kralovicko) a Mrtník (2,1; Kralovicko). Hodnota indexu vzdělanosti na Manětínsku, resp. obvodu POÚ Manětín, je 1,9, což ho řadí do druhé nejvyšší kategorie (tabulka 3), proto i zde lze předpokládat příznivé podmínky pro rozvoj lidského kapitálu.

Obrázek 6: Index vzdělanosti obyvatelstva v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2001)

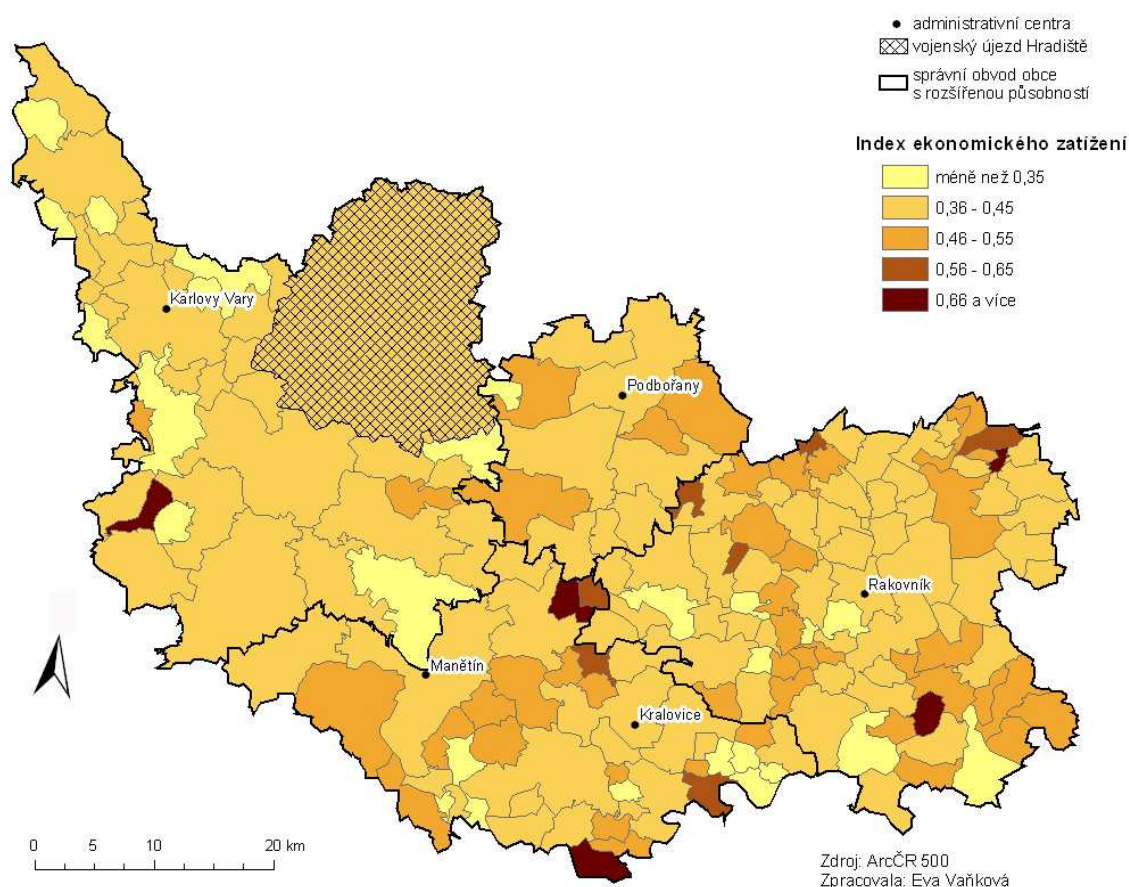
Poznámky: Index vzdělanosti = $(ZŠ + 2 \times SSb + 3 \times SSm + 4 \times VŠ) / (\text{počet obyvatel starší 15 let})$.

Obec s nejnižší hodnotou Šípy (0,90), obec s nejvyšší hodnotou Rakovník (2,16), průměrná hodnota zájmového území 1,8.

Zdroj: ČSÚ 2010 – Sčítání lidu, domů a bytů 2001; mapové podklady ArcČR 500; vlastní zpracování

Index ekonomického zatížení (IEZ) úzce souvisí s ekonomickým potenciálem a vyjadřuje „zatížení“ ekonomicky aktivní složky populace. Tam, kde je nízká hodnota indexu, se předpokládá vyšší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu ve smyslu dostupné pracovní síly. Regionální diferenciaci hodnot indexu ekonomického zatížení dle obcí v zájmovém území zobrazuje kartogram (obrázek 7).

Obrázek 7: Index ekonomického zatížení v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2008)

Poznámky: Index ekonomického zatížení = (počet obyv. ve věku 0-14 + počet obyv. ve věku 65+)/ (počet obyv. ve věku 15-64let). Obec s nejnižší hodnotou Všesulov (0,25), obec s nejvyšší hodnotou Nezabudice (1,05), průměrná hodnota zájmového území 0,43.
Zdroj: ČSÚ 2010; mapové podklady ArcČR 500; vlastní zpracování

Průměrná hodnota IEZ za celé sledované území je 0,43, přičemž hodnoty za jednotlivé obvody ORP s ní korespondují pouze s výjimkou Karlovarska (tabulka 6). Tady je průměrná hodnota nižší (0,40), což znamená menší „zatížení“ obyvatel produktivního věku a lepší podmínky pro rozvoj lidského kapitálu. Důvodem je zřejmě obecně mladší obyvatelstvo, které se vyskytuje v příhraničních oblastech Česka, k nimž severozápadní část správního obvodu ORP Karlovy Vary sahá (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Příznivé hodnoty index dosahuje díky vyrovnanému počtu obyvatel předproduktivního a poproduktivního věku, který je patrný u většiny obcí. Kdyby byl tento počet nevyrovnaný a současně výrazně převyšoval počet obyvatel

v produktivním věku, vycházely by extrémní hodnoty indexu buď v pozitivním, či negativním smyslu. Situace je obdobně příznivá pro téměř 72 % sledovaných obcí (tabulka 5), jelikož se jejich hodnoty IEZ nacházejí ve dvou intervalech nejnižších hodnot (do 0,45). Tuto situaci lze vysvětlit poměrně výrazným nárůstem porodnosti v Česku v posledních letech, díky němuž došlo ke zmírnění procesu stárnutí populace, které pro periferní oblasti bylo vždy typickým jevem.

Tabulka 5: **Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech IEZ (2008)**

Interval hodnot	Zastoupení obcí	
	abs.	%
méně než 0,35	27	15,2
0,36 - 0,45	101	56,7
0,46 - 0,55	38	21,4
0,56 - 0,65	7	3,9
0,66 a více	5	2,8

Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Tabulka 6: **Hodnoty IEZ podle správních obvodů ORP (2008)**

ORP	IEZ
Karlovy Vary	0,40
Kralovice	0,43
Podbořany	0,43
Rakovník	0,44
Průměr celkem	0,43

Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování

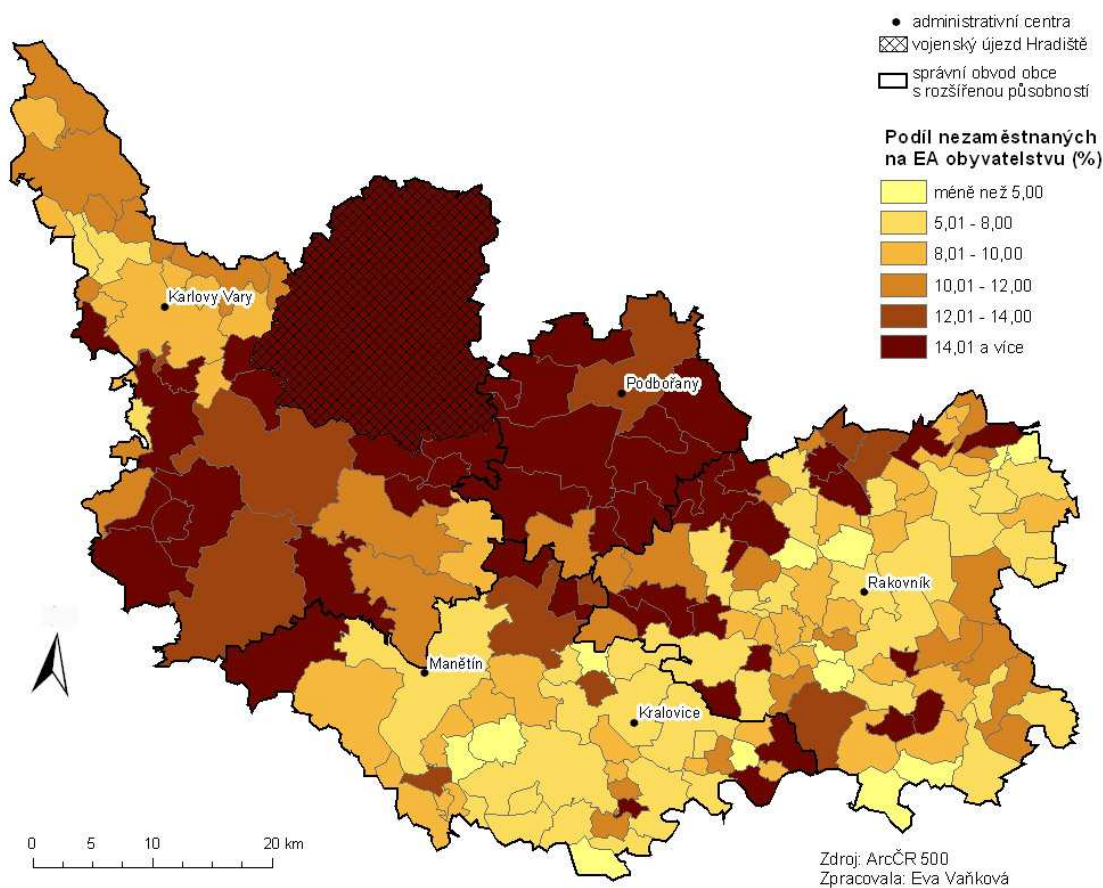
Jak již bylo zmíněno výše, je nejnižší průměrná hodnota IEZ na Karlovarsku způsobena nejnižším výskytem extrémních případů v podobě správních celků s vysokými hodnotami indexu. Pokud vyjde výsledná hodnota indexu vysoká, nemusí to mít nutně negativní následky. Proto je následně třeba zjistit, zda v některých obcích vysokou hodnotu indexu způsobuje vysoký počet obyvatel v předproduktivním věku, což by pochopitelně znamenalo pozitivní potenciál do budoucna. Ovšem je-li vysoká hodnota způsobena věkovou kategorií nad 65 let, je potenciál pro rozvoj lidského kapitálu nízký. Obec Chodov vykazuje v obvodu ORP Karlovy Vary nejvyšší hodnotu IEZ (1,04), avšak po podrobnější analýze je nutno konstatovat, že se nejedná o negativum, jelikož v tomto konkrétním případě je vysoká hodnota indexu způsobena vysokým počtem obyvatel v předproduktivním věku. Pokud se na tyto extrémní případy

zaměříme i v ostatních správních obvodech ORP, poznáme, že na Kralovicku i Rakovnicku lze obce s vysokými hodnotami vnímat ve smyslu potenciálu rozvoje lidského kapitálu negativně (u všech obcí s hodnotou IEZ vyšší než 0,66 převládá poproduktivní obyvatelstvo). Hodnota IEZ pro území Manětínska je 0,42 a patří tak do druhé nejpříznivější kategorie hodnot IEZ znamenající příznivé podmínky pro rozvoj kvalitního lidského kapitálu.

Míra nezaměstnanosti je posledním ukazatelem použitým pro hodnocení kvality lidského kapitálu v periférii středočesko-západočeského pomezí a je indikátorem dosud nevyužitého lidského kapitálu v dané obci. Vyšší míra nezaměstnanosti znamenající nedostatek pracovních příležitostí v místě bydliště může naopak indikovat vhodné podmínky pro rozvoj malého a středního podnikání ve smyslu dostatku nevyužitých pracovních sil. Regionální rozložení míry nezaměstnanosti ukazuje obrázek 8. Všechny sledované obvody ORP mají ve srovnání s kraji a okresy, do kterých správně náleží, míru nezaměstnanosti v průměru vyšší (srovnání v tabulce 8). Průměrná hodnota míry nezaměstnanosti pro celé území periferie středočesko-západočeského pomezí je tedy poměrně vysoká (13,6 %). Zároveň přes 26 % všech sledovaných obcí se z hlediska nezaměstnanosti řadí do poslední nejhorší kategorie hodnot (14,01 % a více) (tabulka 7). Procentuálně nejvyšší nezaměstnanost dosahuje Podbořansko (20,4 %) následované Karlovarskem (14,5 %). Obce v obvodu ORP Podbořany jsou hodně vzdáleny od ostatních regionálních center v Ústeckém kraji i krajích okolních, což je nevýhodné z hlediska dojížděky za prací a zároveň samotné správní středisko Podbořany nenabízí dostatek pracovních příležitostí pro obyvatele svého zázemí (Program rozvoje Ústeckého kraje 2008–2013). Obdobná situace je patrná v obcích ležících v jihozápadní části obvodu ORP Karlovy Vary, kde je také značně ztížena dojížděka do větších center. Pro obce v blízkosti komunikace 1. třídy I/20 Plzeň–Karlovy Vary však představuje tato silnice zřejmě zatím nedostatečně využitý potenciál časově relativně krátké dojížděky za prací do jednoho z krajských center. Nižší míru nezaměstnanosti vykazoval na počátku roku 2005 správní obvod ORP Rakovník (10,6 %) a vůbec nejnižší obvod ORP Kralovice (9,0 %). Na Rakovnicku je patrné, že obce s vysokou mírou nezaměstnanosti se nacházejí v jeho severozápadní části, tedy na území nejvíce vzdáleného od lokálního i regionálních center. Obecně je ve většině případů vyšší míra nezaměstnanosti zaznamenána ve venkovských obcích s nižší vzdělaností obyvatelstva, které jsou odlehlé od lokálních, resp. regionálních center.

Částečným řešením pro tyto obce může být vhodný rozvoj malého a středního podnikání na jejich území (Váně 2009).

Obrázek 8: Míra nezaměstnanosti EA obyvatel v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (k 31.12. 2004)

Poznámky: Míra nezaměstnanosti = podíl uchazečů o zaměstnání (dosažitelných) z celkového počtu EA obyvatel (%). Obec s nejnižší hodnotou Bílov (0,0%), obec s nejvyšší hodnotou Žďár (39,60), průměrná hodnota zájmového území 13,62.

Zdroj: Integrovaný portál MPSV 2010; mapové podklady ArcČR 500; vlastní zpracování

Tabulka 7: Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech míry nezaměstnanosti
(k 31.12. 2004)

Interval hodnot (%)	Zastoupení obcí	
	abs.	%
méně než 5,00	13	7,3
5,01 - 8,00	36	20,2
8,01 - 10,00	43	24,2
10,01 - 12,00	28	15,7
12,01 - 14,00	11	6,2
14,01 a více	47	26,4

Zdroj: Integrovaný portál MPSV 2010; vlastní zpracování

Tabulka 8: Porovnání míry nezaměstnanosti podle správních obvodů ORP, příslušných okresů a krajů (k 31.12. 2004)

ORP	Míra nezaměstnanosti (%)	Míra nezaměstnanosti v okrese (%)	Míra nezaměstnanosti v kraji (%)
Karlovy Vary	14,5	11,2	11,2
Kralovice	9,0	6,6	6,9
Podbořany	20,4	17,2	16,4
Rakovník	10,6	7,9	7,0
Průměr celkem	13,6	10,7	10,4

Poznámka: Každé ORP je porovnáváno s okresem a krajem, do kterého správně spadá (viz tab. 2).

Zdroj: Integrovaný portál MPSV 2010; vlastní zpracování

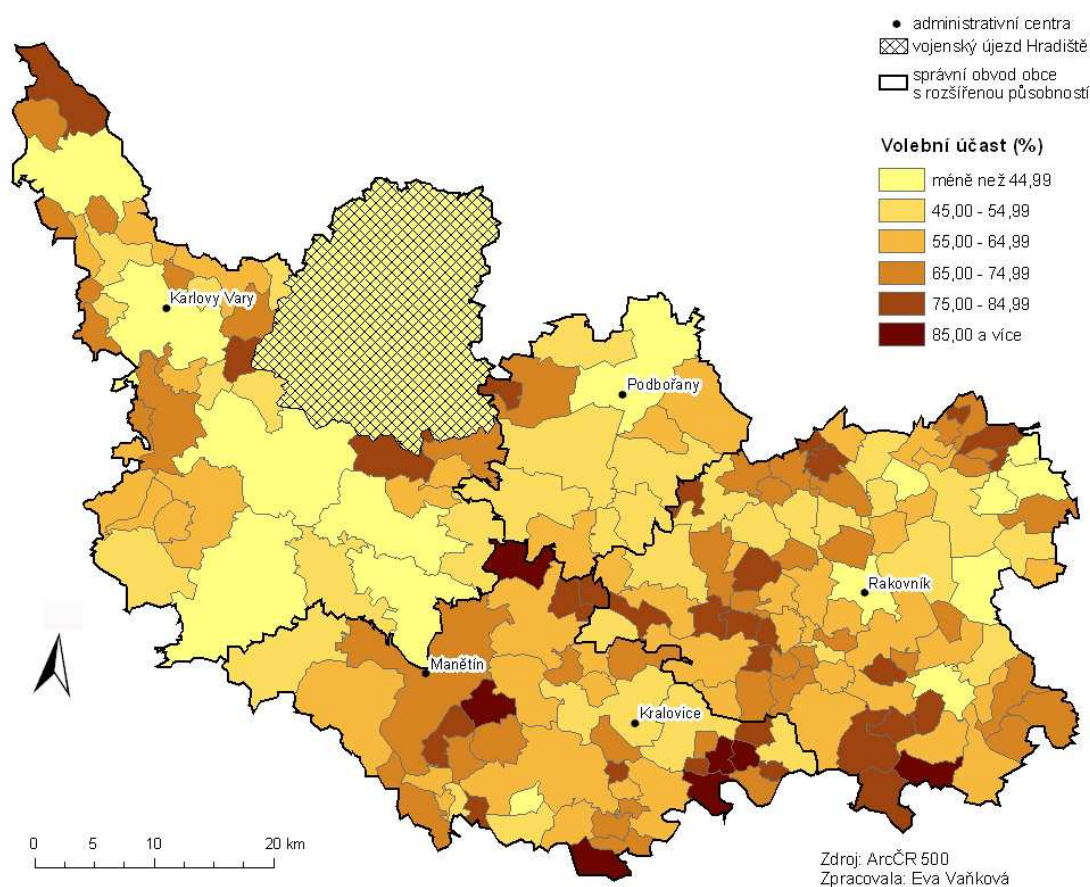
Míra nezaměstnanosti na Manětínsku, resp. SO POÚ Manětín je 9,5 %, což ve srovnání s celým zájmovým územím představuje hodnotu nižší než průměr. Stále je zde však k dispozici určitá část dosud nevyužitého lidského kapitálu (ve smyslu pracovních sil), který by mohl být využit například pro již zmíněný rozvoj malého a středního podnikání v této oblasti.

4.2.2 Hodnocení sociálního kapitálu

Pro hodnocení kvality sociálního kapitálu v zájmovém území byly použity dva dílčí ukazatele, pro které byla použita statistická data z komunálních voleb z roku 2006. Ukazatele slouží k analýze sociálního kapitálu přeneseně jako určení ochoty a zájmu obyvatel podílet se a angažovat se ve věcech veřejných (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). K využití těchto ukazatelů bylo přistoupeno z důvodu absence vhodnějších a reprezentativnějších ukazatelů. Vhodnějším ukazatelem by byl bezpochyby např. počet spolků a sdružení v obcích a hodnocení jejich aktivit, ale data o spolcích jsou velmi obtížně dostupná. Statisticky se počty nesledují, pouze některé obce uvádějí informace o spolkové činnosti na svém území na webových stránkách. Předpokladem je, že zájem o dění v obci a ochota participovat na řešení věcí veřejných jsou v periferních oblastech menší a tím je i kvalita sociálního kapitálu na kvalitativně nižší úrovni.

Volební účast (%) ve volbách do obecních zastupitelstev z roku 2006, resp. její územní rozložení v zájmové oblasti je znázorněno v následujícím kartogramu (obrázek 9). Průměrná volební účast zájmového území je relativně vysoká (62,0 %) a převyšuje průměr za celé Česko (46,4 %). Z kartogramu a tabulky 10 vyplývá, že průměrně nejvyšší volební účast byla na Kralovicku (67,7 %) a Rakovnicku (64,3 %). V porovnání s volební účastí v příslušných okresech a krajích je ve všech sledovaných obvodech ORP volební účast vyšší (tabulka 10). Tento fakt může, navzdory našemu úvodnímu předpokladu, indikovat větší zájem obyvatel o věci veřejné a ochotu participace na rozvoji své obce ve sledované periferní oblasti, nežli ve zbytku příslušného kraje. V našem případě tedy vykazují jednotlivé obvody ORP v periférii střeďočesko-západočeského pomezí nadprůměrné hodnoty ve volební účasti. To dokládá i fakt, že v téměř polovině sledovaných obcí (47 %) byla volební účast vyšší než 65 % (tabulka 9).

Obrázek 9: Volební účast v komunálních volbách v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí (2006)

Poznámky: Volební účast = poměr vydaných obálek a registrovaného počtu voličů (%). Obec s nejnižší hodnotou Pšov (26,04%), obec s nejvyšší hodnotou Bohy (97,06%), průměrná hodnota zájmového území 63,34%. Na území VÚ Hradiště a v obci Srbeč se volby nekonalý.
Zdroj: Volební server ČSÚ 2010; mapové podklady ArcČR 500; vlastní zpracování

Tabulka 9: Zastoupení obcí v jednotlivých intervalech volební účasti (2006)

Interval hodnot (%)	Zastoupení obcí	
	abs.	%
méně než 44,99	14	8,0
45,00 – 54,99	32	18,2
55,00 – 64,99	47	26,7
65,00 – 74,99	47	26,7
75,00 – 84,99	29	16,4
85,00 a více	7	4,0

Zdroj: Volební server ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Nejvyšší volební účast na Kralovicku a Rakovnicku je zřejmě způsobena např. tím, že oproti zbývajícím dvěma územím se zde nacházejí velikostně menší obce, kde se lidé dobře znají a nevolí tak kandidáty, které neznají, jako tomu často bývá ve větších městech. V těchto obcích lidé dlouho znají schopnosti kandidujících a tím pádem volí právě ty, o kterých vědí, že jsou schopni pro rozvoj obce opravdu něco konkrétního v budoucnu udělat. Naopak velké množství kandidátů v jádrových oblastech a z toho vyplývající jejich relativní „anonymita“ v očích voličů způsobuje nízké hodnoty volební účasti ve větších městech. Jako příklady uveďme hodnoty volební účasti v komunálních volbách 2006 pro administrativní centra obvodů ORP: Karlovy Vary (35, %), Kralovice (48,5 %), Podbořany (41,9 %), Rakovník (36,2 %).

Tabulka 10: **Porovnání volební účasti podle správních obvodů ORP, příslušných okresů a krajů (2006)**

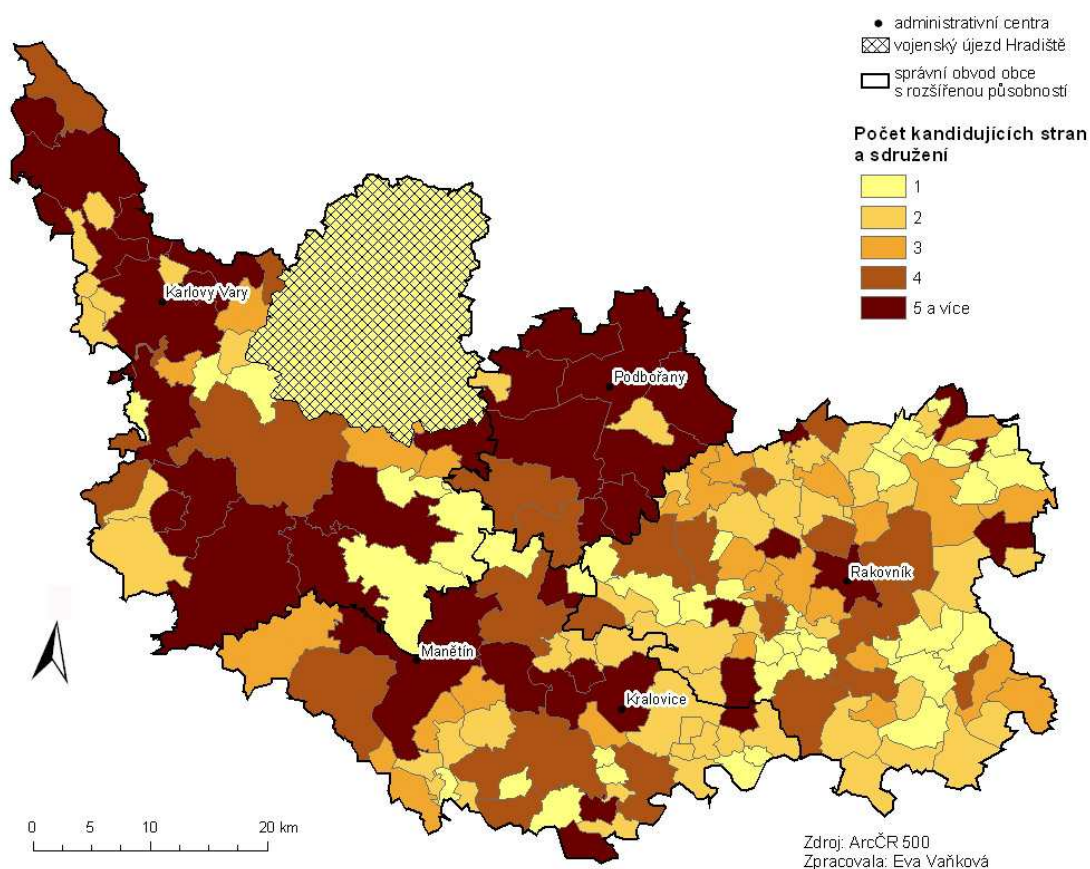
ORP	Volební účast (%)	Volební účast v okrese (%)	Volební účast v kraji (%)
Karlovy Vary	57,9	41,1	39,1
Kralovice	67,7	51,9	47,9
Podbořany	58,1	46,4	40,6
Rakovník	64,3	50,6	49,9
Průměr celkem	62,0	47,5	44,4

Poznámka: Každé ORP je porovnáváno s okresem a krajem, do kterého správně spadá (viz tab. 2).
Zdroj: Volební server ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Volební účast ve volbách v roce 2006 na Manětínsku dosáhla nadprůměrné hodnoty oproti zájmovému území (69,0 %), což lze hodnotit jako velmi příznivé z hlediska úrovně sociálního kapitálu. Ve smyslu významu tohoto ukazatele projevují obyvatelé Manětínska zájem o věci veřejné a ochotu podílet se na rozvoji své obce.

Počet kandidátních listin v komunálních volbách v roce 2006, resp. počet volebních kandidátek politických stran a spolků rovněž vyjadřuje politickou situaci v dané obci a také ochotu obyvatel podílet se na rozvoji obce (obrázek 10). V případě tohoto ukazatele připadají na celé území průměrně 3 strany ve volbách. Počet kandidujících stran a spolků ve volbách 2006 se pohybuje v rozmezí od 1 do 3 stran u 70 % obcí zájmového území (tabulka 11). Obecně platí, že čím populačně větší je obec, tím více kandidátních listin vzniká a „vyostřuje“ se politická situace. Jedná se většinou o obce rozsáhlejší rozlohou s rozdrobenou sídelní strukturou. Stejná situace je pochopitelně v jádrových oblastech (centrech).

Obrázek 10: Počet kandidátních listin v komunálních volbách v obcích periferie střeďočesko-západočeského pomezí (2006)

Poznámky: Nejnižší počet: 1 (45 obcí), obec s nejvyšším počtem Stanovice (20), průměrný počet za zájmové území 3. Na území VÚ Hradiště a v obci Srbeč se volby nekonaly.

Zdroj: Volební server ČSÚ 2010; mapové podklady ArcČR 500; vlastní zpracování

Tabulka 11: Zastoupení obcí dle počtu kandidátních listin (2006)

Počet kandidátních listin	Zastoupení obcí	
	abs.	%
1	45	25,5
2	55	31,3
3	24	13,6
4	20	11,4
5 a více	32	18,2

Zdroj: Volební server ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Z těchto důvodů je z obrázku 10 a tabulky 12 zřejmý přesně opačný trend, než byl zaznamenán u předchozího ukazatele volební účasti. Nejvíce stran, resp. spolků, kandidovalo ve volbách na Karlovarsku a Podbořansku (v průměru 5) a ve větších centrech. Naopak průměrně nejmenší počet kandidujících stran připadá na obce Rakovnícka (2), kde je většina obcí menší velikosti a sestává z jednoho sídla. V tomto případě je rozhodující populační velikost obce, jelikož najít kandidáty na řízení obce může být problém a méně obyvatel těžko sestaví více než jednu či dvě kandidátky do voleb. Ve správním obvodu POÚ Manětín ležícím na Kralovicku, kde se průměrný počet kandidujících stran a spolků pohybuje kolem 3, některé obce však vykazují hodnoty lehce nadprůměrné (Manětín 5, Nečtiny 4). Jedná se totiž o větší a sídelně rozdrobené obce. I z hlediska tohoto ukazatele lze úroveň sociálního kapitálu na Manětínsku hodnotit jako relativně příznivou.

Tabulka 12: **Porovnání počtu kandidátních listin podle správních obvodů ORP (2006)**

ORP	Počet k.l.
Karlovy Vary	5
Kralovice	3
Podbořany	5
Rakovník	2
Průměr celkem	3

Zdroj: Volební server ČSÚ 2010; vlastní zpracování

4.3 Hodnocení vlivu použitých ukazatelů na výsledky kvantitativního hodnocení

V této kapitole se pokusíme nastínit významnost jednotlivých ukazatelů kvantitativního hodnocení a to, jako měrou se podílely na výsledcích, resp. závěrech hodnotících úroveň lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území periferie středočesko-západočeského pomezí.

Pro hodnocení úrovně lidského kapitálu byly použity ukazatele index vzdělanosti, index ekonomického zatížení a míra nezaměstnanosti. Hodnotili jsme rozmístění hodnot těchto ukazatelů v obcích periferie středočesko-západočeského pomezí, porovnávali jsme mezi sebou obce a průměrné hodnoty ukazatelů za čtyři správní obvody ORP, v případě nezaměstnanosti také hodnoty za příslušné okresy a

kraje. V případě všech ukazatelů byla snaha získat co nejaktuálnější data za všechny obce zájmového území. Data o vzdělanosti obyvatel potřebná ke konstrukci indexu vzdělanosti jsou dostupná pouze ze Sčítání lidu domů a bytů z roku 2001. Ačkoliv se nejedná o aktuální data, podílí se index a obecné závěry vyplývající z jeho územní diferenciaci v zájmovém území na výsledky hodnocení kvality, resp. úrovně lidského kapitálu ve velké míře. Nejsou brány v úvahu konkrétní hodnoty, nýbrž obecný přehled, který index poskytuje, zejména ve smyslu zohlednění více vzdělanostních skupin podílejících se na dění v obci. Data o věkové struktuře obyvatel potřebná pro konstrukci indexu ekonomického zatížení mapují aktuální situaci (data z 31. 12. 2008) v zájmovém území. Pro hodnocení kvality lidského kapitálu však byl díky výsledným hodnotám považován jako méně indikativní. Mezi obcemi a ORP neexistují příliš velké rozdíly v hodnotách IEZ a ve většině případů je index v rozmezí kategorií hodnot, které neznamenají příliš velkou ekonomickou „zátěž“ aktivní složky populace, resp. obyvatel v produktivním věku ostatními věkovými skupinami. Výrazné rozdíly v územním rozmístění míry nezaměstnanosti způsobily, že bylo k tomuto ukazateli přistoupeno jako k nejvýznamnějšímu indikátoru ve smyslu existence nevyužitých pracovních sil, které by mohly znamenat potenciál pro rozvoj lidského kapitálu a regionální rozvoj obecně (rozvoj malého a středního podnikání). Data za obce byla dostupná k 31. 12. 2004, proto lze předpokládat, že při využití dat aktuálnějších by byly rozdíly mezi obcemi a obvody ORP ještě výraznější zejména z důvodu ekonomické krize, která způsobila propouštění v mnoha především průmyslových podnicích.

Pro hodnocení sociálního kapitálu byla použita nejaktuálnější data z posledních voleb do zastupitelstev obcí z roku 2006, která hodnotí kvalitu sociálního kapitálu nepřímo – jako ochotu obyvatel angažovat se a participovat na věcech veřejných. U ukazatelů volební účast a počet kandidujících stran a spolků byly zaznamenány opačné trendy. Zatímco volební účast je vysoká v menších a málo sídelně rozdrobených obcích, počty kandidátních listin jsou zde nižší. Opačně je tomu v populačně a rozlohou (sídelní rozdrobeností) větších obcích a také v jádrech. Jako rozhodující pro závěry hodnotící sociální kapitál byla brána volební účast s přihlédnutím k počtu kandidujících stran v komunálních volbách v roce 2006.

4.4 Shrnutí výsledků kvantitativního hodnocení

Cílem této kapitoly je syntéza výše uvedených výsledků pro jednotlivé ukazatele úrovně lidského a sociálního kapitálu a formulace z ní vyplývajících závěrů pro naše zájmové území. Úroveň lidského kapitálu, resp. příznivé podmínky (potenciál) pro jeho rozvoj, jsou zaznamenány přímo v centrech zájmového území, což potvrzuje náš úvodní předpoklad. V centrech obvodů ORP s výjimkou Podbořan je nižší míra nezaměstnanosti a žije zde vzdělanější obyvatelstvo. Dalšími oblastmi zájmového území, u kterých lze hodnotit úroveň lidského kapitálu jako příznivou, jsou okolí těchto center obvodů ORP Karlových Varů, Rakovníka – ale také okolí center lokálních v obvodu ORP Kralovice, a to samotných Kralovic, ale také Manětína (nízká míra nezaměstnanosti a zároveň vysoká vzdělanost obyvatel). Jako pozitivní pro rozvoj lidského kapitálu, resp. rozvoje malého a středního podnikání jsme považovali také vyšší hodnoty nezaměstnanosti, které byly zaznamenány na Podbořansku a v jihovýchodní části Karlovarska. Celkově však úroveň lidského kapitálu nelze hodnotit pozitivně, jelikož ukazatel vzdělanosti je zde velmi nepříznivý. Nejlepší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu je tedy v centrech obvodů ORP s výjimkou Podbořanska, v okolí těchto center, ale také na Manětínsku. V rámci zájmového území nelze jednoznačně vymezit oblasti problémové s nízkým potenciálem pro rozvoj lidského kapitálu, jelikož téměř pro každou obec je hodnota alespoň jednoho ukazatele příznivá. Co se týče sociálního kapitálu, je jeho úroveň, resp. ochota a zájem obyvatel podílet se a angažovat se ve věcech veřejných, nejvyšší na Kralovicku a Manětínsku v SO ORP Kralovice, kde byly v obou hodnocených ukazatelích zaznamenány příznivé hodnoty. V ostatních případech, např. Podbořanska, jihozápadu Rakovnicka či jihu Karlovarska, byly vždy příznivé hodnoty pouze u jednoho z ukazatelů, z čehož nelze dělat adekvátní závěry. Nelze ale potvrdit předpoklad, že zájem o dění v obci a ochota participovat na řešení věcí veřejných jsou v periferních oblastech menší a tím je i kvalita sociálního kapitálu na kvalitativně nižší úrovni.

Kralovicko a Manětínsko mají tedy současně příznivé podmínky pro rozvoj lidského kapitálu a vysokou úroveň kapitálu sociálního. Obě oblasti náleží do obvodu ORP Kralovice, kde se v porovnání s ostatními obvody ORP v zájmovém území nacházejí středně velké obce a chybí zde výrazné regionální centrum. Manětínsko nelze tedy z hlediska úrovně lidského a sociálního kapitálu považovat za nejproblémovější

oblast v periférii střeđoěesko-zapadoěeského pomezí, tak, jak jsme předpokládali v úvodu. Na výsledky kvantitativního šetření navážeme hodnocením kvalitativním, které bylo realizováno v menším zájmovém území právě na Manětínsku (SO POÚ Manětín). Jedná se tedy o hlubší výzkum lidského a sociálního kapitálu, který má za cíl posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska. Pro přehlednost uvádíme výsledné hodnoty ukazatelů kvantitativního hodnocení úrovně lidského a sociálního kapitálu pro Manětínsko (tabulka 13).

Tabulka 13: Hodnoty ukazatelů lidského a sociálního kapitálu v obcích SO POÚ Manětín

Ukazatel	Lidský kapitál			Sociální kapitál	
	index vzdělanosti	index ekon. zatížení	míra nezam. (%)	volební účast (%)	počet stran v KV 2006
Obec					
Bezvěrov	1,74	0,41	20,8	53,0	3
Dražeh	1,93	0,32	3,1	72,8	2
Hvozď	2,04	0,46	8,4	77,9	3
Manětín	1,97	0,41	5,9	65,3	5
Nečtiny	1,90	0,45	9,1	56,4	4
Štichovice	1,93	0,48	9,8	88,3	3
POÚ Manětín	1,92	0,42	9,5	69,0	3

Zdroj: ČSÚ 2010; Sčítání lidu, domů a bytů 2001; Integrovaný portál MPSV 2010; Volební server ČSÚ 2010; vlastní zpracování

5 LIDSKÝ A SOCIÁLNÍ KAPITÁL V PERIFERII MANĚTÍNSKA

Kvalitativní hodnocení úrovně lidského a sociálního kapitálu bylo provedeno na modelovém území Manětínska. Manětínsko bylo zvoleno z důvodu jeho osobní znalosti autorkou, ale také díky předpokladu, že se bude jednat o území nejproblémovější v rámci celé vnitřní periferie střeďočesko-západočeského pomezí (viz úvod). Kvantitativní analýza tohoto širšího zájmového území však zjistila pravý opak a tedy, že na Manětínsku jsou příznivé podmínky pro rozvoj kvalitního lidského kapitálu a že je zde zároveň vysoká úroveň kapitálu sociálního. Přesto, že výsledky kvantitativního hodnocení náš úvodní předpoklad vyvrátily, bude velice zajímavé prostřednictvím navazujícího kvalitativního hodnocení tyto výsledky ještě zpřesnit a naplnit cíl 4, kterým je analýza lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území Manětínska. Budeme se snažit posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska a potvrdit, či vyvrátit hypotézu 3: podmínky pro zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu a možnosti jeho rozvoje jsou na Manětínsku i nadále omezené; důvody mohou být odliv mladých vzdělaných osob a omezená míra územní spolupráce.

5.1 Základní charakteristika Manětínska

5.1.1 Vymezení, poloha a dopravní poloha mikroregionu

Mikroregion Manětínsko je administrativně vymezen správním obvodem POÚ Manětín, který dále spadá pod obvod ORP Kralovice (obrázek 11). Do správního obvodu POÚ Manětín spadá celkem šest obcí: Bezvěrov, Dražeň, Hvozď, Manětín, Nečtiny a Štichovice. Všechny tyto obce leží v severní části okresu Plzeň-sever a Manětín s Bezvěrovem zároveň přímo při krajské hranici Plzeňského a Karlovarského kraje. Tyto obce mají dohromady celkem 43 částí, průměrně tedy 7 částí na obec (absolutně: nejvíce Manětín–15, nejméně Dražeň–1, viz tabulka 14). Díky této hraniční poloze a poměrně velké vzdálenosti k velkým polyfunkčním centrům Plzni (vzdálenost z Manětína do krajského města Plzně je po silnici 36 km) a Karlovým Varům (vzdálenost Manětín–Karlovy Vary po silnici je 42 km) je region poměrně ekonomicky

izolován a je označován jako vnitřní periferie (Musil 1988; Musil, Müller 2008) (Routeplanner Škoda Auto 2010). Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje o. p. s. rozlišuje v Regionálním plánu Plzeňského kraje čtyři typy venkovských prostorů. Území Manětínska řadí do tzv. venkovských prostorů typických typu D, které jsou vymezeny jako problematické zemědělské prostory (viz kapitola 4.1). V těchto oblastech je dle regionálního plánu prioritní stabilizace ekonomických aktivit, rozvíjení specifických funkcí (zejména mimoprodukční funkce zemědělství) a stabilizace obytné funkce sídel (Regionální plán Plzeňského kraje).

Obrázek 11: Poloha Manětínska

Zdroj: ČSÚ 2010

Tabulka 14: **Základní údaje o obcích SO POÚ Manětín (k 1.1.2009)**

Obec	Části obce	Počet obyvatel	Rozloha (km ²)	Hustota zalidnění (obyv./km ²)
Bezvěrov	Bezvěrov, Buč, Chudeč, Dolní Jamné, Krašov, Potok, Služetín, Světec, Vlkošov, Žernovník, Ostřetín	672	44,48	15,1
Dražeň	-	154	8,01	19,2
Hvozd	Hodoviz, Hvozd	243	11,08	21,9
Manětín	Brdo, Česká Doubravice, Hrádek, Kotaneč, Lipí, Luková, Mezí, Rabštejn nad Střelou, Manětín Radějov, Stvolny, Újezd, Vladměřice, Vysočany, Zhořec	1 182	84,65	13,9
Nečtiny	Březín, Čestětín, Doubravice, Hrad Nečtiny, Jedvaniny, Kamenná Hora, Leopoldov, Nečtiny Lešovice, Nové Městečko, Plachtín, Račín	627	52,51	11,9
Štichovice	Štichovice, Křečov	124	11,21	11,1
Celkem POÚ Manětín		3 002	211,94	14,2

Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Díky lepší dopravní dostupnosti a správné spádovosti je patrná větší vázanost mikroregionu na Plzeň, a to jak z hlediska pracovních příležitostí a služeb, tak i díky možnostem vzdělání. Pouze z Bezvěrova je dopravní dostupnost obdobná vzdálenostně i časově jak do Plzně, tak i do Karlových Varů, a to díky frekventovaným spojmům využívajícím silnici I/20 spojující tato dvě města. Další významná okolní regionální centra jsou Kralovice (centrum obvodu ORP), Plasy, Toužim, Horní Bříza a Kaznějov. Z Manětínska, situovaného v západní části SO ORP Kralovice, je zhoršená dopravní dostupnost do Kralovic, které leží excentricky ve východní části správního obvodu. Vzdálenost z Manětína do Kralovic po silnici je 21 km a z nejzápadnější obce regionu Bezvěrova 35 km (MÚ Manětín 2010; IDOS 2010; Routeplanner Škoda Auto 2010). Mikroregion se s jedinou výjimkou nachází mimo hlavní silniční tahy, resp. regionální rozvojové osy. Obcí Bezvěrov prochází již zmíněná silnice I/20 (součást E 49) spojující Plzeň s Karlovými Vary. Pro dopravní napojení jsou dále důležité silnice I/27 vedoucí z Železné Rudy (přes Klatovy, Plzeň, Kralovice, Most) do Dubí u Teplic. Severní stranu pomyslného dopravního trojúhelníku uzavírajícího ve svém středu Manětínsko tvoří dopravní tepna R6 (součást E 48) z Prahy přes Karlovy Vary a Cheb až do Německa

(ŘSD 2010). Silniční síť na Manětínsku tvoří výhradně silnice II. a III. třídy. Pokud zaměříme pozornost na kvalitu a technický stav silniční sítě v zájmové území, není zdaleka uspokojivý. Silnice jsou v mnoha případech neudržované a jejich povrch je v havarijním stavu. Regionální plán Plzeňského kraje hodnotí stav místních komunikací druhé a třetí třídy ve většině případech jako nevyhovující až havarijní (Regionální plán Plzeňského kraje). Správcem státních komunikací je Správa a údržba silnic Kralovice, která ovšem nemá dostatek financí na údržbu, opravy a rekonstrukce. Stav těchto komunikací tedy značně ztěžuje přístupnost této oblasti (MÚ Manětín 2010).

5.1.2 Obyvatelstvo a osídlení

Na území obvodu POÚ Manětín trvale žilo na počátku roku 2009 (k 31.1. 2008) celkem 3002 obyvatel, což představuje přibližně 4 % obyvatel okresu Plzeň-sever (ČSÚ 2010). Obvod POÚ Manětín je tak třetí nejméně lidnatý správní obvod tohoto typu v Plzeňském kraji (po SO POÚ Kašperské Hory a Plánice). Nejlidnatější obcí Manětínska je samotná obec Manětín, která má zároveň největší rozlohu a počet částí a žije zde na 40 % rozlohy SO POÚ přibližně stejné procento z celkového počtu obyvatel regionu. Region je velmi řídce zalidněn – průměrná hustota zalidnění v mikroregionu je pouze 14,2 obyv./km² (ČSÚ 2009). Pokud porovnáme hustotu zalidnění Manětínska s vyššími územními celky (tabulka 15), je zřejmé, že hustota v regionu je výrazně nižší než celková hustota zalidnění Plzeňského kraje a přibližně čtyřikrát nižší než v okresu Plzeň-sever – v procentuálním vyjádření tedy dosahuje hustota zalidnění Manětínska pouze 25 % hustoty okresu. Právě nízká hustota zalidnění je jedním z ukazatelů perifernosti mikroregionu a je limitujícím faktorem pro rozvoj mikroregionu zejména ve smyslu zajištění dopravní obslužnosti veřejnou dopravou z malých sídel do větších středisek (nedostatečná frekvence spojů), ovlivňuje kvalitu a zastoupení služeb a realizaci podnikatelských záměrů (Havlíček, Marada 2004).

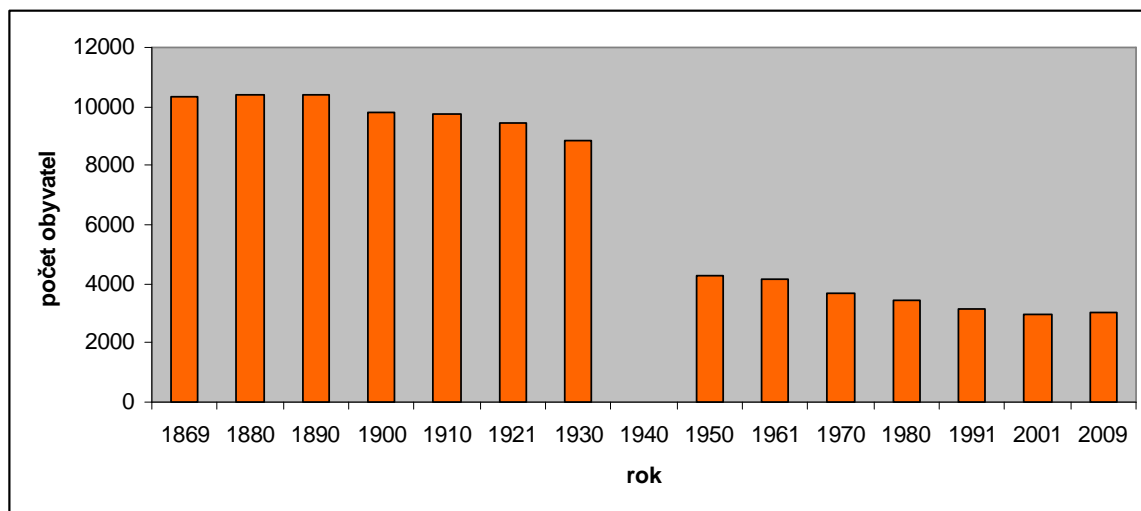
Tabulka 15: **Hustota zalidnění SO POÚ Manětín ve srovnání s vyššími územními celky (k 31.12. 2008)**

region	hustota zalidnění (počet obyv./km ²)
ČR	133,1
Plzeňský kraj	74,2
Okres Plzeň-sever	57
ORP Kralovice	33,2
POÚ Manětín	14,2

Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování

V rámci dlouhodobého vývoje počtu obyvatel (graf 1) vykazuje mikroregion postupné snižování počtu obyvatel (v letech 1900–1991). Významný pokles byl zaznamenán při sčítání v roce 1950 (r. 1940 se sčítání obyvatel z důvodu trvání 2. světové války neuskutečnilo), což bylo způsobeno zvýšeným přirozeným a migračním úbytkem obyvatel v průběhu války, ale zejména odsunem německého obyvatelstva po válce. To zapříčinilo snížení počtu obyvatel Manětínska zhruba o 50 %. Regionem totiž procházela po říjnu 1938 hranice mezi Československem a Německem, obec Bezvěrov, Nečtiny a některé části obce Manětín byly součástí Německa – Sudetské župy (MÚ Manětín 2010). K největší úbytkům ve srovnání s předválečným obdobím došlo v obcích, kde již před válkou převažovalo německé obyvatelstvo, a to v Bezvěrově (pokles o 67 %) a Nečtinech (pokles o 58 %). V současné době (rok 2009) žije v regionu pouze 34 % předválečného stavu obyvatel. V letech 1991, 2001 a 2009 (tabulka 16) je ve všech obcích patrná stagnace v počtu obyvatel, zatímco v Manětíně je trendem spíše dlouhodobý a řádově vyšší úbytek jejich počtu. Díky tomuto faktu je i celý region Manětínska populačně ztrátový a v letech 2001–2009 zde v absolutním vyjádření ubylo 135 občanů. Stagnace je jev charakteristický pro venkovské a periferní oblasti celého Česka. Patrné jsou výkyvy v počtech obyvatel mezi jednotlivými roky způsobené zejména migrací uvnitř okresu a samotného mikroregionu.

Graf 1: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel Manětínska (1869 – 2009)

Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování

Tabulka 16: Vývoj počtu obyvatel, přírůstek/úbytek obyvatel v obcích SO POÚ Manětín v letech 1991, 2001 a 2009

Obec/rok	Bezvěrov	Dražej	Hvozď	Manětín	Nečtiny	Štichovice	celkem
1991	651	155	249	1350	634	118	3137
2001	616	133	246	1245	612	125	2977
2009	672	154	243	1182	627	124	3002
Přírůstek/úbytek 1991-2001	-35	-22	-3	-105	-22	7	-160
Přírůstek/úbytek 1991-2009	+21	-1	-6	-168	-7	+6	-135

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005; vlastní zpracování

Co se týče pohybu obyvatelstva, přetrvává na Manětínsku úbytek počtu obyvatel přirozenou měnou, který je vyrovnáván nízkými migračními přírůstky (tabulka 17 a 18). Přesto je velký počet vystěhovalých z regionu, což je způsobeno stěhováním mladých obyvatel do větších center díky pracovním příležitostem a lepšímu uplatnění na trhu práce (MÚ Manětín 2010). Situace v roce 2008 byla nejhorší pro obec Nečtiny, kde kombinací přirozeného a migračního úbytku ubylo 14 obyvatel. S výjimkou Štichovic je problémem Manětínska demografická nestabilita, jelikož u zbylých pěti obcí byl přirozený přírůstek vždy záporný nebo nulový. To se nedá tvrdit o přírůstku migračním. Dalo by se říci, že přírůstek migrací funguje jako stabilizátor situace ve většině obcí. V některých případech je zapříčiněn hlášením chatařů a chalupářů k trvalému pobytu v dané obci díky pobídkám obcí, což může dočasně situaci zmírnit (OÚ Nečtiny 2010).

Otázkou je, kam bude směřovat budoucí vývoj, všeobecně lze očekávat spíše již zmíněnou stagnaci v počtu obyvatel, než další výraznější úbytky.

Tabulka 17: **Pohyb obyvatel v SO POÚ Manětín (2008)**

Stav k 1. 1.	Narození	Zemřelí	Přistěhovalí z ČR	Přistěhovalí z ciziny	Vystěhovalí do ČR	Přírůstek migrací	Přírůstek celkem	Stav k 31. 12.
3 010	24	37	72	1	68	5	-8	3 002

Zdroj: ČSÚ 2010, vlastní zpracování

Tabulka 18: **Pokles/Přírůstek obyvatelstva v obcích Manětínska (2008)**

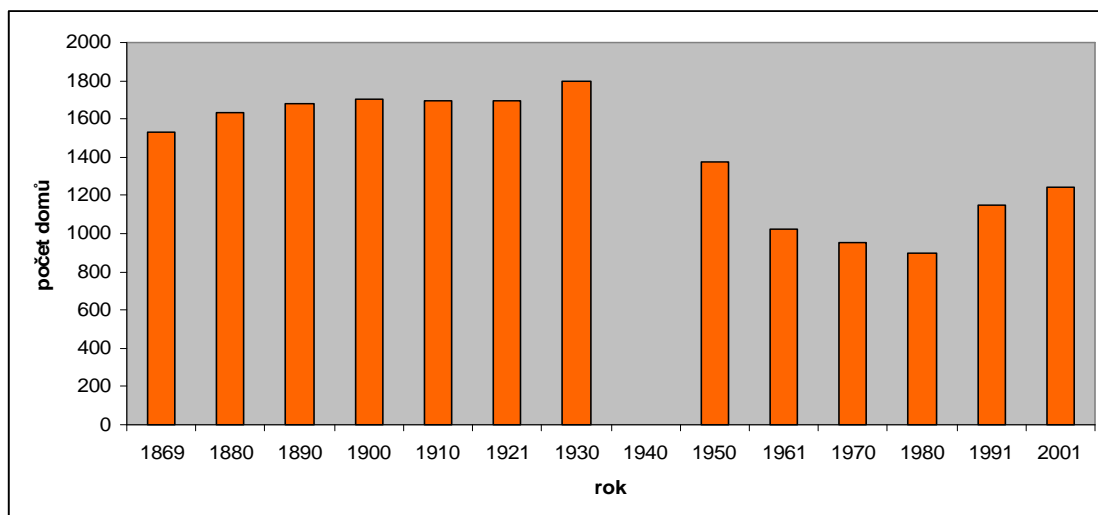
obec/přírůstek	přirozený přírůstek	migrační přírůstek	přírůstek celkem
Bezvěrov	-2	4	2
Dražej	-1	8	7
Hvozď	0	-2	-2
Manětín	-7	2	-5
Nečtiny	-5	-9	-14
Štichovice	2	2	4
Celkem	-13	5	-8

Zdroj: ČSÚ 2010, vlastní zpracování

Manětínsko je charakteristické roztržštěnou sídelní strukturou s velkým množstvím malých sídel. Převažují sídla venkovského typu, která plní zejména funkci obytnou a také ve velké míře funkci rekreační (chaty a chalupy). Nárůst počtu rekreačních objektů v regionu souvisí s postupným vyliďňováním menších obcí. Příkladem sídla, jež je zcela vysídlené s pouze jediným dochovaným rekreačním domem uprostřed náletové zeleně, je Račín (část obce Nečtiny) (OÚ Nečtiny 2010). V tomto ohledu je třeba dále zmínit např. sídlo Rabštejn nad Střelou (část obce Manětín), kde trvale žije pouze 17 obyvatel (MÚ Manětín 2010), zatímco v minulosti zde žilo obyvatel více – např. v roce 1961 to bylo 119 obyvatel. Dnes zde více než polovina ze 41 domů slouží k rekreačním účelům (ČSÚ 2010). Obdobnou situaci lze sledovat v dalších menších obcích, kde nestabilní věková struktura a nízký počet trvale bydlících obyvatel ohrožuje jejich demografickou stabilitu. Z vývoje počtu domů (graf 2) je patrné že, od padesátých let začíná počet domů na příštích třicet let klesat a po roce 1989 se situace zlepšuje a dochází k pozvolnému mírnému nárůstu nových domů a bytů. Masivní výstavba domů či bytových jednotek se však nedá na Manětínku zejména

vzhledem k jeho odlehlé poloze a problémem s technickou infrastrukturou v budoucnu očekávat (MÚ Manětín 2010).

Graf 2: Dlouhodobý vývoj počtu domů na Manětínsku (1869 – 2009)

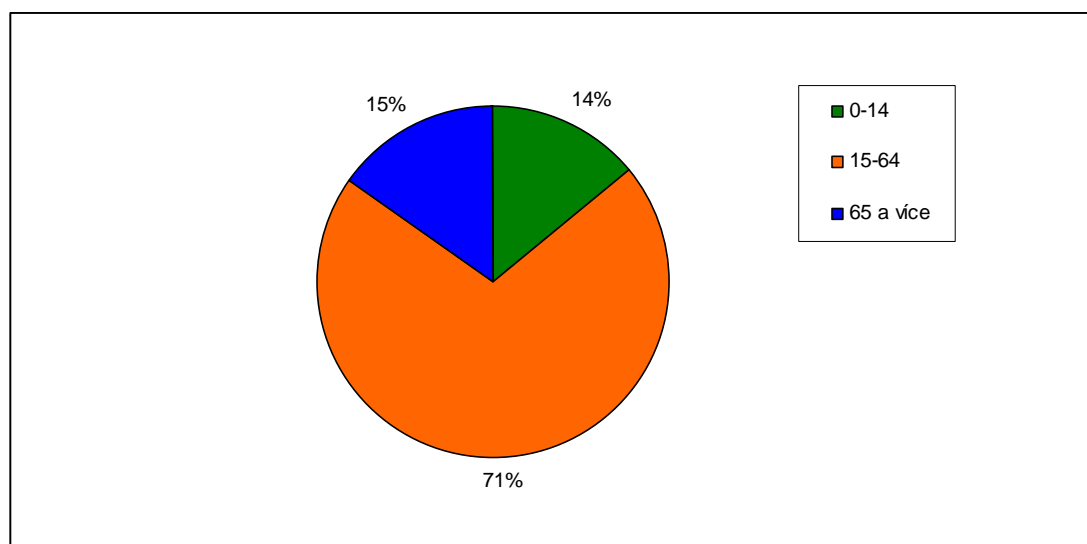
Zdroj: ČSÚ 2010, vlastní zpracování

5.1.3 Věková a vzdělanostní struktura obyvatel

Věkové a vzdělanostní ukazatele již byly hodnoceny v rámci kvantitativní analýzy, nyní se na situaci Manětínska zaměříme blíže. Manětínsko se jako celé Česko a řada dalších periferních oblastí potýká se závažným problémem, který ohrožuje jeho budoucí vývoj, a to je stárnutí obyvatelstva. V současnosti v regionu mírně převažuje poproduktivní obyvatelstvo nad předproduktivním (graf 3) (ČSÚ 2010). Nepříznivá struktura vysokého zastoupení obyvatel poproduktivního věku a díky nízké natalitě malé procento osob věku předproduktivního je ještě závažnější v malých částech obcí do 100 obyvatel, kterých je v regionu naprostá většina. Do budoucna může díky tomuto trendu některým obcím mikroregionu hrozit nebezpečí vylidnění a případné přeměny na rekreační sídla (Vaňková 2008). Předpokladem pro rozvoj lidského kapitálu je také vzdělanostní struktura obyvatel. Čím je vyšší dosažené vzdělání obyvatel, tím vyšší je možnost hospodářského rozvoje a rozvoje podnikatelských aktivit (Dokoupil, Matušková 2005). Na Manětínsku převládá obyvatelstvo vyučené a se středním odborným vzděláním bez maturity (45 %) a se základním a neukončeným vzděláním (28 %) (graf 4). Obyvatelstvo s těmito typy vzdělání je převážně staršího věku, a to

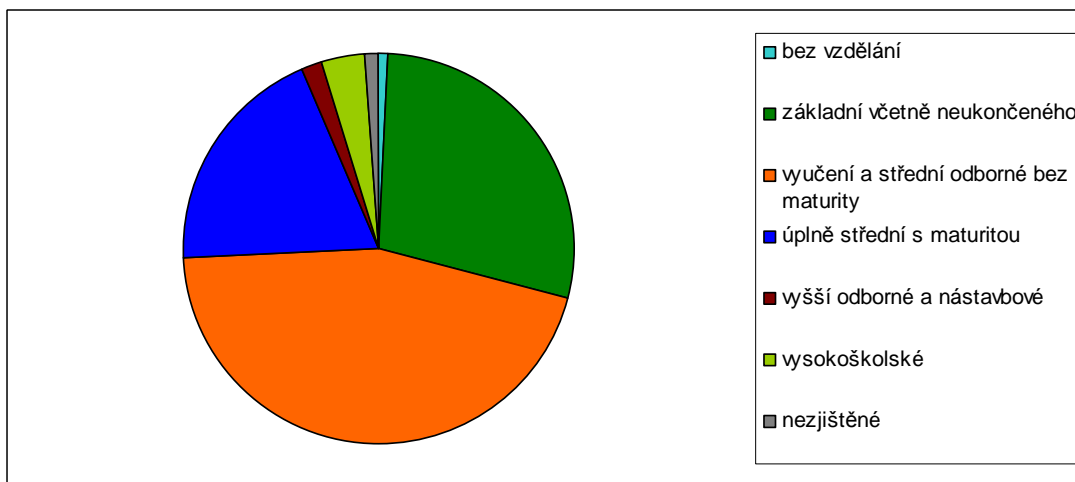
proto, že v minulosti nabízel mikroregion nejvíce pracovních příležitostí právě vyučeným v tradičním zemědělství. Vysokoškolsky vzdělaných obyvatel jsou na Manětínsku je pouze necelá 4 %. Tito lidé se mohou v regionu uplatnit pouze v řídicích orgánech obcí a tvořit přínos v podobě kvalitního lidského kapitálu, avšak velký podíl z nich a také vysoké procento středoškoláků migruje za prací a nachází uplatnění ve větších centrech (ČSÚ 2001). Tato nepříliš příznivá vzdělanostní struktura může brzdit budoucí vývoj Manětínska ve smyslu rozvoje odvětví, kde je potřeba vyšší kvalifikace pracovních sil. Navzdory tomu výsledky indexu vzdělanosti, který počítá se zastoupením více vzdělanostních skupin obyvatelstva, byly ve srovnání s ostatními obcemi středočesko-západočeského pomezí příznivé (viz kapitola 4.2.1).

Graf 3: Věková struktura obyvatel Manětínska (2008)

Zdroj: ČSÚ 2010, vlastní zpracování

Graf 4: **Vzdělanostní struktura obyvatel Manětínska (2001)**

Zdroj: ČSÚ 2010 – Sčítání lidu, domů a bytů 2001; vlastní zpracování

5.1.4 Trh práce a zaměstnanost

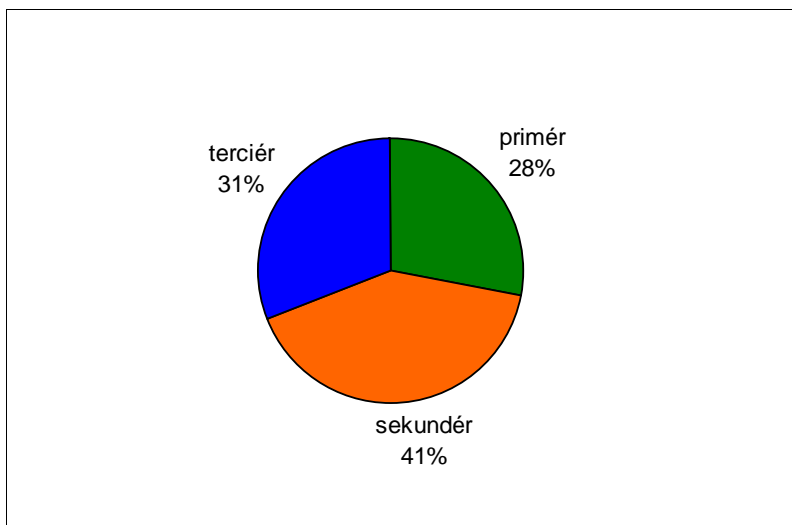
Co se týče zaměstnanosti v sektorech národního hospodářství, převládá na Manětínsku zaměstnanost obyvatel v sekundárním sektoru (průmysl, stavebnictví), která činí 41 %, následuje zaměstnanost v terciárním sektoru (31 %) a nejméně zaměstnaných je v sektoru primárním (28 %) (tabulka 19, graf 5) (ČSÚ 2010). Přestože průmysl není v mikroregionu příliš významný, největší procentuální podíl zaměstnaných byl právě v sektoru sekundárním (průmysl a stavebnictví). Tento podíl je obdobný jako v Plzeňském kraji (44 %). Jediným významným podnikem mikroregionu, který zaměstnává více než 100 pracovníků, je firma DTM industries, s. r. o. Manětín. Ostatní zaměstnanci v průmyslu musejí do zaměstnání ve většině případů dojíždět do blízkých průmyslových center (Horní Bříza, Kaznějov, Toužim apod.) a v největší míře do Plzně (MÚ Manětín, OÚ Bezvěrov 2010).

Tabulka 19: **Sektorová zaměstnanost na Manětínsku (2008)**

	Bezvěrov	Dražeň	Hvozd	Manětín	Nečtiny	Štichovice	celkem	v %
EO	327	65	131	675	307	51	1556	100
primér	81	21	31	155	58	31	377	28
sekundér	145	22	37	217	114	7	542	41
terciér	62	19	48	218	57	7	411	31

Zdroj: ČSÚ 2010, vlastní zpracování

Graf 5: Sektorová zaměstnanost na Manětínsku (2008)

Zdroj: ČSÚ 2010, vlastní zpracování

Celkem 31 % občanů Manětínska je zaměstnáno v terciéru, což je o 20 % méně ve srovnání s podílem v Plzeňském kraji. Zaměstnanost v tomto sektoru je však stále výrazně vázána na vyjížďku do zaměstnání z mikroregionu nebo se jedná o činnosti, které jsou spojeny s méně progresivní částí terciárního sektoru, jako je maloobchod, základní služby pro obyvatelstvo nebo nevýrobní služby (Komplexní regenerace venkovského prostoru Plzeňského kraje, DHV 2004). Pro celý region, který byl vždy tradičně zemědělský, to však může znamenat mnohé problémy, zejména u obyvatel, kteří pracovali v zemědělství a těžko hledají uplatnění v jiném oboru díky nedostatečné kvalifikaci a malé ochotě za práci dojíždět. Zaměstnanost v primárním sektoru je ve srovnání s Plzeňským krajem stále nadprůměrná a činí 28 % oproti krajským 5 %. Významnými zaměstnavateli jsou zemědělské podniky v Manětíně, Nečtinech, Štichovicích a Bezvěrově, které dohromady zaměstnávají přes 100 pracovníků (MÚ Manětín, OÚ Nečtiny, OÚ Bezvěrov 2010). V mikroregionu se projevuje celorepublikový trend odlivu pracovních příležitostí v zemědělství. V roce 1991 zaměstnávalo zemědělství o polovinu více obyvatel než v současnosti (ČSÚ 2010). Je to způsobeno zejména zvýšením produktivity práce v zemědělství a také otevřením již zmíněného průmyslového podniku DTM industries, s. r .o Manětín v roce 1992 (Obchodní rejstřík a sbírka listin 2010). Řešením pro budoucnost zemědělských podniků v této oblasti může být činnost spojená s tvorbou a údržbou krajiny za pomoci

státu a také provozování ekologického zemědělství, které zaznamenalo rozvoj v Nečtinech (OÚ Nečtiny 2010, Vaňková 2008).

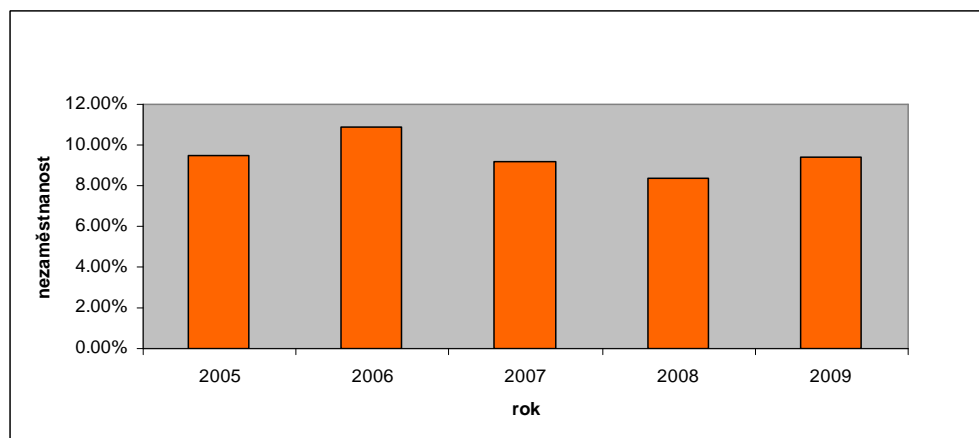
Nezaměstnanost na Manětínsku činila na konci roku 2009 9,4 %. Ve srovnání s údajem za kraj (7,6 %) či celé Česko (8,6 %) v témže období se jedná o číslo lehce zvýšené, z čehož lze soudit, že nezaměstnanost není na Manětínsku zásadním problémem (MPSV 2010). Pouze v obci Bezvěrov byla nezaměstnanost vysoká (přes 20 %), což zvyšuje průměrnou nezaměstnanost za celé jinak průměrné území obvodu POÚ, naopak v obci Dražeň je míra nezaměstnanosti velice příznivá a to 3,1 % (viz tabulka 20). Z hlediska vývoje nezaměstnanosti na Manětínsku v posledních pěti letech (graf 6) se míra nezaměstnanosti pohybuje většinou pod hranicí 10 % a nejsou zaznamenány výraznější výkyvy např. v důsledku celosvětové ekonomické krize. Z hlediska budoucího vývoje regionu je žádoucí, aby se takto stabilně vyvíjela nezaměstnanost i nadále.

Tabulka 20: Míra nezaměstnanosti na Manětínsku (2009)

obec	míra nezaměstnanosti
Bezvěrov	20.80%
Dražeň	3.10%
Hvozd	8.40%
Manětín	5.90%
Nečtiny	9.10%
Štichovice	9.80%
POÚ Manětín	9.50%

Zdroj: Integrovaný portál MPSV 2010; vlastní zpracování

Graf 6: Vývoj nezaměstnanosti na Manětínsku (2005 – 2009)

Zdroj: Integrovaný portál MPSV 2010; vlastní zpracování

5.1.5 Spolupráce obcí Manětínska

Na území obvodu POÚ Manětín funguje celkem šest různých rozvojových spolků obcí (Regionální informační servis 2010). Jedná se svazky, resp. sdružení obcí mající různé účely, v nichž jsou zapojeny jednotlivé obce Manětínska, ovšem je nutné podotknout, že neexistuje svazek, jehož členem by byly všechny obce zkoumaného regionu současně. To svědčí o nepropojenosti obcí v obvodu POÚ Manětín a o neexistenci významných vztahů mezi jejich představiteli. Polemizovat lze nad tím, zda je spolupráce obcí v rámci SO POÚ vůbec nutná, protože většina těchto obcí evidentně spíše prosazuje samostatné řešení problémů rozvoje a jejich představitelé se často příliš nepodílí na společných projektech, které by jejich obci nepřinesly takový přínos, jako např. oně obci, se kterou spolupracují. Čili problematika spolupráce obcí obecně je dosti problematická a sporná. Některé dotace jsou však poskytovány pro větší územní celky, což je další a často hlavní důvod, proč by se měly obce spojit a spolupracovat na společných projektech pro získání dotací jak státních, tak z Evropské unie. V následujícím textu budou stručně vypsány existující spolky obcí a jejich fungování, u některých vybrané realizované projekty, hodnocení územní spolupráce na Manětínsku uvedeme v příslušné kapitole.

Nejstarším sdružením obcí je **Svazek obcí Slavkovský les pro obnovu venkova** založený v roce 1995. V rámci sdružení působí také **místní akční skupina Náš region**. Členem tohoto svazku obcí a MAS je pouze Bezvěrov a účel vzniku je „*zabezpečení koordinovaného postupu orgánů místních samospráv ve věci programu obnovy a rozvoje venkova, propagace mikroregionu a dalších souvisejících aktivit, poskytování poradenských a informačních služeb v oblasti rozvoje venkovského prostoru*“ (RIS 2010). Členskými obcemi je celkem 16, přičemž většina z kraje Karlovarského a tři z Plzeňského. Jedná se o jediné sdružení, jehož je Bezvěrov členem, což naznačuje větší spádovost Bezvěrova ke Karlovarskému kraji. V současné době je v Bezvěrově a třech dalších obcích svazku realizován projekt v oblasti cestovního ruchu (turistická stezka, odpočívadlo, informační tabule atd.), na který byla v loňském roce získána dotace od Krajského úřadu Plzeňského kraje. Zástupci obcí se pravidelně scházejí a projednávají možnosti financování v různých oblastech činnosti obcí (OÚ Bezvěrov 2010). Dražeha a Hvozď jsou spolu s dalšími sedmi obcemi okresu Plzeň-sever členy **Dobrovolného svazku obcí Bělská skupina**, založeného v roce 1998. Podle Regionálního

informačního servisu bylo účelem založení sdružení „*zmnožení sil a prostředků při prosazování záměrů rozvoje obcí, odvádění a čištění odpadních vod, výstavba pozemních a inženýrských sítí*“ (RIS 2010). Bližší informace o tomto sdružení však nebyly specifikovány ani poskytnuty oslovenými zástupci obcí.

Mikroregion Dolní Střela vznikl v roce 1999 a členskými obcemi jsou mimo jiné Dražň, Hvozď a od nedávné doby také Manětín a Štichovice. Celkem 23 obcí se sdružilo za účelem propagace celého regionu a zlepšení nabídky turistických služeb (Mikroregion Dolní Střela 2010). V roce 2009 vznikl v rámci projektu propagační materiál, dále obce mohou společně postupovat v žádostech např. na opravu komunikací apod. (MÚ Manětín 2010). Dalším sdružením, jehož členskými obcemi jsou Nečtiny a Dražň, je **Spolek pro obnovu venkova Plzeňského kraje (SPOV PK)** založený v roce 2003 za účelem „*vytvoření zázemí pro diskusi o problematice rozvoje venkova. Spolek sdružuje velké množství obcí z celého Plzeňského kraje a základní kamenem diskusí je Program obnovy venkova vzniklý roku 1991 a v rámci něho dotační titul, díky kterému mohou i malé obce s nízkými rozpočty čerpat finance*“ (RIS 2010). Spolek každoročně vyhlašuje Vesnici roku v rámci Česka a uskutečňuje řadu projektů. Místopředsdou spolku je starosta Nečtin, Ing. Jiří Křemenák (SPOV PK 2010).

Manětínsko-nečtinský mikroregion vznikl v roce 2003 jako sdružení obcí Manětín, Nečtiny a Štichovice za účelem „*stabilizace počtu obyvatel, rozvoje cestovního ruchu založeným na místních přírodních a kulturních předpokladech území regionu*“ (RIS 2010). V minulých letech byly realizovány tyto projekty: vydání dvou propagačních materiálů, zmapování drobných památek na území mikroregionu a vypracování návrhu na jejich obnovu, vytvoření propagačních tabulí s mapkou mikroregionu, realizace tzv. „turistických zastavení“ a nákup sekačky (MÚ Manětín 2010). Představitelé obcí se shodují, že výběr projektů vhodných pro společnou realizaci je velmi náročný co se týče času i získávání financí. Pro mikroregion jsou stěžejní projekty, které se zabývají propagací mikroregionu a rozvojem cestovního ruchu (Vaňková 2008). Svazek obcí Manětínsko-nečtinský mikroregion je členem **místní akční skupiny Vladař o. p. s.** (dále MAS Vladař), která sdružuje různé subjekty ve vnitřní periferii na pomezí Plzeňského, Karlovarského a Ústeckého kraje. Toto území se řadí mezi nejzaostalejší v České republice. „*Jedná se o území se společnými rysy, kde došlo po druhé světové válce k vysídlení německého obyvatelstva a pouze k částečnému dosídlení novými obyvateli, většinou bez jakýchkoliv*

vazeb ke zdejší krajině a sídlům“ (MAS Vladař 2010). Členem MAS Vladař je také marginální území vojenského újezdu Hradiště v Doupovských horách. Cílem je zapojit se do programu Leader 2007-2013 v rámci Programu rozvoje venkova ČR a společné vytváření projektů pro čerpání dotací. Přestože je členem celý mikroregion, aktivitu v rámci MAS vykazují za mikroregion zástupci Nečtin, kdy starosta Ing. Jiří Křemenák je předsedou dozorčí rady MAS, člen programového výboru a zaměstnankyně OÚ Nečtiny, Ing. Marie Krzáková, je členkou monitorovacího výboru a zároveň je dobrovolným členem MAS Vladař.

5.2 Dotazníková šetření

V této kapitole se budeme snažit posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska. K hodnocení lidského a sociálního kapitálu na Manětínsku byly využity informace získané z hlavního dotazníkového šetření (dotazník viz příloha 1). Dotazníky byly respondentům rozdány v lednu a únoru 2010 prostřednictvím základní školy v Manětíně nebo osobně či prostřednictvím elektronické pošty (viz metodika hodnocení kvalitativní povahy). Většina respondentů byla z Manětína či některé z jeho obecních částí (65 %), ukázalo se totiž, že mnoho respondentů při vyplňování zaměnilo pojmy „obec“ a „sídlo“. Získáno bylo též menší procento respondentů z ostatních obcí, resp. sídel SO POÚ Manětín (viz tabulka 21). Největší zastoupení respondentů z katastrálního území obce Manětín by však nemělo být pro naše hodnocení nijak limitující. Vzhledem k tomu, že byli respondenty převážně rodiče žáků základních škol, byla nejvíce zastoupena věková kategorie 31 až 45 let (47,5 %) a na druhém místě díky elektronické distribuci dotazníku skupina 15 až 30 let (28 %). Problémem při dotazníkovém šetření bylo získat respondenty ze čtvrté věkové kategorie 61 a více let. Osobám v tomto věku byl dotazník cíleně roznesen do poštovních schránek spolu s průvodním dopisem a prosbou o odevzdání na MÚ Manětín. Takto bylo rozdáno celkem 25 % všech dotazníků, avšak návratnost byla nízká (28 %) a celkově se tedy našeho šetření zúčastnilo necelých 10 % respondentů nad 61 let. Celkem vyplnilo a odevzdalo dotazník 236 respondentů, kteří tvoří necelých 8 % všech obyvatel obvodu POÚ Manětín. Návratnost dotazníků se pohybovala kolem 40 %. Jednotlivé otázky a odpovědi byly rozděleny dle Váněho do tří tematických bloků, které se pokusíme interpretovat. Jedná se o: a) subjektivní percepci území a

spokojenost obyvatelstva, b) důvěru a vztahy obyvatelstva k lokálním aktérům a institucím a c) aktivitu obyvatelstva, aktivní pomoc a participaci při veřejných akcích (Váně 2009).

Tabulka 21: **Dotazníkové šetření v SO POÚ Manětín**

obec	počet obyvatel	počet respondentů	z toho v %		podíl respondentů na počtu obyvatel (%)
			muži	ženy	
Bezvěrov	672	25	32	68	3,7
Dražej	154	6	50	50	3,9
Hvozď	243	9	66	34	3,7
Manětín	1 182	155	48	52	13,1
Nečtiny	627	30	53	47	4,8
Štichovice	124	8	38	62	6,5
celkem	3 002	236	47	53	7,9

Poznámka: 3 respondenti neuvedli bydliště.

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

5.2.1 Subjektivní percepce území a spokojenost obyvatelstva

Subjektivní hodnocení obcí a spokojenost s občanů s životem v nich zahrnovaly otázky č. 1 a č. 18. V **otázce č. 1** měli respondenti možnost hodnotit pozici „své“ obce pomocí sedmi charakteristik na stupnici 1 až 5. Jednalo se výhradně o jejich subjektivní pocit, který byl samozřejmě závislý na tom, zda hodnotí celé území obce nebo jen danou část, resp. sídlo, ve kterém žijí (často docházelo k záměnám těchto pojmů). Schopnost reálně posoudit pozici obce je nejvíce závislá na dosaženém vzdělání, přičemž se díky silně subjektivní povaze hodnocení očekávaly rozdílné výsledky i v rámci jedné obce (Váně 2009). Při hodnocení perifernosti, resp. centrálnosti obce, se nejvíce respondentů přiklání k indiferentnímu postoji (volba střední hodnoty na škále) a tudíž nepřisuzují své obci příliš velký význam (cca 30 %). Překvapivě celých 38 % respondentů označilo svou obec jako centrální (na stupnici hodnocení 1 a 2). Jako centrální vidí svou obec cca 20 % obyvatel Manětína a přibližně 25 % obyvatel obce Nečtiny. U Manětína se však částečně dalo očekávat vnímání jeho centrální úlohy ve srovnání s jeho okolím. Perifernosti či centrálnosti obce může mít také vliv na rozvoj obce, protože pokud občané perifernost vnímají, je šance, že budou chtít tuto situaci změnit. Následovalo subjektivní hodnocení bohatství obcí. Jako středně bohatou vidí

„svou“ obec 50 % dotázaných a většina ostatních odpovědí (cca 38 %) se nachází v negativní části škály odpovědí. V hodnocení výjimečnosti obce se většina respondentů přiklání k hodnotám 2 a 3 znamenající „spíše výjimečná“ a „středně výjimečná“ (63 %). Zajímavé je, že cca 55 % respondentů z Manětína uvedlo odpovědi v kladné části spektra (1 a 2), tedy, že více než polovina obyvatel vnímá jistou atraktivnost Manětína z nejrůznějších aspektů. Právě existence „výjimečných prvků“ v oblasti Manětínska by mohla být impulsem v jeho rozvoji. Zda jsou na Manětínsku jeho atraktivity, resp. výjimečnosti, také vyhledávány turisty, ukáží výsledky doplňkového dotazníkového šetření (viz doplňkové dotazníkové šetření). Dále měli dotázaní možnost hodnotit, zda je jejich obec aktivní či pasivní ve své činnosti z hlediska spolupráce s dalšími subjekty. Výsledkem je většinou zvolená střední hodnota („spolupráce jak v čem“; 42 %) a zbylé odpovědi víceméně (s výjimkou nejpozitivnější možnosti) rovnoměrně rozložené v rámci spektra hodnocení, což svědčí o velké různorodosti názorů na tuto problematiku. Pozitivní výsledky u této charakteristiky jsou patrné u obce Nečtiny, kde cca 70 % tamějších občanů hodnotí aktivitu obce pozitivně (odpovědi 1 a 2). Lze tedy přeneseně říci, že je zde dle jejich názoru lidský a sociální kapitál na dobré úrovni. Většina respondentů hodnotí svou obec na škále moderní versus tradiční opět ve středních hodnotách, tedy „jak v čem“, převážná část odpovědí se však dále nachází v negativní části spektra (odpovědi 3 a 4; cca 50 %). Vnímání vnitřní periferie jako tradiční oblasti však není ničím výjimečné. Není překvapením že v hodnocení dynamiky území je nejvíce odpovědí opět ve střední a negativní části spektra (cca 80 %). V rámci této charakteristiky je zajímavé porovnání odpovědí respondentů z Manětína a Nečtiny. Nečtiny jsou oproti Manětínu hodnoceny velkou částí svých občanů pozitivně co se týče změn (cca 40 %), což se o Manětínu říci nedá, neboť zde pouze 10 % občanů zvolilo odpovědi v pozitivní části spektra 1 a 2 a celkově vnímají obec spíše jako strnulou. Poslední charakteristikou v otázce č. 1 bylo, zda je obec udržovaná či zanedbaná v očích občanů. V tomto případě opět „vítězí“ střední kategorie odpovědí (cca 38 %), ale větší část odpovědí se nachází v pozitivní části spektra hodnocení (cca 38 %), což značí, že se občanům v obci ve smyslu estetického vzhledu líbí. Tato charakteristika de facto souvisí s následnou otázkou č. 18. Rozdíly v některých charakteristikách (aktivní versus pasivní a měnící se versus strnulá) mezi obcemi Manětín a Nečtiny mohou být způsobeny nízkým podílem respondentů z Nečtiny, avšak mohou alespoň naznačit rozdílný pohled občanů poukazující

na rozdílnou úroveň lidského a sociálního kapitálu v obou obcích. Ostatní obce na území obvodu POÚ Manětín byly z hlediska podílu respondentů málo zastoupeny a převažovaly střední hodnoty odpovědí.

Otázka č. 18 se týká spokojenosti respondentů v místě bydliště. Celých 73 % obyvatel Manětínska uvedlo, že jsou v místě, kde žijí, spokojeni. U odpovědí na tuto otázku jsme očekávali ovlivnění vzděláním a věkem respondentů. Obecně lze předpokládat, že vzdělanější obyvatelstvo dokáže v tomto ohledu reálněji uvažovat. Rozdíly ve spokojenosti v rámci vzdělanostních skupin obyvatelstva jsme však v případě Manětínska nezaznamenali – u všech kategorií se přes 80 % vyjádřilo kladně, tzn. velmi spokojen/a či spokojen/a. Také by se daly očekávat rozdíly ve spokojenosti podle věku, ale ani v tomto případě nebyly patrné. V každé věkové skupině obyvatelé uvedli více než 80 % spokojenost v místě bydliště.

5.2.2 Důvěra a vztahy obyvatelstva k lokálním aktérům a institucím

Důvěru a vztahy k lokálním aktérům a institucím hodnotili obyvatelé Manětínska v dotazníku v rámci otázek č. 4, 8 a 9. Tyto vztahy charakterizují de facto sociální klima na tomto území (Váně 2009). V **otázce č. 4** se měli lidé zamyslet nad tvrzeními, které charakterizují jejich vztahy v rodině, na pracovišti, v „jejich“ obci a spolku či sdružení a poté tyto vztahy ohodnotit na škále 1–4 (případně 5, pokud nedovedou posoudit). Podle očekávání nejlépe vyšly vztahy v rodině, které jako „vřelé, přátelské, úzce spolupracujeme“ označilo přes 70 % všech dotázaných. Dobré rodinné zázemí s pozitivními vztahy v rodině jsou považovány za základ pro rozvoj kvalitního sociálního kapitálu (Fukuyama 1995, Putnam 2000). Vztahy na pracovišti byly hodnoceny o něco hůře, nejvíce respondentů (cca 53 %) je označilo jako „běžné, spolupracujeme“, ale zároveň přes 76 % zvolilo jednu ze dvou kladných možností (1 nebo 2) na škále odpovědí. V tomto případě záleží na dosaženém vzdělání a charakteru zaměstnání, resp. pracoviště. Vztahy občanů k obci a spolku/sdružení, jejichž jsou členy, jsou důležité pro rozvoj dané obce. V případě Manětínska největší počet respondentů hodnotí vztahy v obci jako „běžné“ (odpověď 2; cca 49 %) a cca 36 % spíše negativně jako „formální bez spolupráce“ či „napjaté, spíše nepřátelské s vyloučením spolupráce“ (odpovědi 3 a 4), přičemž četnost výskytu poslední uvedené odpovědi byla nízká (cca 7 %). V obci Manětín, ze které pocházelo nejvíce respondentů

se 42 % všech odpovědí vyskytuje na škále u hodnot 3 a 4, to znamená negativní hodnocení vztahů v obci. U ostatních obcí nelze brát výsledky v důsledku nízkého počtu respondentů jako dostatečně reprezentativní. Svůj vztah ke spolku či sdružení ohodnotilo zhruba 60 % dotázaných, z čehož vyplývá, že více než polovina občanů se v nějakém spolku angažuje. Tyto vztahy byly převážně hodnoceny na škále odpověďmi 1 a 2 (cca 82 %), tzn. kladně jako vřelé nebo běžné. Převážně kladné vztahy v obecních spolcích a sdruženích mohou indikovat jejich aktivní činnost a vyšší úroveň sociálního kapitálu na Manětínsku, která může být brzděna mírně zhoršenými vztahy v obcích. Činnost spolků je ve většině případů založena na kvalitních akceschopných jedincích (lidském kapitálu), kteří jsou jejich „tahouny“ a je potřeba spolupráci spolků s obcemi dále udržovat a zdokonalovat.

Otázka č. 8 se týkala hodnocení vztahu obyvatel k jednotlivým osobám a institucím, které se mohou podílet na regionálním rozvoji. Dle výsledků dotazníkového šetření lidé nejvíce důvěřují svým sousedům (odpovědi důvěřuji, spíše důvěřuji; cca 79 %). Dobré sousedské vztahy tvoří potenciál pro rozvoj díky příznivému sociálnímu klimatu. Na druhém místě v důvěře se umístily místní spolky, u kterých odpovědi 1 či 2 zvolilo celkem asi 75 % dotázaných, což koresponduje s výsledky minulé otázky (vysoké procento hodnotí vztahy ve spolcích jako běžné či vřelé) indikující příznivou úroveň sociálního kapitálu Manětínska. V pořadí dle důvěry je dále místní škola (cca 72 % kladných odpovědí) a místní podnikatelé (cca 63 %). Důvěra k místním podnikatelům je důležitá z hlediska rozvoje malého a středního podnikání, které by pomohlo vytvořit nová pracovní místa na Manětínsku. Hluběji v pořadí se propadla důvěra ke dvěma hlavním orgánům obce – starostovi a zastupitelstvu obce. Více občané důvěřují starostovi (56 %), jelikož je jako hlavní zástupce obce více vidět, než poměrně „anonymní“ zastupitelstvo obce (cca 49 % obyvatel mu důvěřuje či spíše důvěřuje). Důvěra ke starostovi a zastupitelstvu se může odvíjet od jejich aktivity a schopnosti řešit problémy občanů (Váně 2009). Přibližně polovina dotázaných důvěřuje místním chalupářům, toto procento poukazuje na rozporuplnost názorů místních občanů. Jedni je vnímají jako „cizince“, jiní oceňují jejich snahu „zachránit“ některé objekty před chátráním a vylepšit tak estetický vzhled obcí. Více než polovina obyvatel Manětínska vyjádřila spíše nedůvěru v místní církev (60 % odpovědí v negativních hodnotách 3 a 4). Tento fakt může být způsoben velkým podílem nevěřících, kteří dotazník vyplnili (cca 75 %) a nemají k církvi žádný vztah, ale také poměrně výraznou

pasivitou církve např. v Manětíně (MÚ Manětín 2010). Církev dnes již však není v převážně ateistických Čechách významným aktérem regionálního rozvoje.

Následující **otázka č. 9** vybízela respondenty k hodnocení míry prospěšnosti některých osob a institucí pro „jejich“ obec. Jako nejvíce prospěšné byly vyhodnoceny místní spolky (cca 88 % odpovědí prospívá/pomáhá a spíše prospívá/spíše pomáhá), což opět potvrzuje jejich úspěšnou a aktivní činnost přispívající tudíž k vyšší úrovni sociálního kapitálu na Manětínsku. Rovněž vysokou hodnotu u prospěšnosti pro danou obec zaznamenal obecní/městský úřad (cca 76 %), ačkoliv samotný starosta obcí si nevedl takto dobře při vyjádření důvěry občanů. Prospěšnost celého úřadu jako hlavního aktéra rozvoje obce je velmi pozitivní a lze tedy říci, že jedná o „lidi na svém místě“ ve smyslu kvalitního lidského kapitálu, kteří pomáhají občanům řešit jejich problémy. Krajský úřad a kraj vidí jako prospěšný pro svou obec pouze polovina občanů, názory na míru jeho prospěšnosti jsou tedy značně rozporuplné. V korespondenci s předchozí otázkou není překvapením, že cca 59 % respondentů uvádí, že církev jejich obci spíše neprospívá či neprospívá vůbec. Dále byla hodnocena prospěšnost poslance či senátora a Evropské unie, které zaznamenaly mezi obyvateli největší nedůvěru (poslanec či senátor 84 %; EU 64 %). U poslance či senátora je to způsobeno nejspíš současnou nestabilní situací na české politické scéně. V případě Evropské unie hraje roli zejména nízká informovanost občanů o jejích funkcích, činnosti a možnostech čerpání dotačních titulů a také to, že ji vnímají velice vzdáleně (jak fyzicky tak abstraktně) vůči své obci. Naopak aktivita institucí a spolků přímo v obcích je vidět na první pohled.

5.2.3 Aktivita obyvatelstva, aktivní pomoc a participace při veřejných akcích

Zbývající otázky dotazníku se týkají aktivity obyvatel Manětínska a jejich ochoty participace při veřejných akcích. Angažovanost ve spolcích či občanských sdruženích se zjišťovala v **otázce č. 2**, v návazné **otázce č. 3** měli občané vypsát počet sdružení, kterých jsou členy. Členství ve spolku uvedla více než polovina respondentů (cca 54 %), což je procento poměrně vysoké. Většina je členem spolku na místní úrovni, kdy se činnost tohoto spolku odehrává na obecní úrovni a jeho smyslem je rozvoj místního života (např. hasiči, myslivci, fotbalisté apod.). Většina dotázaných je členem 1 až 2 spolků či sdružení a z hlediska věku respondentů je většina členů (cca 76 %)

mladšího a středního věku (kategorie 15–30 a 31–45 let), což je také z hlediska úrovně sociálního kapitálu velmi pozitivní. Právě činnost těchto místních spolků pozitivně ovlivňuje sociální klima obcí, přináší oživení místního života (pořádání kulturních, společenských akcí apod.), avšak nemá vliv na rozvoj obce jako takový – ve smyslu rozvoje ekonomiky. Pouze necelých 9 % respondentů uvedlo, že je členem spolku či sdružení na regionální úrovni. Činnost těchto spolků postihuje oblast širší (celý region) a jeho smyslem je rozvoj regionálního života oblasti (folklórní soubory, regionální občanská sdružení, hospodářské komory apod.) a má tak již podstatně větší vliv na ekonomický rozvoj daného regionu. Na státní či mezinárodní úrovni je členem spolku, resp. sdružení minimum obyvatel cca 1,7 %. Otázky č. 10–12 reflektovaly dobrovolnou angažovanost obyvatel při akcích veřejného zájmu. Pomocí **otázky č. 10** bylo zjištěno, že se cca 77 % občanů dobrovolně podílelo na akci, jejímž cílem bylo přispět k obohacení života v dané obci. V největší míře se jednalo o akce, jejichž cílem bylo zejména podpořit společenský, kulturní a sportovní život v obci a zlepšit vzhled obce, přičemž v mnoha případech byly uvedeny tyto akce současně. Jedná se tedy obecně o akce pořádané místními spolky či sdruženími. Nejméně obyvatel se podílelo na akcích, jejichž cílem bylo získat finanční prostředky k „obecnému prospěchu“, a to cca 17 % dotázaných. Také výsledky této otázky ukazují, že ochota dobrovolně se účastnit akcí ve veřejném zájmu je na Manětínsku vysoká, zejména díky vysokému podílu angažovanosti obyvatel v aktivních místních spolcích. V **otázce č. 11** respondenti uváděli, kolikrát do roka se podobných akcí účastní, a výsledky byly velmi rozmanité. Jednou a dvakrát do roka se podílí vždy 20 % občanů, překvapením bylo, že cca 39 % dotázaných uvedlo číslo 3 a vyšší. To dokazuje, že se veřejných akcí účastní široké spektrum obyvatel a ne pokaždé ti samí, což je ze sociálního hlediska velice pozitivní. Potenciál a ochotu zorganizovat podobnou akci ve veřejném zájmu, naskytne-li se příležitost, zjišťovala **otázka č. 12**. Cca 57 % dotázaných se vyslovilo pro organizaci, přičemž se opět jednalo většinou o občany do 45 let (cca 79 % z kladně odpovídajících). Aktivní pomocí obyvatel při akcích týkajících se rozvoje obce se věnovaly otázky č. 13 až 15. Ochotu pomoci ve veřejném zájmu (př. úklid obce), budou-li osloveni, vyjadřovali respondenti v **otázce č. 13**. Naprostá většina (cca 90 %) obyvatel se v souladu s výsledky otázky č. 10 vyjádřila pozitivně ve smyslu „ano – půjdu určitě“, či „spíše půjdu“, což svědčí o velkém zájmu pomoci své obci. Finanční podporu veřejně prospěšných akcí v dané obci zjišťovala

otázka č. 14. Zde již nejsou odpovědi respondentů tak příznivé a co se týče ochoty finančně se podílet na rozvoji obce, odpověděla kladně pouze polovina dotázaných. Nebyla zde zaznamenána žádná výrazná souvislost s věkem či dosaženým vzděláním respondentů. Z kladně odpovídajících finančně takovéto akce podpořilo nejvíce občanů jednou a dvakrát do roka (cca 70 %). Zda ve svém volném čase někdy pomáhali získat finance na rozvoj obce vyjadřovali respondenti v **otázce č. 15.** V tomto případě lze očekávat nezkušenost občanů s vyplňováním žádostí o dotace či kontaktováním institucí, což se v odpovědích také potvrdilo. Pouze necelých 16 % dotázaných již s tímto typem pomoci zkušenosti má, většinou šlo o lidi se středoškolským a vysokoškolským vzděláním (cca 78 % z kladně odpovídajících), přičemž věk v tomto případě nerozhodoval.

5.2.4 Doplnkové dotazníkové šetření

Doplnkové dotazníkové šetření bylo realizováno v červenci a srpnu 2009 (dotazník viz příloha 2). Respondenty byli turisté, kteří vyplnili krátký dotazník v Informačním centru v Manětíně. Hlavním cílem tohoto šetření bylo zjistit potenciál Manětínska pro jeho návštěvníky (hlavní důvody návštěvy, profil návštěvníka a místo, odkud přijeli). Celkem bylo získáno 112 respondentů, z nichž největší část (cca 34 %) byla ve věku 46–60 let, zastoupeny však byly víceméně rovnoměrně všechny věkové kategorie (tabulka 22). V **otázce č. 1** (hlavní důvod návštěvy Manětínska) většina dotázaných zaškrtnula více možností, celkově bylo k této otázce shromážděno 163 odpovědí (tabulka 16). Nejčastějším důvodem návštěvy turistů Manětínska byly kulturní památky, např. návštěva zámku v Manětíně a dalších památek (cca 42 %), pěší turistika v přírodě (cca 18 %) a cykloturistika (cca 17 %) (tabulka 23).

Tabulka 22: **Doplňkové dotazníkové šetření na Manětínsku – věkové složení respondentů**

Věkové kategorie	Počet odpovědí	
	absolutně	relativně (%)
do 30 let	25	22,3
31-45 let	28	25,0
46-60 let	38	33,9
61 a více let	21	18,8
Celkem	112	100

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Tabulka 23: **Doplňkové dotazníkové šetření na Manětínsku – hlavní důvod návštěvy**

Možné odpovědi	Počet odpovědí	
	absolutně	relativně (%)
Památky (zámek apod.)	68	41,7
Pěší turistika v přírodě	30	18,4
Cykloturistika	28	17,2
Kulturní akce (koncert, výstava apod.)	5	3,1
Návštěva příbuzných/známých	15	9,2
Jiné	17	10,4
Celkem	163	100

Zdroj: výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 2 již zahrnovala pouze identifikační údaje respondenta. Velmi zajímavá byla výsledná různorodost okresů, odkud návštěvníci pocházeli. Předpokládali jsme, že naprostá většina návštěvníků bude z okresů Plzeňského kraje či krajů okolních, jelikož Manětínsko svou atraktivitou patří mezi regionální atraktivity v rámci kraje. Tento předpoklad však nebyl zcela potvrzen, protože pouze cca 22 % respondentů pocházelo z Plzeňského kraje, pouze cca 6 % z kraje Karlovarského. Naopak byl zaznamenán relativně vysoký počet návštěvníků z Prahy (cca 19,6 %). Ze zbylých částí Česka pocházela více jak polovina dotázaných (cca 52 %), většinou se jednalo o návštěvníky z Čech, turistů z moravských okresů byl malý zlomek. Vzhledem k nedostatečné vybavenosti Manětínska infrastrukturou cestovního ruchu (ubytovací a stravovací zařízení) jezdí do této oblasti návštěvníci pouze na jednodenní výlety, či tudy projíždí v rámci cykloturistiky. Tato velmi krátká návštěva není pro obce Manětínska a místní podnikatele velkým přínosem z hlediska

příjmů z cestovního ruchu, avšak znamená potenciál do budoucna, jelikož kulturní památky a malebná krajina Manětínska je pro návštěvníky zejména z Čech poměrně velkým turistickým „lákadlem“. Doplnkové dotazníkové šetření tedy ukázalo, že existuje zájem o atraktivitu Manětínska a že sem jezdí návštěvníci z celých Čech. Potenciál cestovního ruchu v této oblasti je zatím nedostatečně využit, aby byl cestovní ruch pro oblast přínosem, je nutné rozvíjet s ním spojené služby a infrastrukturu.

5.3 Řízené rozhovory se starosty vybraných obcí

V návaznosti na výsledky předchozích dotazníkových šetření byly v březnu 2010 provedeny řízené rozhovory se zástupci vybraných obcí Manětínska. Rozhovory se zaměřovaly na několik okruhů otázek, které byly částečně převzaty z dotazníku, podle kterého probíhalo šetření mezi lokálními aktéry rozvoje na Rakovnicku (Fiala 2009) (viz metodika hodnocení kvalitativní povahy). Dotazník, podle kterého byly realizovány řízené rozhovory, viz příloha 3. Cílem rozhovorů bylo v souladu s celým kvalitativním hodnocením také posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska. Témata, která byla při rozhovorech rozebírána, jsou následovná:

- a) hlavní priority a problémy rozvoje obcí
- b) vnímání charakteru obcí (periferní vs. centrální, pasivní vs. aktivní, apod.)
- c) efektivita spolupráce obcí v mikroregionálních sdružení a aktivita obcí
- d) zájem občanů o otázky rozvoje obcí a jejich blízkého okolí
- e) aktivity ve směru rozvoje obcí a jejich kulturního života (Fiala 2009).

V rámci dotazníkového šetření byli osloveni všichni starostové a starostky obvodu POÚ Manětín, v případě Manětína a Nečtin byla realizována osobní návštěva, ve zbylých případech (Bezvěrov, Dražeň, Hvozď, Štichovice) byl dotazník příslušnému starostovi/starostce zaslán elektronicky, přičemž zpět ho vyplněný zaslali pouze z obce Dražeň. Především z důvodu analýzy fungování mikroregionálních sdružení, resp. Mikroregionu Dolní Střela, byl realizován řízený rozhovor také s jeho předsedou – starostou města Plasy. Tento rozhovor zároveň poskytl cenný pohled na Manětínsko „zvnějšku“, jelikož Plasy správně patří do stejnojmenného obvodu POÚ a jedná se o větší město, které řeší mnohdy odlišné typy problémů. Na základě informací poskytnutých v rozhovorech s lokálními aktéry byly formulovány

syntetizující závěry hodnotící subjektivně kvalitu lidského a sociálního kapitálu na Manětínsku, podmínky pro zvyšování této kvality a další možnosti jejího rozvoje.

5.3.1 Vnímání charakteru obcí a analýza jejich společných problémů a priorit

Jako první otázka v rámci řízených rozhovorů, resp. dotazníku, bylo vnímání perifernosti, resp. centrálnosti dané obce. Již v této otázce se mezi starosty vyskytly odlišné názory. Starosta Manětína vnímá svou obec spíše jako centrální, starostka Dražně jako středně periferní (střední hodnota na škále) a starosta Nečtin jako periferní. Pozice Manětína je vzhledem k okolí spíše centrální, avšak v perspektivě kraje či Česka se jedná bezpochyby o vnitřní periferii. Pro porovnání starosta Plas považuje své město také za středně periferní, jako je tomu v případě Dražně. Výsledky subjektivní percepce zástupců obcí jsou tedy rozdílné, z čehož vyplývá i rozdílný názor na to, co je hlavním faktorem perifernosti v případě jejich obce. Samozřejmě bylo všem aktérům dobře známo, že perifernost je jevem, který ovlivňuje mnoho faktorů, ale pokud si měli vybrat jeden hlavní, považoval starosta Manětína v souladu s jeho názorem na centrálnost Manětína jako hlavní nedostatek bytů a volných parcel pro bydlení. V obci je totiž velký zájem o bydlení, město eviduje mnoho žádostí o byty a stavební parcely, kterých je zde bohužel nedostatek. Tento fakt znamená jakýsi obrat ve vývoji, kdy minulé vylidňování této oblasti postupně přechází v jeho rostoucí atraktivitu a zájem o bydlení v této lokalitě. Tento obrat však díky nedostatku ploch pro bydlení z důvodu polohy Manětína v údolí a na to navazujících problémů, např. se zasíťováním potenciálních stavebních parcel, může jen těžko v budoucnu nastat. Nečtinský starosta hodnotí perifernost více obecně a vidí jako hlavní faktor „okrajovosti“ své obce polohu ve smyslu velké vzdálenosti od větších center, zároveň dodává, že venkov je u nás (v Česku) obecně opomíjeným fenoménem. Starosta Plas zmiňuje důležitost dopravy a hovoří o „kontraproduktivnosti“ Plzně pro své okolí, jelikož „nasává“ pracovní sílu právě i z širšího okolí (oblasti Manětínska a Plaska). Tento jev je podle něj nežádoucí a způsobuje mimo jiné právě neprosperitu této oblasti a tím pádem její perifernost v rámci kraje. Situace by se podle něj měla řešit oživením oblasti, resp. úmyslnou industrializací a zejména využitím dnes chátrajících objektů (zemědělských či průmyslových) a vytvořením tzv. stabilizačních regionálních center

mimo Plzeň, která by tak získala na ekonomickém významu a nabídla svým obyvatelům pracovní místa.

Na území Manětínska se předpokládá, že obce v jeho správním obvodu POÚ musejí ve většině případů řešit společné problémy a do budoucna mají obdobné priority rozvoje. Problémy a priority rozvoje obcí měli jejich zástupci hodnotit v **otázkách č. 5 a 6** ve smyslu označení „hlavní priority/aktuálního problému“, „vedlejší priority/vedlejšího problému“ a možnosti „není priorit/není problém“. Starosta Nečtin označil jako hlavní priority rozvoje všechny uvedené možnosti, naopak v Dražni mají pouze jednu hlavní prioritu, kterou je obnova/budování technické infrastruktury, pro Manětín jsou hlavními prioritami již zmíněný rozvoj bydlení, zvýšení, resp. stabilizace počtu obyvatel, ekonomická stabilizace obce a vytvoření pracovních míst a obnova/budování technické infrastruktury. Z tohoto hodnocení je patrná velká snaha nečtinského starosty o celkové zlepšení postavení své obce a zlepšení života v ní, avšak z hlediska finanční situace takto malé obce lze říci, že jeho názory jsou velmi idealistické a je třeba zaměřit se nejprve na prioritu jednu a poté další ve smyslu návaznosti jednotlivých projektů. Pokud se však při hodnocení priorit díval do vzdálenější budoucnosti, dá se jeho důraz na všechny možné priority pochopit. Z opačného pohledu hodnotila prioritu své obce starostka Dražně, která zřejmě uvedla jen jednu hlavní prioritu z důvodu toho, že se právě řeší. Jako „nejstřízlivější“ a nejrealističtější se v hodnocení priorit ukázaly názory starosty Manětína, kde je několik hlavních priorit nejbližší budoucnosti jasně stanoveny. Z hlediska priorit obcí Manětínska nelze hovořit o shodě starostů, jelikož se jejich pohledy podstatně odlišují. Co se týče problémů bránícím v rozvoji obcí, jsou si již názorově bližší. Jako společný problém uvádějí nízkou daňovou výtěžnost obce, kterou obec však prakticky nemůže ovlivnit. Dále je v případě Manětína za hlavní problém považován stav místních komunikací, vybavenost obce (nejen sídla obecního/městského úřadu) obchody se základním zbožím a nedostatek volných bytů. Starostka Dražně naopak na územím své obce žádné závažné problémy (kromě zmíněné nízké daňové výtěžnosti) nevidí.

5.3.2 Analýza potenciálu rozvoje Manětínska z hlediska dění v obcích, vzájemných vztahů a spolupráce obcí

Téma potenciálu rozvoje z hlediska dění v obcích, vzájemných vztahů a spolupráce obcí je velmi stěžejní při hodnocení kvality lidského a sociálního kapitálu. V tomto případě se většina zástupců obcí shodla na důležitosti spolupráce obcí v rámci mikroregionálních sdružení (určitou skepsi vyjádřil pouze starosta Manětína) a na důležitosti aktivity místních spolků či sdružení v rámci dění v dané obci. Lokálním patriotismem se zabývaly **otázky č. 9 a 10**, ve kterých měli starostové odpovědět, zda by akceptovali přijetí zanikající obce do jejich obce a jestli by akceptovali sloučení své obce s jinou obcí (tj. zanikl by obecní úřad v jejich obci). Do své obce by zanikající obec nepřijal starosta Plas a Nečtin, starostka Dražně se vyjádřila pro a starosta Manětína uvedl, že by záleželo na tom, o jakou obec by se jednalo a tedy, že to nedokáže posoudit. Na úrovni obcí tedy existují v tomto směru rozdíly. Naopak sloučení své obce s jinou by neakceptoval ani jeden obecní zástupce. Velký prostor v rozhovorech byl věnován činnosti místních spolků či sdružení. Každá z oslovených obcí na jejich činnost přispívá přibližně 1–2 % ze svého rozpočtu (**otázka č. 15**). Zástupci oslovených obcí vyjma Manětína uvedli, že u nich v obci existuje aktivní skupina občanů zajímající se o řešení problémů rozvoje obce (**otázka č. 11**). Při osobní návštěvě v Manětíně, Nečtinech a Plasích byla rozebírána i konkrétní činnost těchto skupin občanů. V Manětíně existuje velké množství místních spolků či sdružení, ale nezajímají se primárně o rozvoj své obce, ale především velmi aktivně podporují kulturní život v obci pořádáním nejrůznějších akcí. Četnost pořádání těchto akcí vyjadřovali starostové v **otázce č. 16**. V Manětíně je to jedenkrát měsíčně, v Dražni a Nečtinech průměrně čtyřikrát ročně a v Plasích alespoň jedenkrát za rok. Obecně byli starostové s činností spolků velice spokojeni, považují je za jedno ze specifíků venkova. Starosta Nečtin podotkl, že i v tomto případě je činnost spolků závislá na kvalitě a aktivitě lidí v jejich čele a že je potřeba na dobrých vztazích mezi lidmi stále pracovat. Z jeho pohledu tedy jasně plyne již zmíněný fakt, že na základě kvalitního lidského kapitálu je dále rozvíjen kapitál sociální. Přestože spolková činnost na Manětínsku funguje podle zástupců obcí velmi dobře, postěžoval si starosta Nečtin na malý zájem a ochotu obyvatel podílet se na vedení obce, což je s výše uvedeným de facto v rozporu.

Velký podíl otázek dotazníku se zaměřoval na spolupráci obcí navzájem v rámci mikroregionálních sdružení a hodnocení této spolupráce. Byly také sledovány vztahy

mimo mikroregionální svazky, tedy zejména dojížděka obyvatel za prací, za službami a zbožím dlouhodobé spotřeby, do středních škol a učilišť, k lékařům a za kulturou a sportem. Všichni starostové uvedli, že obyvatelé jejich obce dojíždí nejčastěji za prací do Plzně, do škol do Plas a Plzně, k praktickému lékaři v případě Dražně do Dolní Bělé, u ostatních obcí sídlí či dojíždí praktický lékař přímo do dané obce, ke specialistům se jezdí do Plas či Plzně. Rovněž jako centrum s největší nabídkou služeb a také za kulturní a sportovní centrum je považována Plzeň. Dopravní dostupnost Plzně ze všech obcí je hodnocena jako dobrá, jelikož ani jeden ze starostů neuvedl jako hlavní problém veřejnou dopravu. Co se týče mikroregionálních sdružení na Manětínsku, ta byla již popsána a jejich činnost charakterizována v kapitole 5.1.5. Nyní se zaměříme na fungování těchto sdružení z pohledu starostů oslovených obcí. Členství obce v mikroregionálních sdruženích měli hodnotit v **otázce č. 12** označením čísla 1–5, které nejlépe vystihuje pozici obce v mikroregionálním(ch) sdružení(ch), jehož je členem. Účast obce ve sdružení(ch) jako „faktickou“ vnímají starostové Plas, Nečtin i Dražně, naopak starosta Manětína je v tomto ohledu více skeptický a uvádí střední hodnotu 3 na škále odpovědí a stejné hodnocení použil v hodnocení finanční výhodnosti této účasti pro Manětín. Pro Plasy je účast ve sdruženích, resp. v Mikroregionu Dolní Střela finančně spíše nevýhodná, naopak ji ale starosta vidí jako perspektivní, pro Plasy celkově spíše jako výhodnou a spíše měnící pozici obce a považuje Plasy ve sdružení za aktivní. Jako nejvíce pozitivní vidí pro svou obec členství v mikroregionálním(ch) sdružení(ch) starostka Dražně, důvodem je zřejmě malá velikost obce (co do rozlohy i počtu obyvatel), která díky členství ve sdružení(ch) spíše po všech stránkách získává a může tak dosáhnout na větší objem finančních prostředků na rozvoj. Obdobně pozitivně je přistupováno k mikroregionálním sdružením v Nečtinech, avšak Nečtiny nejsou členem Mikroregionu Dolní Střela, a tak v tomto případě bylo hodnoceno členství v Manětínsko-nečtinském mikroregionu. Tento mikroregion, jehož členem je dále Manětín a Štichovice, je starostou Nečtin považován za velmi důležitý a jeho cíl vidí ve společném postupu při získávání financí na realizaci společných projektů a také v koordinaci aktivit na území těchto tří obcí (ve druhém případě podotýká, že by koordinace mohla být mnohem lepší). V **otázce č. 13**, kde měli starostové obecně hodnotit fungování mikroregionálních sdružení na území obvodu ORP Kralovice, se zástupci obcí vyjadřovali spíše ve smyslu nemožnosti takto mikroregiony hodnotit, jelikož některých nejsou členy. Celkově lze spolupráci obcí

Manětínska hodnotit velmi rozporuplně. Každá z obcí obvodu POÚ Manětín je členem nějakého sdružení, ovšem společně v rámci správního celku ke spolupráci všech obcí nedochází. Tento fakt nelze hodnotit zcela negativně, jelikož Bezvěrov víceméně přirozeně „spáduje“ ke spolupráci s obcemi v Karlovarském kraji či Dražeň se sousedními obcemi. Obcím Manětínska by společný postup v rámci obvodu POÚ nepochybně přinesl pozitiva, ale naopak některé obce těží ze spolupráce s vyspělejšími obcemi (např. v rámci Mikroregionu Dolní Střela). Obce Dražeň a Nečtiny se co do členství ve spolcích jeví jako nejvíce angažované, naopak Bezvěrov je v tomto ohledu spíše pasivnější, což ovšem nezohledňuje intenzitu a efektivitu spolupráce v rámci spolků, protože nutně nemusí platit, že členství ve více spolcích je pro rozvoj rozhodující. Spolupráce obcí je však pro budoucí vývoj bezpochyby důležitá, např. v Manětínsko-nečtinském mikroregionu stále přibývá realizovaných projektů, což lze považovat za úspěch. Do budoucna je také důležitá větší účast (zejména obce Manětín) v místní akční skupině Vladař, jejímž prostřednictvím může žádat mikroregion o peníze z EU. Manětínsko-nečtinský mikroregion v MAS Vladař zastupují zaměstnanci a starosta Nečtin, který považuje činnost MAS jako velmi přínosnou, avšak zatím bylo v rámci MAS realizováno pouze málo drobných projektů. Je na místě dodat, že obce nemají na velké množství projektů dostatek finančních prostředků, protože pokud se žádá o dotaci z evropských fondů v rámci MAS, je nutné nejprve projekt samofinancovat a poté, je-li vše v pořádku (dokumentace a realizace), je šance dotaci získat. Čili spolupráci nelze měřit množstvím projektů z důvodu omezené finanční základny většiny obcí, ale z výběru vhodných projektů k realizaci a spokojenosti občanů s nimi.

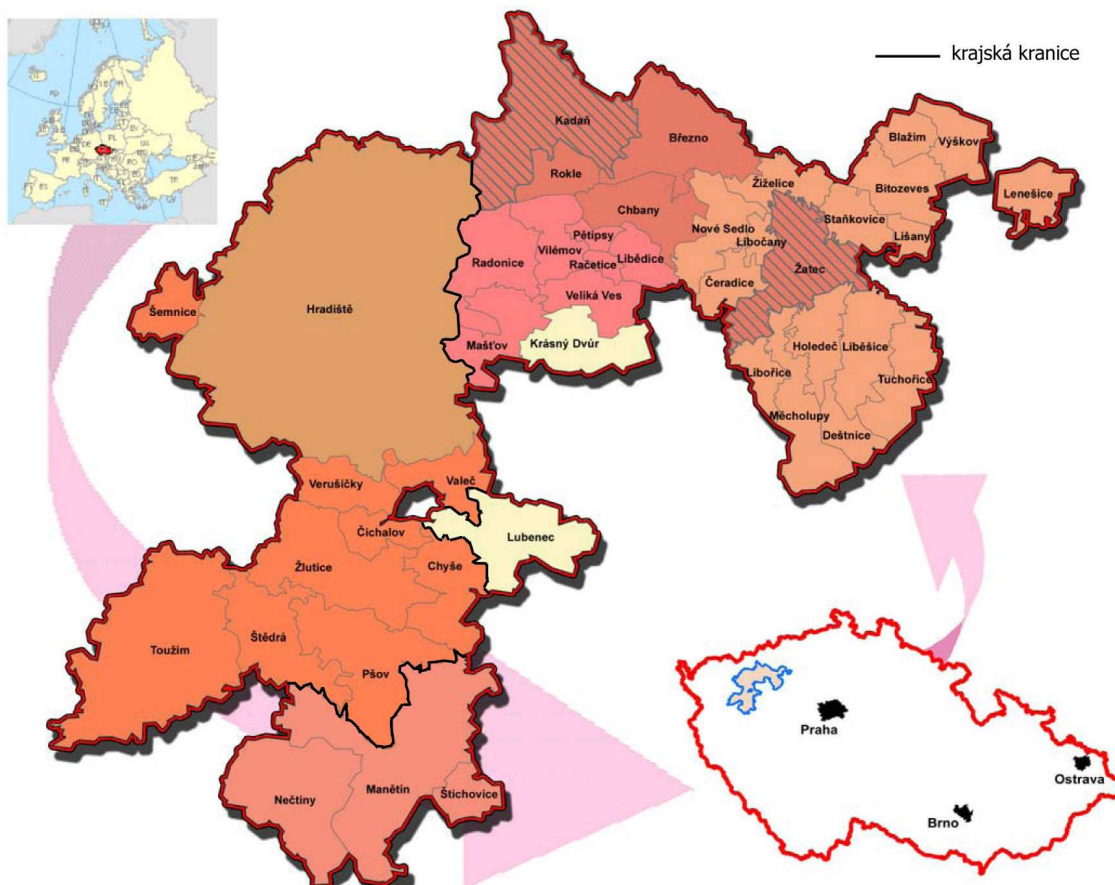
Další šancí pro rozvoj spolupráce obcí je např. konání společných sportovních a společenských akcí pro občany a snaha více informovat občany o dění v sousedních obcích. Jako námět pro budoucí projekty může být obecně oživení místních tradic, snaha o rozvoj drobných podniků (např. oživení pivovaru v Manětíně a Nečtinech), která se již díky angažovanosti některých občanů začíná pomalu rozvíjet (např. moštárna ve Stvolnech, prodej čerstvého mléka ze Štichovic či domácí med z Nečtin) a dále pak zajištění sociálních služeb pro občany prostřednictvím střediska sociální péče atd. Všechny projekty by měly vycházet z ucelené strategie rozvoje, která v mnoha spolcích leckdy chybí a projekty jsou zpracovávány a realizovány nahodile bez dalších budoucích cílů. Zástupci samospráv mohou jistě posoudit problémy a možnosti

budoucího rozvoje, jsou ovšem částečně zaujati tím, že v daném regionu žijí. Vytvoření odborné koncepce rozvoje na Manětínsku či v rámci jednotlivých spolků by napomohly další výzkumy, prováděné nezaujatými odborníky spolu se zástupci obcí, resp. spolků obcí, a jejich zpracování do strategických dokumentů. I když nespolupracují všechny obce obvodu POÚ současně, nastoupená cesta spolupráce, kdy každá obec je členem jednoho či více mikroregionálních sdružení, přibývá realizovaných projektů a spolupráce obcí povětšinou fakticky existuje, je pro budoucí rozvoj Manětínska tato cesta velmi pozitivní. Samozřejmě, že spolupráce musí být založena na komunikaci, vyjednávání a diskusi, velmi ale také záleží na finančních možnostech jednotlivých obcí.

5.3.3 Hodnocení vlivu administrativních hranic a územněsprávních reforem na spolupráci obcí

Vzhledem k poloze Manětínska na hranici dvou vyšších územněsprávních celků krajů Plzeňského a Karlovarského, byla do dotazníku zařazena také otázka týkající se hodnocení vlivu této administrativní hranice na rozvoj a spolupráci obcí (**otázka č. 14**). Všechny oslovení zástupci obcí s výjimkou Dražně spatřují krajskou hranici jako bariéru ztěžující spolupráci s obcemi, institucemi či podnikatelskými subjekty v sousedních krajích. Přestože starostové vidí v krajské hranici bariéru, existuje zde přeshraniční spolupráce v rámci výše zmíněné MAS Vladař, která funguje na území tří krajů: Karlovarského, Ústeckého a Plzeňského. Na území Plzeňského kraje se nachází nejmenší část členských subjektů MAS, resp. jde pouze o Manětínsko-nečtinský mikroregion (viz obrázek 12). Jak již bylo zmíněno výše, zejména starosta obce Nečtiny považuje činnost MAS za velmi efektivní a přínosnou pro svou obec a celý mikroregionální svazek.

Obrázek 12: MAS Vladař

Zdroj: Upraveno podle MAS Vladař o.p.s.

Jelikož od roku 2000 probíhaly v Česku poměrně výrazné změny územněsprávního uspořádání (vymezení krajů a obvodů ORP), byli zástupci obcí také vyzváni k vyjádření svého názoru na to, jaký vliv má současné administrativní uspořádání na jejich obce. Této problematice se týkala **otázka č. 8** zahrnující tři podotázky. Starostové měli tyto změny územněsprávního uspořádání hodnotit jako zlepšení, zhoršení či nezměnění výchozí situace pro jejich obce. Takto se hodnotil systém fungování obvodů ORP, zrušení okresních úřadů a systém fungování obvodů POÚ. Situace se v žádném případě nezměnila pro obec Dražeň, naopak dle starosty Manětína došlo ve všech případech ke zhoršení situace této obce. Situace města Plasy se v prvních dvou případech zhoršila, ale systém fungování obvodů POÚ situaci Plas zlepšil. Starosta Nečtin na tuto otázku neopověděl. V případě Manětína a Plas tedy znamenalo nové územněsprávní uspořádání výrazné změny pro situaci těchto obcí a to převážně v negativním slova smyslu.

5.4 Shrnutí výsledků kvalitativního hodnocení

Kvalitativní hodnocení úrovně lidského a sociálního kapitálu bylo realizováno prostřednictvím hlavního a vedlejšího dotazníkového šetření a řízených rozhovorů se zástupci vybraných obcí Manětínska. Hlavní dotazníkové šetření odhalilo velmi zajímavé subjektivní postoje obyvatel Manětínska ke svému území. Z hlediska subjektivní percepce je překvapivé, že velká část respondentů považuje svou obec za centrální. Tento fakt může znamenat mimo jiné to, že když si neuvědomují problémovost, resp. perifernost svého území, nemusí mít potřebu s ní do budoucna něco dělat – snažit se o řešení problémů své obce. Překvapivé jsou také odlišné percepce některých charakteristik obcí u obyvatel Manětína a Nečtin, přičemž občané z Nečtin hodnotí svou obec pozitivněji zejména ve smyslu aktivity obce a dynamiky změn v obci. Nutno však podotknout, že podíl respondentů z Nečtin na celkovém počtu respondentů je pouze necelých 13 % (4,8 % všech obyvatel obce), kdežto z Manětína asi 66 % (13,1 % všech obyvatel obce), takže výsledky pro Nečtiny musíme brát pouze orientačně díky nízkému počtu respondentů. Naopak odpovědi dotázaných z Manětína lze vzhledem k jejich poměrně vysokému počtu považovat za více vypovídací. Sociální klima na Manětínsku charakterizované důvěrou a vztahy obyvatel k lokálním aktérům a institucím lze hodnotit poměrně příznivě. Základem jsou dobré rodinné i sousedské vztahy, pozitivní vztahy v místních spolkách a vysoká důvěra obyvatel v tyto spolky. O něco hůře byly hodnoceny vztahy v obcích a důvěra ke dvěma hlavním orgánům obcí starostovi a zastupitelstvu, avšak tento nepříliš pozitivní výsledek částečně napravuje kladné hodnocení míry prospěšnosti obecního úřadu pro jednotlivé obce. Výborně si v důvěře a míře prospěšnosti vedou opět místní spolky, naopak místní církve se dle odpovědí respondentů netěší přílišné důvěře a ani není pro rozvoj obcí prospěšnou institucí. Aktivita obyvatel a ochota participace na věcech veřejných je na Manětínsku vysoká zejména co se týče participace na akcích pořádaných místními spolky. Například v porovnání s vnitřní periferií Březnicka (Příbramsko), kde bylo stejné dotazníkové šetření prováděno a následně hodnoceno v diplomové práci Váněho (2009), jen 30 % dotázaných uvedlo členství ve spolku či sdružení na místní úrovni, zatímco na Manětínsku je členem cca 54 % obyvatel. Pozitivem je, že velké množství aktivních občanů je ve věku do 45 let, což je jistě potenciálem do budoucna.

Doplňkové dotazníkové šetření, jehož respondenty byli návštěvníci Manětínska, ukázalo, že existuje zájem o atraktivitu Manětínska. Z hlediska bydliště respondentů je zřejmé, že do oblasti Manětínska nejezdí pouze turisté z nejbližšího okolí a sousedních krajů, ale převážně z celých Čech. Potenciál cestovního ruchu v této oblasti je však zatím nedostatečně využit.

Řízené rozhovory se starosty vybraných obcí Manětínska odhalily, že z hlediska názorů na perifernost své obce se starostové příliš neshodují, za hlavní faktor perifernosti považují každý něco jiného, přičemž velice zajímavý a podnětný je návrh na řešení perifernosti starostou z Plas (podpora stabilizačních center v kraji a úmyslná industrializace). V prioritách rozvoje se zástupci obcí Manětínska také víceméně rozcházejí, naopak za problémy považují de facto totéž. Rozhovory se zástupci obcí také potvrdily aktivní činnost místních spolků na Manětínsku, kterou všichni shodně považují za velmi přínosnou. Ve většině případů jde o pořádání společenských, kulturních a sportovních akcí, což vede k existenci příjemného sociálního klimatu v jednotlivých obcích. Spolupráce obcí na Manětínsku funguje v rámci mnoha mikroregionálních sdružení a jako nejefektivnější se dle názorů starostů jeví činnost Mikroregionu Dolní Střela, Manětínsko-nečtinského mikroregionu a přeshraniční MAS Vladař. Na činnosti těchto sdružení většina obcí aktivně participuje a starostové ji vidí pro své obce jako přínosnou a do budoucna perspektivní.

Na základě výsledků dotazníkových šetření a informací poskytnutých v rozhovorech s lokálními aktéry můžeme konstatovat, že byly potvrzeny výsledky kvantitativního hodnocení, podle kterého je Manětínsko územím s vyšší úrovní lidského a sociálního kapitálu oproti ostatním oblastem v makroperiferii středočesko-západočeského pomezí. Předpoklad, který jsme formulovali v úvodu práce, že podmínky pro zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu a možnosti jeho rozvoje jsou na Manětínsku i nadále omezené, důvody mohou být odliv mladých vzdělaných osob a omezená míra územní spolupráce, se na základě výsledků kvantitativního a kvalitativního hodnocení nepotvrdil.

6 ZÁVĚR

Závěrečná kapitola má za úkol shrnout nejpodstatnější výsledky výzkumu lidského a sociálního kapitálu, který byl hlavním tématem této diplomové práce. Zároveň je třeba zaujmout stanoviska k předem formulovaným předpokladům a posoudit, zda byly naplněny jak konkrétní cíle, tak obecný cíl této práce (viz Úvod). V rámci extenzivního a intenzivního výzkumu byly zjištěny zajímavé dílčí výsledky, jejichž syntéza je důležitá pro formulaci hlavních závěrů.

Prvním cílem práce bylo provést diskurzní analýzu konceptů lidského a sociálního kapitálu. Dále pak zjistit, jak se v odborné literatuře definují pojmy lidský a sociální kapitál a jak se tato pojetí a definice liší, přičemž jsme vyslovili předpoklad, že se definice pojmů lidský a sociální kapitál budou u různých autorů lišit v závislosti na účelu výzkumu a charakteru zkoumaného území. Tato diskurzní analýza byla provedena v rámci teoreticko-metodologické části a vyplynuly z ní následující závěry potvrzující úvodní předpoklad.

Pojetí lidského a sociálního kapitálu se v průběhu minulých let vyvíjelo a definice se více či méně měnila. Lidský kapitál, dříve chápaný pouze jako vzdělání, v současnosti zahrnuje také zkušenosti a akceschopnost jedinců. Sociální kapitál je koncept aplikovatelný odlišně v mnoha kontextech, což vede k množství různých způsobů jeho definice. Většina autorů se v definicích sociálního kapitálu shoduje v několika aspektech, resp. v souvislosti s definováním sociálního kapitálu kladou důraz na sociální sítě, normy, hodnoty a důvěru. V současných výzkumech lze spatřovat rozdíly v odlišných účelech výzkumu a ve zvolené hierarchické úrovni, resp. charakteru zkoumaného území, a na to navazujících ukazatelích hodnocení. Tyto rozdíly byly doloženy zmíněním tří odlišných studií, z nichž každá se zabývala výzkumem lidského a sociálního kapitálu za jiným výzkumným účelem na jiné hierarchické úrovni a s aplikací odlišných ukazatelů pro hodnocení (viz kapitola 2.4). V rámci teoreticko-metodologické části byla také posuzována role kvality a úrovně lidského a sociálního kapitálu v procesu polarizace prostoru, resp. vlivu na perifernost území (cíl 2). Kvalita a úroveň lidského a sociálního kapitálu se nejčastěji kladou do souvislosti s regionálním rozvojem a je diskutován vliv hlavních aktérů na rozvoj územních celků. Právě kvalitní lidské zdroje (lidský a sociální kapitál) jsou v kombinaci s ostatními faktory rozvoje uvažovány jako hlavní při

využívání potenciálu území k jeho úspěšnému rozvoji a jedná se o významné faktory podmiňující proces polarizace prostoru.

Třetím dílčím cílem práce bylo analyzovat vývoj polarizace prostoru na příkladu makroperiferie středočesko-západočeského pomezí na bázi hodnocení strukturálních charakteristik se zaměřením na lidský a sociální kapitál. Pro hodnocení úrovně lidského a sociálního kapitálu bylo v návaznosti na již uskutečněné výzkumy vybráno několik ukazatelů kvantitativní povahy. Nejlepší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu byl zjištěn v centrech obvodů ORP této rozsáhlé vnitřní periferie s výjimkou Podbořanska, dále v okolí těchto center, ale také na Manětínsku. V rámci zájmového území nebyly jednoznačně vymezeny oblasti problémové s nízkým potenciálem pro rozvoj lidského kapitálu, jelikož téměř pro každou obec byla hodnota alespoň jednoho zvoleného ukazatele příznivá. Co se týče sociálního kapitálu, byla jeho úroveň, resp. ochota a zájem obyvatel podílet se a angažovat se ve věcech veřejných, jako nejvyšší hodnocena na Kralovicku a Manětínsku v SO ORP Kralovice. Na základě výsledků kvantitativního hodnocení tedy nebylo možné potvrdit předpoklad, že zájem o dění v obci a ochota participovat na řešení věcí veřejných jsou v periferních oblastech menší a tím je i kvalita sociálního kapitálu na kvalitativně nižší úrovni. Na Kralovicku a Manětínsku byly tedy současně vyhodnoceny příznivé podmínky pro rozvoj lidského kapitálu a vysoká úroveň kapitálu sociálního. Manětínsko nelze tedy z hlediska úrovně lidského a sociálního kapitálu považovat za nejproblémovější oblast v periferii středočesko-západočeského pomezí, tak, jak jsme předpokládali v úvodu.

Posledním dílčím cílem této práce bylo analyzovat lidský a sociální kapitál v zájmovém území Manětínska. Pro tyto účely bylo provedeno hlavní a vedlejší dotazníkové šetření a byly realizovány řízené rozhovory s vybranými představiteli jednotlivých obcí s cílem posoudit kvalitu a potenciál lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferie Manětínska. Na základě výsledků dotazníkových šetření a informací poskytnutých v rozhovorech s lokálními aktéry byly potvrzeny výsledky kvantitativního hodnocení, podle kterého je Manětínsko územím s vyšší úrovní lidského a sociálního kapitálu oproti ostatním oblastem v makroperiferii středočesko-západočeského pomezí. Předpoklad, který jsme formulovali v úvodu práce, že podmínky pro zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu a možnosti jeho rozvoje jsou na Manětínsku i nadále omezené, důvody mohou být odliv mladých vzdělaných osob a omezená míra územní

spolupráce, se na základě výsledků kvantitativního a kvalitativního hodnocení nepotvrdil.

Obě dotazníková šetření odhalila velmi zajímavé dílčí výsledky. Z hlediska subjektivních postojů obyvatel Manětínska ke svému území bylo překvapením, že velká část respondentů považuje svou obec za centrální. Tento fakt může indikovat mimo jiné to, že když si neuvědomují problémovost resp. perifernost svého území a nemusí mít tedy potřebu s ní do budoucna „něco dělat“ (snažit se o řešení problémů své obce). Sociální klima na Manětínsku charakterizované důvěrou a vztahy obyvatel k lokálním aktérům a institucím lze hodnotit jako příznivé (základem jsou dobré rodinné i sousedské vztahy, pozitivní vztahy v místních spolcích a vysoká důvěra obyvatel v tyto spolky). O něco hůře byly hodnoceny vztahy v obcích a důvěra ke dvěma hlavními orgánům obcí starostovi a zastupitelstvu, avšak tento nepříliš pozitivní výsledek částečně napravuje kladné hodnocení míry prospěšnosti obecního úřadu pro jednotlivé obce. Co se týče participace na akcích pořádaných místními spolky, je aktivita obyvatel na Manětínsku vysoká. Pozitivem je, že velké množství aktivních členů spolků je ve věku do 45 let, což je jistě potenciálem do budoucna. Doplňkové dotazníkové šetření odhalilo existující zájem návštěvníků o atraktivitu Manětínska. Ukázalo se, že do oblasti Manětínska nejezdí pouze turisté z nejbližšího okolí a sousedních krajů, ale převážně z celých Čech. Potenciál cestovního ruchu je zde však zatím nedostatečně využit. Aby byl cestovní ruch pro Manětínsko přínosem zejména z finančního hlediska (pro obce a místní podnikatele), je nutné rozvíjet s ním spojené služby a infrastrukturu.

Následné řízené rozhovory se starosty vybraných obcí Manětínska odhalily rozdílné názory zástupců obcí na mnohá dotazovaná témata. Např. se starostové příliš neshodují v názorech na perifernost své obce a za hlavní faktor perifernosti považují každý něco jiného. V prioritách rozvoje se zástupci obcí Manětínska také spíše rozcházejí, naopak za problémy považují totéž. Rozhovory se zástupci obcí také potvrdily aktivní činnost místních spolků na Manětínsku. Většinou se jedná o aktivity spojené s pořádáním společenských, kulturních a sportovních akcí, což vede k existenci již zmíněného příjemného sociálního klimatu v jednotlivých obcích. Spolupráce obcí na Manětínsku funguje v rámci mnoha mikroregionálních sdružení a jako nejeфекtivnější se dle názorů starostů jeví činnost Mikroregionu Dolní Střela, Manětínsko-nečtinského mikroregionu a přeshraniční MAS Vladař. Na činnosti těchto

sdružení většina obcí aktivně participuje a starostové ji vidí pro své obce jako přínosnou a do budoucna perspektivní.

Podmínky pro zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu a možnosti jeho rozvoje jsou na Manětínsku příznivé. Dochází zde k jevu typickému pro venkovské a periferní oblasti, kdy vzdělání občané odcházejí z důvodu lepšího uplatnění na trhu práce pryč z Manětínska, avšak Manětínsko se z hlediska celé periferie středočesko-západočeského pomezí jeví jako oblast nejpozitivnějším indexem vzdělanosti. Z toho vyplývá, že ani úroveň lidského kapitálu Manětínska nelze celkově hodnotit jako nízkou. Míra územní spolupráce je na Manětínsku také příznivá. Předpoklad, že podmínky pro zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu a možnosti jeho rozvoje jsou na Manětínsku i nadále omezené, což může být způsobeno odlivem mladých vzdělaných osob a omezenou mírou územní spolupráce, tedy nelze potvrdit.

V této diplomové práci je podán rozbor významu lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj periferní oblasti Manětínska s příznivými výsledky. Pro případné navazující výzkumy by byla vhodná aplikace obdobného kvalitativního hodnocení úrovně lidského a sociálního kapitálu na další oblasti vnitřní periferie středočesko-západočeského pomezí a komparace jeho výsledků. To by umožnilo lepší porovnání a posouzení kvality a potenciálu lidského a sociálního kapitálu pro rozvoj těchto periférií a odhalení případných problémů. Výsledky těchto výzkumů by se pak daly využít při tvorbě konkrétních rozvojových strategií.

Použitá literatura a zdroje

Použitá literatura

ANDREOLI, M (1994): Development and marginalization in Liguria region. In: Chang, Chang-Yi D. (ed.): Marginality and development issues in marginal regions. National Taiwan University, Taipei, s. 41–61.

BECKER, G. S. (1962): Investment in human capital: A theoretical analysis. *Journal of Political Economy*, LXX, s. 9–49.

BECKER, G. S. (1992): The economic way of looking at life. *Economic Sciences*, s. 38–58.

BEUGELSDIJK, S., VAN SCHAIK, T. (2005): Differences in Social capital between 54 Western European Regions. *Regional Studies*, 39,8, s. 1053–1063.

BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43, č. 5, s. 945–965.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace*. Karolinum, Praha, 212 s.

COLEMAN, J. S. (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, s. 80–95.

ČERVENKA (1989): *Vybrané aspekty územní diferenciacce necentrálních oblastí ČSR z hlediska studia problematiky zaostávání*. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha, 154 s.

DHV ČR, spol. s r. o. (2004): *Komplexní regenerace venkovského prostoru Plzeňského kraje - na příkladu modelového území okresu Plzeň sever*. 140 s.

DOKOUPIL, J., MATUŠKOVÁ, A. a kol. (2005): *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*. ZČU v Plzni. 198 s.

FIALA, J. (2009): *Lidský a sociální kapitál ve vnitřních periferiích Česka: příklad Rakovnícka*. Diplomová práce. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha, 110 s.

FUKUYAMA, F. (1995): Social capital and the global economy. *Foreign Affairs*, 74, č. 5, s. 89–104.

HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007): Social and cultural geography in the Czech republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. *Social & Cultural Geography*, 8, č. 3, s. 475–493.

HAMPL, M. (2007): Regionální diferenciacce současného socioekonomického vývoje v České republice. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 43, č. 5, s. 889–910.

HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? *Geografie*, 108, č. 3, s. 173–190.

HAMPL, M. a kol. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 396 s.

HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHN, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Univerzita Karlova, Praha, 256 s.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie*, 106, č. 1, s. 1–9.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2008): Innere und äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, 299–316.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2005): Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha*, s. 6–24.

HAVLÍČEK, T., MARADA, M. (2004): Územní diferenciace v Česku. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: *České pohraničí-bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha*, s. 103–114.

ILLNER, M. (1988): K vyrovnání podmínek života ve městě a na venkově. *Územní plánování a urbanismus*, 2/88, s. 90–95.

JANC, K. (2006): Human and social capital in Poland – spatial diversity and relations. *Europa XXI*, 14, s. 39–55.

JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional differentiation of Selected Conditions for the Development of Human and Social Capital in Czechia. *Geografie*, 113, č. 3, 269–284.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. (2004): *České pohraničí-bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha*, 297 s.

KOSTIČ, M. (2004): Vnitřní periferie v Česku: příklad středočesko-jihočeského pomezí. Diplomová práce. PřF UK v Praze, KSGRR, Praha, 126 s.

KRAUS, J. (2007): *Nový akademický slovník cizích slov. Academia, Praha*, 879 s.

KUBÍNOVÁ, K. (2007): Vliv administrativních hranic na polarizaci prostoru: příklad vnitřní periferie středočesko-západočeského pomezí. Diplomová práce. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha, 78 s. + přílohy.

LEIMGRUBER, W. (1994): Marginality and marginal regions: Problems of definition. In: Chang-Yi, Chang, D. (eds.): Marginality and Development Issues in Marginal Regions. Proceedings of Study Group on Development Issues in Marginal Regions, IGU, Taipei, s. 1–18.

LEIMGRUBER, W. (1998): From highlands and high-latitude zones to marginal regions. In: Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R. (eds.): Perception of Marginality, Ashgate, Aldershot, s. 27–33.

MARADA, M., KVĚTOŇ, V. (2010): Diferenciace nabídky dopravních příležitostí v českých obcích a sociogeografických mikroregionech. Geografie, 115, č. 1, 21–43.

MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. Územní plánování a urbanismus, XV, s. 67–72.

MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 44, č. 2, s. 321–348.

MOHAN, G., MOHAN, J. (2002): Placing social capital. Progress in Human Geography, 26.2, s. 191–210.

NOVOTNÁ, M. ed. (2005): Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha, 184 s.

PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. Geografie, 115, č. 1, 64–77.

PILEČEK, J. (2005): Příspěvek k metodice vymezování periferních oblastí: modelové území okresu Prachatice. In: Novotná, M. (ed.): Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PřF, KSGRG, s. 81–91.

PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diferenciace okresů Česka. Geografie, 115, č. 1, 78–95.

PORTES, A (1998): Social Capital: its Origins and Application in Modern Sociology, Annual Review of Sociology, 24, 1–24.

PUTNAM, R. D. (2000): Bowling Alone: the challenge and revival of American community. Simon and Schuster, New-York.

SEIDL, T. (2008): Proces integrace marginálního území do regionálního systému: příklad vojenského újezdu Boletice. Diplomová práce. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha, 119 s. + přílohy.

SEIDL, T., CHROMÝ, P. (2010): Problémy integrace marginálního území do regionálního systému příklad Vojenského újezdu Boletice. Geografie, 115, č. 1, 44–63.

VAISHAR, A. ed. (2000): Vranov nad Dyjí/Jemnice: region v transformaci. Ústav geonomy AV ČR – pobočka Brno, Regiograph, Brno, 144 s.

VAISHAR, A. (1999): Marginal Regions in Moravia: Transformation of the Social and Economic System and its Consequences. In: New Prosperity for Rural Regions, Geographica Slovenica, 31, Institute of Geography, Ljubljana, s. 102–116.

VAISHAR, A., KOUTNÝ, R., MIKULÍK, O., NOVÁČEK, V., ZAPLETALOVÁ, J. (1997): The Course of Transformation in Marginal Rural Regions: The Basin of Modele Dyje River. In: Rural Geography and Environment. Regiograph, Brno, s. 135–142.

VAŇKOVÁ, E. (2008): Rozvojové předpoklady Manětínsko-nečtinského mikroregionu. Bakalářská práce. ZČU v Plzni, PedF, KG, Plzeň, 54 s. + přílohy.

VÁNĚ, P. (2009): Potenciál rozvoje vnitřních periferií Česka: příklad Příbramska. Diplomová práce. UK v Praze, PŘF, KSGRR, Praha, 122 s. + přílohy.

WALLERSTEIN, I. (1979): The Capitalist World-Economy. Cambridge, MA, Cambridge University Press.

Internetové zdroje

MATOUŠEK, R., SÝKORA, L. (2009): Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj. [online]. [citováno 2010-11-03]. Dostupný z: <<http://www.mmr-vyzkum.cz/INFOBANKA/DownloadFile/38185.aspx>>

MUSIL, J. (2008): Život na okraji. [online]. [citováno 2010-12-03]. Dostupný z: <http://www.lidovky.cz/zivot-na-okraji-0ig-/ln_noviny.asp?c=A080126_000089_ln_noviny_sko&klic=223624&mes=080126_0>

PROGRAM ROZVOJE KARLOVARSKÉHO KRAJE 2007-2013. [online]. [citováno 2010-12-03]. Dostupný z: <http://www.kr-karlovarsky.cz/kraj_cz>

PROGRAM ROZVOJE ÚSTECKÉHO KRAJE 2008-2013. [online]. [citováno 2010-12-03]. Dostupný z: <<http://www.kr-ustecky.cz/>>

PROGRAM ROZVOJE ÚZEMNÍHO OBVODU STŘEDOČESKÉHO KRAJE. [online]. [citováno 2010-12-03]. Dostupný z: <<http://www.kr-stredocesky.cz/portal>>

REGIONÁLNÍ PLÁN PLZEŇSKÉHO KRAJE. [online]. [citováno 2010-12-03]. Dostupný z: <<http://www.kr-plzensky.cz/>>

STRATEGIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ČR 2007-2013. [online]. [citováno 2010-12-03]. Dostupný z: <<http://www.mmr.cz/>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2010. Městská a obecní statistika. [online]. [citováno 2010-13-03]. Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/xml/mos.html>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2010. Sčítání lidu, domů a bytů 2001. [online]. [citováno 2010-14-03]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/sldb_2001>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2010. Retrospektivní lexikon obcí 1869-2001. [online]. [citováno 2010-14-03]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)>

MIKROREGION DOLNÍ STŘELA. 2010. [online]. [citováno 2010-21-03]. Dostupné z: <<http://www.dolni-strela.cz/>>

INTEGROVANÝ DOPRAVNÍ SYSTÉM. 2010. [online]. [citováno 2010-23-03]. Dostupné z: <<http://jizdnirady.idnes.cz/>>

OBCHODNÍ REJSTŘÍK A SBÍRKA LISTIN. Ministerstvo spravedlnosti ČR. 2010. [online]. [citováno 2010-23-03]. Dostupné z: <<http://www.justice.cz/or>>

KRAJSKÝ ÚŘAD KARLOVARSKÉHO KRAJE. 2010. [online]. [citováno 2010-17-03]. Dostupné z: <<http://www.kr-karlovarsky.cz/>>

KRAJSKÝ ÚŘAD PLZEŇSKÉHO KRAJE. 2010. [online]. [citováno 2010-17-03]. Dostupné z: <<http://www.kr-plzensky.cz> >

KRAJSKÝ ÚŘAD STŘEDOČESKÉHO KRAJE. 2010. [online]. [citováno 2010-17-03]. Dostupné z: <<http://www.kr-stredocesky.cz> >

KRAJSKÝ ÚŘAD ÚSTECKÉHO KRAJE. 2010. [online]. [citováno 2010-17-03]. Dostupné z: <<http://www.kr-ustecky.cz/>>

GEOGRAFICKÝ VÝZKUM PERIFERNÍCH OBLASTÍ. 2010. [online]. [citováno 2010-17-03]. Dostupné z: <www.periphery.cz>

INTEGROVANÝ PORTÁL MSPV. 2010. [online]. [citováno 2010-24-03]. Dostupné z: <<http://portal.mpsv.cz/>>

PORTÁL REGIONÁLNÍCH INFORMAČNÍCH SERVISŮ. 2010. [online]. [citováno 2010-04-04]. Dostupné z: <<http://www.risy.cz/>>

ŘEDITELSTVÍ SILNIC A DÁLNIC. 2010. [online]. [citováno 2010-23-03]. Dostupné z: <<http://www.rsd.cz/>>

ROUTEPLANNER ŠKODA AUTO. 2010. [online]. [citováno 2010-26-03]. Dostupné z: <<http://www.skoda-auto.com/moss-cze/services/routeplanner/>>

MÍSTNÍ AKČNÍ SKUPINA VLADAŘ, o.p.s. 2010. [online]. [citováno 2010-26-03]. Dostupné z: <<http://www.vladar.cz/>>

VOLEBNÍ SERVER ČSÚ. 2010. [online]. [citováno 2010-22-03]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

VYPLŇ TO – DOTAZNÍKOVÁ SLUŽBA. 2010. [online]. [citováno 2010-12-01]. Dostupné z: <http://www.vyplnto.cz/>

Další zdroje a informace z institucí

Mapové podklady ArcČR 500

Městský úřad Manětín (2010)

Městský úřad Plasy (2010)

Obecní úřad Bezvěrov (2010)

Obecní úřad Nečtiny (2010)

Přílohy

Příloha 1: Dotazník zaměřený na výzkum lidského a sociálního kapitálu v zájmovém území Manětínska

Univerzita Karlova v Praze – Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: 221 995 512, fax: 224 920 657
e-mail: ku@natur.cuni.cz

Vážená paní, vážený pane,
obracíme se na Vás s žádostí o spolupráci při výzkumu, který organizuje katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. **Prosíme Vás o zodpovězení níže uvedených otázek.** Vyhodnění dotazníku Vám zabere asi 15 minut. Vyhodněný dotazník pošlete, prosím, po Vaší dočasnější možné zprávy do školy.

Na položené otázky není žádná správná ani špatná odpověď. Radí bychom znali Vaš osobní názor, který může mnohdy vyjadřovat pouze Váš pocit. **Dotazník je anonymní,** všechny sdělené informace jsou důvěrné, budou zpracovány v rámci celkového souboru odpovědí a využity výhradně k výzkumným účelům.

Děkujeme Vám za spolupráci!

RNDr. Vít Janáček, Ph.D., vedoucí katedry sociální geografie a regionálního rozvoje
Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta

1 V každém řádku označte křížkem jedno číslo, které nejlépe vystihuje pozici Vaší obce na uvedené stupnici 1 až 5:

centrální (středisková)	1	2	3	4	5
bohatá	1	2	3	4	5
chudá	1	2	3	4	5
výjimečná	1	2	3	4	5
není v ničem výjimečná	1	2	3	4	5
aktivní (spolupracuje s dalšími subjekty)	1	2	3	4	5
pasivní	1	2	3	4	5
tradiční	1	2	3	4	5
mění se	1	2	3	4	5
udržovaná	1	2	3	4	5
zanedbaná	1	2	3	4	5

2 Angažujete se v nějakém spolku či občanském sdružení? Označte křížkem, uveďte počet.

ANO – na místní úrovni (v místě bydliště: aktivita spolku/sdružení se odehrává zejména u nás v obci, jeho smyslem je rozvoj místního života obce, organizace společenského, ekonomického, kulturního, sportovního dění v obci (např. myslivci, hasiči, fotbalisté, církev...))

ANO – na regionální úrovni (v oblasti bydliště: aktivita spolku/sdružení se odehrává zejména u nás v regionu, jeho smyslem je rozvoj regionálního života oblasti, organizace společenského, ekonomického, kulturního, sportovního dění v oblasti (např. regionální občanská sdružení, oblasní hospodářské komory, přeshraniční spolupráce, folklorní soubory...))

ANO – na národní (státní) či mezinárodní úrovni (smyslem spolku/sdružení je zapojit se do řešení problémů celostátního, nadnárodního nebo globálního významu, např. dobrovolné členství v celostátních profesních sdruženích, charitativních organizacích, organizacích bojujících za zlepšení životních podmínek, životního prostředí atd., nebo dobrovolná práce pro tyto organizace (např. mezinárodní spolupráce, Svaz ekologických zemědělců, Děti Země...))

NE – nepodílím se na činnosti žádného spolku nebo občanského sdružení

3 Kolika spolky či sdružení jste celkem členem?

4 Mohl(a) byste se prosím zamyslet nad tvrzeními, která charakterizují Vaše vztahy?

Přidávejte známku 1 až 4, podle toho, které tvrzení je vystihuje nejlépe:

1 = naše vztahy jsou velmi vzájemné, přátelské, úzce spolupracujeme

2 = naše vztahy jsou "věčné", spolupracujeme

3 = naše vztahy jsou spíše formální, nespolečujeme, ale mohli bychom spolupracovat

4 = naše vztahy jsou napjaté, spíše nepřátelské, spolupráci vyhledáváme

5 = nedovíme posoudit, netýká se mě

a	naší rodině	1	2	3	4	5
b	na našem pracovišti	1	2	3	4	5
c	v naší obci	1	2	3	4	5
d	v našem spolku/sdružení	1	2	3	4	5

5 Když potřebujete něco zařídit ve veřejném zájmu, pomohou Vám nejvíce lidé: (označte prosím pouze jednu z odpovědí)

a	v místě bydliště či jeho blízkém okolí (přibližně do 20 km)
b	v širší oblasti (přibližně do 100 km)
c	na národní/celostátní úrovni (v jiných částech republiky)

6 Často spolupracujete s lidmi hlavně z (uveďte název obce/města)

7 Domluvíte se cizím jazykem? (Tak, abyste rozuměli)
a ANO
b NE

8 Pokuste se zhodnotit Vaš vztah k následujícím osobám a institucím. Přidávejte známku 1 až 4, kde: 1 = důvěřuji, 2 = spíše důvěřuji, 3 = spíše nedůvěřuji, 4 = nedůvěřuji

a	sousedé	1	2	3	4
b	místní spolky	1	2	3	4
c	starosta obce	1	2	3	4
d	zastupitelstvo obce	1	2	3	4
e	místní podnikatelé	1	2	3	4
f	místní škola	1	2	3	4
g	místní chalupáři	1	2	3	4
h	místní církev	1	2	3	4

9 Pokuste se zhodnotit míru prospěšnosti následujících osob a institucí pro Vaši obec. Přidávejte známku 1 až 4, kde: 1 = prospívá/pomáhá, 2 = spíše prospívá/pomáhá, 3 = spíše neprospívá/nepomáhá, 4 = neprospívá/nepomáhá

a	místní spolky	1	2	3	4
b	obecní/městský úřad	1	2	3	4
c	církev	1	2	3	4
d	krajský úřad	1	2	3	4
e	Váš poslanec či senátor	1	2	3	4
f	Evropská unie	1	2	3	4

10 Podílel(a) jste se někdy dobrovolně na pořádání akce, jejímž cílem bylo přispět k obnovení života ve Vaší obci (např. ples, brigáda, podání projektu)?

☐	ANO – jejím cílem bylo zejména podpořit společenský, kulturní, sportovní život v naší obci
☐	ANO – jejím cílem bylo zejména získat finanční prostředky k "obecnému prospěchu"
☐	ANO – jejím cílem bylo zejména zlepšit vzhled obce (brigáda apod.)
☐	NE

11 Uvedte, prosím, kolikrát do roka se na pořádání takových akcí podílíte?
Počet:

12 Pokud jste nikdy nebyl organizátorem veřejně prospěšné akce, ale poskytl by se Vám příležitost, byl(a) byste ochoten(a) takovou akci zorganizovat (zajistit spolupracovníky, finanční prostředky apod.)?

a	ANO
b	NE

13 Oslovil/a Vás někdo, abyste pomohl(a) s něčím ve veřejném zájmu (př. s úklidem obce):

a	ANO – půjdu určitě, udělám vše proto, abych mohl(a) pomoci
b	SPIŠE ANO – asi půjdu a pomůžu
c	SPIŠE NE – nevím, zda půjdu
d	NE – určitě nepůjdu

14 Podpořil(a) jste finančně někdy nějakou obecně prospěšnou akci ve Vaší obci/regionu (sportovní turnaj, oprava kostela, místní slavnost apod.)?

a	ANO	Kolikrát za rok? <input type="text"/>
b	NE	

15 Pomáhal(a) jste někdy ve svém volném čase získat finance na rozvoj obce (např. vyplnění žádosti o dotace, zprostředkování kontaktů na institucích apod.)?

a	ANO
b	NE

16 Jste členem některé politické strany?

a	ANO
b	NE

17 Jak často chodíte na bohoslužbu?

a	pravděně, skoro každou neděli
b	několikrát za rok, při významných svátcích (pouť, Velikonoce ap.)
c	několikrát za rok, při významných svátcích (pouť, Velikonoce ap.)
d	na bohoslužbu nechodím

18 Jak jste celkově spokojen(a) s životem v místě bydliště?

a	velmi spokojen(a)
b	spokojen(a)
c	nespokojen(a)
d	velmi nespokojen(a)

Nyní Vás prosíme o označení údajů, které jsou potřebné pro vyhodnocení celkového souboru odpovědí respondentů dotazníkového šetření. Zakroužkujte údaj, který charakterizuje Vaši osobu:

Pohlaví: ☐ muž ☐ žena

Věk: ☐ 15 až 30 ☐ 46 až 60
☐ 31 až 45 ☐ 61 a více let

Vzdělání: ☐ základní ☐ střední s maturitou
☐ vyučen(a) ☐ vysokoškolské

Zaměstnání: ☐ zaměstnanec ☐ nezaměstnaný
☐ OSVČ ☐ podnikatel se zaměstnanci
☐ důchodce ☐ v domácnosti (vč. mateřské dovolené)
☐ jiné

Odvětví: ☐ zemědělství, lesnictví ☐ doprava a spoje
☐ průmysl ☐ školství, věda, výzkum
☐ stavebnictví ☐ zdravotnictví, sociální péče
☐ obchod ☐ administrativní, řízení
☐ cestovní ruch ☐ ostatní

Politická orientace: ☐ levicová ☐ spíše levicová
☐ středová ☐ spíše pravíková
☐ spíše pravíková ☐ pravíková

Náboženská orientace: ☐ křesťanství
☐ jiná náboženství/víra
☐ bez vyznání

Napište, prosím, název obce, ve které žijete:

Děkujeme Vám za vaše odpovědi a čas, který jste vyplnění dotazníku věnoval(a)

Příloha 2: Dotazník pro návštěvníky Manětínska (doplňkové dotazníkové šetření)

Univerzita Karlova v Praze – Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: **732 500 879**

1. Jaký je hlavní důvod Vaší návštěvy Manětínska?

- a) památky (návštěva zámku a dalších památek)
- b) pěší turistika v přírodě
- c) cykloturistika
- d) kulturní akce (koncert, výstava apod.)
- e) návštěva příbuzných / známých
- f) jiné: _____

2. Identifikační údaje:

Okres: _____

Pohlaví: a) muž b) žena

Věk: a) do 30 let b) 31-45 let c) 46-60 let d) 61 a více

Příloha 3: Dotazník pro starosty obcí

Univerzita Karlova v Praze – Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: 732 500 879

Vážená paní starostko, vážený pane starosto,

*obracíme se na Vás se žádostí o spolupráci při výzkumu, který organizuje katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. **Prosíme Vás o zodpovězení níže uvedených otázek.** Vyplnění dotazníku Vám zabere asi 5 minut.*

*Na položené otázky není žádná správná ani špatná odpověď. Rádi bychom znali Váš osobní názor, který může mnohdy vyjadřovat pouze Váš pocit. **Dotazník je anonymní,** všechny sdělené informace jsou důvěrné, budou zpracovány v rámci celkového souboru odpovědí a využity výhradně k výzkumným účelům, které bude zpracovávat ve své diplomové práci studentka naší katedry **Eva Vaňková**, která Vás s tímto dotazníkem oslovuje.*

Děkujeme Vám za spolupráci!

- 1** V každém řádku označte křížkem jedno číslo, které nejlépe vystihuje pozici Vaší obce na uvedené stupnici 1 až 5:

centrální (středisková)	1	2	3	4	5	periferní (okrajová)
bohatá	1	2	3	4	5	chudá
výjimečná	1	2	3	4	5	není v ničem výjimečná
aktivní (spolupracuje s dalšími subjekty)	1	2	3	4	5	pasivní
moderní	1	2	3	4	5	tradiční
měníci se	1	2	3	4	5	strnulá
udržovaná	1	2	3	4	5	zanedbaná

- 2** Když potřebujete něco zařídit ve veřejném zájmu, pomohou Vám nejvíce lidé:

- a** v místě bydliště či jeho blízkém okolí (přibližně do 20 km)
- b** v širší oblasti (přibližně do 100 km)
- c** na národní/celostátní úrovni (v jiných částech republiky)
- d** z obcí Vašeho mikroregionálního sdružení

- 3** Často spolupracujete s lidmi hlavně z: _____ (uved'te název obce/města)

- 4** Pokuste se zhodnotit míru prospěšnosti následujících osob a institucí pro Vaši obec.

Přiřaďte známku 1 až 4, kde: 1 = prospívá/pomáhá, 2 = spíše prospívá/spíše pomáhá, 3 = spíše neprospívá/spíše nepomáhá, 4 = neprospívá/nepomáhá

a	místní spolky	1	2	3	4
b	obecní/městský úřad.....	1	2	3	4
c	místní církev	1	2	3	4
d	Váš poslanec či senátor	1	2	3	4
e	Evropská unie	1	2	3	4
f	Váš(e) mikroregion(y).....	1	2	3	4
g	kraj, krajský úřad	1	2	3	4

5 Pokuste se, prosím, stručně nastínit HLAVNÍ PRIORITY OBCE (označte čísly):

Vysvětlivky: **1** = jedna z hlavních priorit, ihned to chceme řešit, nebo to řešíme již nyní; **2** = pravděpodobně se tím také budeme zabývat; **3** = toto nepatří mezi naše hlavní priority; **0** = nevím

- a) zvýšení počtu obyvatel (resp. stabilizace počtu obyvatel):
- b) rozvoj bydlení:
- c) ekonomická stabilizace obce a vytvoření dostatečného počtu vhodně strukturovaných pracovních míst:
- d) zlepšení či alespoň zachování stávajícího dopravního spojení obce s okolím:
- e) podpora podnikání – rozvoj zemědělské výroby v obci:
- f) podpora podnikání – rozvoj průmyslové výroby v obci:
- g) podpora podnikání – rozvoj služeb:
- h) rozvoj rekreace a cestovního ruchu:
- i) obnova / budování technické infrastruktury:
- j) ochrana životního prostředí:
- k) jiné: _____

6 Vymezte, prosím, HLAVNÍ PROBLÉMY ROZVOJE OBCE (označte čísly):

Vysvětlivky: **1** = aktuální problém, který již řešíme, nebo chceme řešit v blízké budoucnosti; **2** = problém, který bude v budoucnu potřeba řešit (není ale nutné jej řešit ihned); **3** = toto není náš problém; **0** = nevím

- a) stav místních komunikací (ulic):
- b) veřejná doprava (špatné spojení, vysoké finanční požadavky dopravce):
- c) vybavenost obce (nejen sídla obecního úřadu!) obchody se základní zbožím:
- d) nedostatek volných bytů (nejen obecních):
- e) nedostatečná vybavenost zařízeními pro kulturní a sportovní vyžití:
- f) rozpad či transformace zemědělského podniku v obci či její blízkosti:
- g) vysoká míra nezaměstnanosti:
- h) sociální klima v obci (vyhrocené sousedské vztahy, problémy s rekreanty, aj.):
- i) kriminalita, drobné krádeže, vandalismus, apod.:
- j) malá podnikavost a aktivita občanů:
- k) personální zajištění chodu obecního úřadu:
- l) materiální zajištění chodu obecního úřadu:
- m) personální či materiální zajištění chodu dalších důležitých institucí v obci (škola, knihovna, sportovní klub, aj.):
- n) nízká daňová výťažnost obce:
- o) zásobování vodou (neexistence vodovodu, nekvalitní zdroj, staré potrubí, apod.):
- p) kanalizace (stará síť, chybí ČOV, apod.):
- q) odpadové hospodářství (problémy s odvozem a skládkováním, apod.):
- r) jiné: _____

7 Jaká je spádovost obce? Vypište, do kterého centra (DNES !!!) jezdí většina obyvatel.

- a) kam obyvatelé hlavně dojíždějí za prací: _____
b) kam dojíždějí za službami a zbožím dlouhodobé spotřeby: _____
c) kam jezdí do střední školy a učiliště: _____
d) kam jezdí k praktickému (obvodnímu) lékaři (pokud k němu dojíždí): _____
e) kam jezdí za kulturou a sportem: _____

8 Jaký máte názor na současné administrativní uspořádání? Vyberte jedno z následujících tvrzení a zakroužkujte/zvýrazněte:

- **Systém fungování ORP situaci Vaší obce :** a) zlepšil b) zhoršil c) nezměnil
- **Zrušení okresních úřadů situaci Vaší obce:** a) zlepšilo b) zhoršilo c) nezměnilo
- **Systém fungování obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem situaci Vaší obce:** a) zlepšil b) zhoršil c) nezměnil

9 Akceptoval(a) byste přijetí zanikající obce do Vaší obce? ANO NE

10 Akceptoval(a) byste sloučení Vaší obce s jinou obcí? ANO NE
(tj. zánik obecního úřadu ve Vaší obci)

11 Existuje v obci aktivní skupina občanů (mimo zastupitelstva), která se zajímá o řešení problémů rozvoje obce?

ANO NE

O jaké problémy se zajímá? _____

12 Jak hodnotíte členství Vaší obce v mikroregionálních sdruženích ?

V každém řádku označte křížkem jedno číslo, které nejlépe vystihuje pozici Vaší obce v mikroregionálním(ch) sdružení(ch) (jehož je Vaše obec členem) na uvedené stupnici 1 až 5:

„formální“ účast ve sdružení	1	2	3	4	5	„faktická“ účast ve sdružení
finančně výhodná	1	2	3	4	5	finančně nevýhodná
perspektivní	1	2	3	4	5	neperspektivní
aktivní účast	1	2	3	4	5	pasivní účast
pro Vaši obec celkově výhodná	1	2	3	4	5	-II- celkově nevýhodná
mění se pozice Vaší obce	1	2	3	4	5	nemění se pozice -II-

13 Jak hodnotíte obecně fungování mikroregionálních sdružení na území ORP Kralovice?

V každém řádku označte křížkem jedno číslo, které podle Vás nejlépe vystihuje pozici mikroregionálních sdružení na Kralovicku:

pouze „formální“ účast obcí	1	2	3	4	5	„faktická“ účast obcí
pro obce finančně výhodná	1	2	3	4	5	-II- finančně nevýhodná
perspektivní	1	2	3	4	5	neperspektivní
aktivní účast obcí	1	2	3	4	5	pasivní účast obcí
mění se situace	1	2	3	4	5	nemění se situace

- 14** Spatřujete krajskou hranici jako bariéru ztěžující spolupráci s obcemi, institucemi či podnikatelskými subjekty v sousedních krajích?

ANO

NE

- 15** Jakou částkou přispívá obec ze svého rozpočtu na činnost spolků a sdružení? (odhad v %)

- 16** Podílí se místní spolky či občanská sdružení na organizaci kulturních akcí či obecních slavnostech? (zakroužkujte/zvýrazněte)

- a) alespoň 1x měsíčně
- b) alespoň 4x ročně
- c) alespoň 1x ročně
- d) téměř nikdy

- 17** Nachází se v obci veřejnosti přístupné internetové připojení? ANO NE

Na závěr Vás prosím o vyplnění pro náš výzkum důležitých údajů. Zakroužkujte nebo zvýrazněte, prosím, odpovědi.
Děkuji za spolupráci.

Vyplnil(a): muž x žena

- Věk:** a) do 30
b) 31-45
c) 46-60
d) více než 60

Označil(a) by jste se za rodáka z Manětínska? ANO x NE

Vzdělání: a) základní b) vyučení bez maturity c) středoškolské d) vysokoškolské

Ve funkci od roku: _____

Způsob vykonávání funkce starost(k)y:

- a) jako hlavní pracovní poměr, b) ve volném čase, c) jako důchodce (důchodkyně)

Datum: _____

Děkujeme Vám za vaše odpovědi a čas, který jste vyplnění dotazníku věnoval(a).

Eva Vaňková
Manětín 304
331 62
tel.: 775 135 225
email: evka.manetin@seznam.cz

Příloha 4: Ekonomické subjekty podle kategorie počtu zaměstnanců ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (k 31. 12. 2008)

Velikostní kategorie (podle počtu zaměstnanců)	ORP Karlovy Vary	ORP Kralovice	ORP Podbořany	ORP Rakovník
Celkem	26 103	4 909	2 828	11 782
v tom:				
Neuvedeno	15 760	2 857	1 875	6 677
0	7 519	1 629	694	3 872
1 - 5	1 975	269	159	820
6 - 9	269	38	30	150
10 - 19	291	36	22	118
20 - 24	61	13	6	39
25 - 49	95	34	19	63
50 - 99	73	22	14	28
100 - 199	28	8	6	7
200 - 249	7	1	-	3
250 - 499	20	2	2	3
500 - 999	2	-	1	1
1 000 - 1 499	1	-	-	1
1 500 - 1 999	1	-	-	-
2 000 - 2 499	1	-	-	-

Zdroj: ČSÚ 2010; vlastní zpracování